

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ: ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΠΜΣ: « ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ »

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Οικονομική κρίση στην Ελλάδα και οι επιπτώσεις στην αγορά
εργασίας. Μελέτη των γυναικών στην απασχόληση**

Τζώρα Κασσιανή

Επιβλέπων: Καραμάνης Κωνσταντίνος
Καθηγητής

Πρέβεζα, Οκτώβριος, 2022

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ: ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ
ΠΜΣ: « ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΙΣΜΩΝ »

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Οικονομική κρίση στην Ελλάδα και οι επιπτώσεις στην αγορά
εργασίας. Μελέτη των γυναικών στην απασχόληση**

Τζώρα Κασσιανή

Επιβλέπων: Καραμάνης Κωνσταντίνος
Καθηγητής

Πρέβεζα, Οκτώβριος, 2022

MASTER THESIS

Economic crisis in Greece and the effects on the labor market.

Study of women in employment

Εγκρίθηκε από τριμελή εξεταστική επιτροπή
Πρέβεζα, Οκτώβριος 2022

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Επιβλέπων καθηγητής

Κωνσταντίνος Καραμάνης,
Καθηγητής

2. Μέλος επιτροπής

Γεώργιος Κόλιας,
Επίκουρος Καθηγητής

3. Μέλος επιτροπής

Ειρήνη Τριάρχη,
Λέκτορας

©, Τζώρα, Κασσιανή, 2022.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Δήλωση μη λογοκλοπής

Δηλώνω υπεύθυνα και γνωρίζοντας τις κυρώσεις του Ν. 2121/1993 περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ότι η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία είναι εξ ολοκλήρου αποτέλεσμα δικής μου ερευνητικής εργασίας, δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής ούτε προέρχεται από ανάθεση σε τρίτους. Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν (κάθε είδους, μορφής και προέλευσης) για τη συγγραφή της περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία.

Τζώρα, Κασσιανή

Υπογραφή

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ πολύ τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ.Κωνσταντίνο Καραμάνη .Επίσης όλους του καθηγητές και τους συμφοιτητές μου για την συμπόρευση στο όμορφο αυτό ταξίδι της γνώσης.

Περίληψη

Η χρηματοπιστωτική κρίση που ξεκίνησε το 2008, είχε σημαντικές επιπτώσεις στις οικονομίες όλων των χωρών παγκοσμίως, μεταξύ των οποίων και η οικονομία της Ελλάδας. Η οικονομική δραστηριότητα επηρεάστηκε αρνητικά. Οι υψηλοί δείκτες ανεργίας των νέων, των γυναικών και ο υψηλός αριθμός των μακροχρόνια ανέργων αποτελούν χαρακτηριστικό γνώρισμα της περιόδου αυτής, απεικονίζοντας τις αλλαγές που υπέστη η αγορά εργασίας.

Το θέμα της μεταπτυχιακής αυτής εργασίας είναι η οικονομική κρίση και οι επιπτώσεις της στην αγορά εργασίας. Μελέτη της γυναικείας απασχόλησης. Ο σκοπός της είναι να διερευνηθούν οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης, που έπληξε την Ελλάδα από το 2008 και μετά, στην γυναικεία απασχόληση. Για να επιτευχθεί αυτός ο σκοπός πραγματοποιήθηκε μία έρευνα σε 120 γυναίκες της Περιφέρειας Ηπείρου. Από την έρευνα διαπιστώθηκε ότι παρά τις αρνητικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην αγορά εργασίας, οι συμμετέχουσες δεν φοβήθηκαν ότι θα απολυθούν αλλά η ανάγκη για εργασία μετά την οικονομική κρίση είναι μεγάλη. Επίσης θέλουν να εργάζονται ακόμα και εάν ο μισθός του συζύγου τους είναι υψηλός. Μεγάλο ποσοστό απάντησε ότι οι ευέλικτες μορφές εργασίας δεν είναι υπέρ των γυναικών και ότι υπάρχει μισθολογικό χάσμα και διακρίσεις ανάμεσα σε γυναίκες και άντρες.

Λέξεις – κλειδιά: Οικονομική κρίση, απασχόληση, γυναικεία απασχόληση, ανεργία, μορφές εργασίας.

Abstract

The financial crisis that started in 2008 had significant effects on the economies of all countries worldwide, including the economy of Greece. Economic activity was negatively affected. The high unemployment rates on youth and females and the large number of long-term unemployed are characteristic features of that time period, depicting the changes labor market has suffered.

The subject of this master's thesis is the economic crisis and its effects on the labor market. Study of female employment. Its purpose is to investigate the effects of the economic crisis, which hit Greece from 2008 onwards, on women's employment. In order to achieve this goal, a survey was carried out on 120 women in the Region of Epirus. The survey found that despite the negative effects of the economic crisis on the labor market, the participants were not afraid of being fired, but the need for work after the economic crisis is great. They also want to work even if their husband's salary is high. A large percentage answered that flexible forms of work are not in favor of women and that there is a wage gap and discrimination between women and men.

Keywords: Economic crisis, employment, female employment, unemployment, forms of work.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	vii
Περίληψη	viii
Abstract	ix
Περιεχόμενα.....	x
Περιεχόμενα πινάκων	xii
Περιεχόμενα διαγραμμάτων	xv
Συνομογραφίες	xviii
Εισαγωγή	1
1 Κεφάλαιο: Συνέπειες της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 στην παγκόσμια οικονομία	2
1.1 Οικονομικό κλίμα στην παγκόσμια οικονομία πριν από την έναρξη της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008.....	2
1.2 Έναρξη της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής	3
1.3 Διαχείριση της χρηματοπιστωτικής κρίσης	5
1.4 Συνέπειες διάχυσης της χρηματοπιστωτικής κρίσης στην παγκόσμια οικονομία	9
1.5 Συνέπειες της χρηματοπιστωτικής κρίσης στις οικονομίες των χωρών της Ευρωπαϊκής Ηπείρου	12
2 Κεφάλαιο: Συνέπειες της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 στην Ελλάδα.....	17
2.1 Κατάσταση της ελληνικής οικονομίας πριν από τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008	17
2.2 Έναρξη της χρηματοπιστωτικής κρίσης και πολιτικές διαχείρισής της.....	20
2.3 Συνέπειες της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 στην ελληνική οικονομία και κοινωνία	23
3 Κεφάλαιο: Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης του 2008 στην αγορά εργασίας στην Ελλάδα	36
3.1 Βασικές έννοιες στον τομέα της απασχόλησης.....	36
3.2 Διακρίσεις ανάμεσα στα φύλα στον τομέα της απασχόλησης.....	37
3.3 Η γυναικεία απασχόληση σε περιόδους οικονομικών κρίσεων	39
3.4 Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης του 2008 στην αγορά εργασίας στην Ελλάδα και στην απασχόληση των γυναικών	41

3.4.1	Η κατάσταση στην απασχόληση των γυναικών την Ελλάδα πριν από την έναρξη της οικονομικής κρίσης του 2008	41
3.4.2	Η επίδραση της οικονομικής κρίσης στην αγορά εργασίας και την απασχόληση των γυναικών.....	44
3.4.3	Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης του 2008 στους τομείς απασχόλησης των γυναικών	50
3.4.4	Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στις μορφές εργασίας των γυναικών	52
3.4.5	Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στους μισθούς-συντάξεις των γυναικών	56
4	Κεφάλαιο: Έρευνα.....	59
4.1	Μεθοδολογία έρευνας	59
4.2	Αποτελέσματα έρευνας	60
4.2.1	1 ^ο μέρος: Δημογραφικά στοιχεία	60
4.2.2	2 ^ο μέρος: Εργασίας	70
4.2.3	3 ^ο μέρος: Ικανοποίηση από την εργασία	78
4.2.4	4 ^ο μέρος: Επιπτώσεις στην απασχόληση από την οικονομική κρίση	81
4.2.5	5 ^ο μέρος: Διάκριση ανάμεσα στα δύο φύλα στην απασχόληση	96
5	Συμπέρασμα – Προτάσεις	99
6	Βιβλιογραφικές αναφορές	105

Περιεχόμενα πινάκων

Πίνακας 1.5.1: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους των χωρών της ΕΕ	14
Πίνακας 2.3.1: Εξέλιξη του Ελλείμματος-Πλεονάσματος της ελληνικής οικονομίας 2008-2016.....	24
Πίνακας 2.3.2: Εξέλιξη του ελληνικού χρέους 2008-2016.....	25
Πίνακας 2.3.3: Μακροοικονομικά μεγέθη στην Ελλάδα 2006-2019	28
Πίνακας 2.3.4: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην Ελλάδα 2008-2016.....	34
Πίνακας 3.4.1: Αριθμός απασχολούμενων στην Ελλάδα ανά φύλο 2008-2014	44
Πίνακας 3.4.2: Ποσοστό απασχόλησης στην Ελλάδα ανά φύλο 2008-2014	46
Πίνακας 3.4.3: Ποσοστό ανεργίας ανά φύλο στην Ελλάδα - Αύγουστος 2016-2021	47
Πίνακας 3.4.4: Μεταβολή στη σύνθεση του εργατικού δυναμικού στην Ελλάδα ανά φύλο 2008-2016	50
Πίνακας 3.4.5: Εξέλιξη της απασχόλησης στην Ελλάδα ανά φύλο και κλάδο 2008-2019	52
Πίνακας 3.4.6: Εξέλιξη των μορφών εργασίας ανά φύλο στην Ελλάδα 2008-2017	53
Πίνακας 3.4.7: Εξέλιξη της απασχόλησης των γυναικών στην Ελλάδα στον ιδιωτικό και στον δημόσιο τομέα	54
Πίνακας 3.4.8: Μεταβολή των αμοιβών στον ιδιωτικό και στον ευρύτερο δημόσιο τομέα στην Ελλάδα 2010-2017	56
Πίνακας 4.2.1: Ηλικία.....	60
Πίνακας 4.2.2: Οικογενειακή κατάσταση.....	61
Πίνακας 4.2.3: Πόσα παιδιά έχετε;.....	62
Πίνακας 4.2.4: Ηλικία παιδιών	63
Πίνακας 4.2.5: Μορφωτικό επίπεδο	64

Πίνακας 4.2.6: Επιπλέον σπουδές.....	65
Πίνακας 4.2.7: Επιπλέον προσόντα	66
Πίνακας 4.2.8: Τόπος διαμονής	67
Πίνακας 4.2.9: Εργάζεστε αυτήν την περίοδο;.....	70
Πίνακας 4.2.10: Πόσο καιρό εργάζεστε;	71
Πίνακας 4.2.11: Σε ποιόν κλάδο εργάζεστε;.....	71
Πίνακας 4.2.12: Σχέση εργασίας	73
Πίνακας 4.2.13: Θέση εργασίας.....	74
Πίνακας 4.2.14: Κάποια επαγγέλματα είναι αποκλειστικά για άντρες;	74
Πίνακας 4.2.15: Το επάγγελμά σας είναι πάνω στο αντικείμενο σπουδών σας;	76
Πίνακας 4.2.16: Είστε ικανοποιημένος από την εργασία σας;	78
Πίνακας 4.2.17: Ώρες εργασίας	79
Πίνακας 4.2.18: Επηρεάστηκε το επάγγελμά σας από την οικονομική κρίση;	81
Πίνακας 4.2.19: Το ωράριό σας έγινε πιο απαιτητικό από την κρίση και μετά;	82
Πίνακας 4.2.20: Εάν αυξήθηκαν οι ώρες εργασίας είχε αρνητικές συνέπειες στην προσωπική και επαγγελματική σας απόδοση;	83
Πίνακας 4.2.21: Σε περίπτωση μείωσης ωρών εργασίας φοβηθήκατε για μείωση προσωπικού ή απόλυσής σας;.....	84
Πίνακας 4.2.22: Οι πολλές ώρες εργασίας επηρεάζουν την οικογενειακή σας ζωή δημιουργώντας προβλήματα;.....	85
Πίνακας 4.2.23: Πιστεύετε ότι μπορεί να συνδυαστεί οικογένεια και καριέρα;	86
Πίνακας 4.2.24: Οικογενειακό εισόδημα.....	87
Πίνακας 4.2.25: Ο σύζυγος ανήκει σε κάποια από τα επαγγέλματα που πλήγησαν από την οικονομική κρίση;.....	88

Πίνακας 4.2.26: Εάν ο σύζυγος είχε υψηλό μισθό θα ήταν το ίδιο η ανάγκη για απασχόληση;	89
Πίνακας 4.2.27: Στη διάρκεια και μετά την κρίση η ανάγκη για εργασία ήταν μεγαλύτερη από πριν;	90
Πίνακας 4.2.28: Αντιμετωπίσατε περικοπές στον μισθό σας;	91
Πίνακας 4.2.29: Σε ποιο βαθμό η μείωση του μισθού επηρέασε τη ζωή του νοικοκυριού;	92
Πίνακας 4.2.30: Οι ευκαιρίες για ανάδειξη μέσα στον εργασιακό σας χώρο μετά την κρίση μειώθηκαν;	93
Πίνακας 4.2.31: Οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης είναι υπέρ των γυναικών;	94
Πίνακας 4.2.32: Η αμοιβή σας σε σχέση με τους άντρες είναι ίση;	96
Πίνακας 4.2.33: Υπάρχει διάκριση ανάμεσα στα δύο φύλα στην εργασία;	97

Περιεχόμενα διαγραμμάτων

Διάγραμμα 2.1.1: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ της Ελλάδας, της Ιταλίας, της Ισπανίας, της Πορτογαλίας και της Ιταλίας 2000-2015	18
Διάγραμμα 2.1.2: Εξέλιξη δημοσιονομικού ελλείμματος της ελληνικής οικονομίας 2000-2012.....	19
Διάγραμμα 2.2.1:Εξέλιξη της απόδοσης του ελληνικού δεκαετούς ομολόγου 2009-2019	21
Διάγραμμα 2.3.1: Εξέλιξη των επενδύσεων ως ποσοστό του ΑΕΠ στην ΕΕ και την Ελλάδα 2001-2017	26
Διάγραμμα 2.3.2: Οικονομικό κλίμα στις ευρωπαϊκές χώρες 2008-2019	27
Διάγραμμα 2.3.3: : Διακύμανση ΑΕΠ σε Ελλάδα, Κύπρο, Πορτογαλία και Ιρλανδία 2007-2018	30
Διάγραμμα 2.3.4: Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών Ελλάδας 2002-2019	31
Διάγραμμα 2.3.5: Εξέλιξη του δείκτη ανεργίας στην Ελλάδα 2000-2019	33
Διάγραμμα 3.4.1: Τομείς απασχόλησης ανά φύλο στην Ελλάδα 1985-2015.....	43
Διάγραμμα 3.4.2: Ανεργία στα κράτη μέλη της ΕΕ ανά φύλο το 2014.....	48
Διάγραμμα 3.4.3: Μεταβολή ανεργίας νέων και των γυναικών στην Ελλάδα 2008-2013.....	49
Διάγραμμα 4.2.1: Ηλικία	61
Διάγραμμα 4.2.2: Οικογενειακή κατάσταση	62
Διάγραμμα 4.2.3: Πόσα παιδιά έχετε;	63
Διάγραμμα 4.2.4: Ηλικία παιδιών.....	64
Διάγραμμα 4.2.5: Μορφωτικό επίπεδο.....	65
Διάγραμμα 4.2.6: Επιπλέον σπουδές	66
Διάγραμμα 4.2.7: Επιπλέον προσόντα.....	67

Διάγραμμα 4.2.8: Τόπος διαμονής.....	68
Διάγραμμα 4.2.9: Εργάζεστε αυτήν την περίοδο;	70
Διάγραμμα 4.2.10: Πόσο καιρό εργάζεστε;.....	71
Διάγραμμα 4.2.11: Σε ποιόν κλάδο εργάζεστε;	72
Διάγραμμα 4.2.12: Σχέση εργασίας.....	73
Διάγραμμα 4.2.13: Θέση εργασίας	74
Διάγραμμα 4.2.14: Κάποια επαγγέλματα είναι αποκλειστικά για άντρες;	75
Διάγραμμα 4.2.15: Το επάγγελμά σας είναι πάνω στο αντικείμενο σπουδών σας;	76
Διάγραμμα 4.2.16: Είστε ικανοποιημένος από την εργασία σας;.....	78
Διάγραμμα 4.2.17: Ώρες εργασίας.....	79
Διάγραμμα 4.2.18: Επηρέαστηκε το επάγγελμά σας από την οικονομική κρίση;.....	81
Διάγραμμα 4.2.19: Το ωράριό σας έγινε πιο απαιτητικό από την κρίση και μετά;.....	82
Διάγραμμα 4.2.20: Εάν αυξήθηκαν οι ώρες εργασίας είχε αρνητικές συνέπειες στην προσωπική και επαγγελματική σας απόδοση;	83
Διάγραμμα 4.2.21: Σε περίπτωση μείωσης ωρών εργασίας φοβηθήκατε για μείωση προσωπικού ή απόλυσής σας;.....	84
Διάγραμμα 4.2.22: Οι πολλές ώρες εργασίας επηρεάζουν την οικογενειακή σας ζωή δημιουργώντας προβλήματα;.....	85
Διάγραμμα 4.2.23: Πιστεύετε ότι μπορεί να συνδυαστεί οικογένεια και καριέρα;.....	86
Διάγραμμα 4.2.24: Οικογενειακό εισόδημα	87
Διάγραμμα 4.2.25: Ο σύζυγος ανήκει σε κάποια από τα επαγγέλματα που επλήγησαν από την οικονομική κρίση;	88
Διάγραμμα 4.2.26: Εάν ο σύζυγος είχε υψηλό μισθό θα ήταν το ίδιο η ανάγκη για απασχόληση;.....	89
Διάγραμμα 4.2.27: Στη διάρκεια και μετά την κρίση η ανάγκη για εργασία ήταν μεγαλύτερη από πριν;	90

Διάγραμμα 4.2.28: Αντιμετωπίσατε περικοπές στον μισθό σας;	91
Διάγραμμα 4.2.29: Σε ποιο βαθμό η μείωση του μισθού επηρέασε τη ζωή του νοικοκυριού;	92
Διάγραμμα 4.2.30: Οι ευκαιρίες για ανάδειξη μέσα στον εργασιακό σας χώρο μετά την κρίση μειώθηκαν;.....	93
Διάγραμμα 4.2.31: Οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης είναι υπέρ των γυναικών;.....	94
Διάγραμμα 4.2.32: Η αμοιβή σας σε σχέση με τους άντρες είναι ίση;.....	97
Διάγραμμα 4.2.33: Υπάρχει διάκριση ανάμεσα στα δύο φύλα στην εργασία;.....	98

Συντομογραφίες

ΑΕΠ	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
ΔΝΤ	Διεθνές Νομισματικό Ταμείου
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΙΕΑΔ	Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού
ΕΚΤ	Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
ΕΛΣΤΑΤ	Ελληνική Στατιστική Αρχή
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΙΝΕ	Ινστιτούτο Εργασίας
ΙΟΒΕ	Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών
ΟΝΕ	Οικονομική και Νομισματική Ένωση
ΤΑΙΠΕΔ	Ταμείο Αξιοποίησης Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου
ΦΠΑ	Φόρου Προστιθέμενης Αξίας
CDO	Collateralized Debt Obligation
ILO	International Labour Organization
PSI	Private Sector Involvement
SPV	Special Purpose Vehicle
UNIDO	United Nations Industrial Development Organization
IMF	International Monetary Fund
PIIE	Peterson Institute for International Economics
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development

Εισαγωγή

Οι ετήσιες μελέτες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής δείχνουν ότι οι απασχολούμενες γυναίκες είναι λιγότερες από τους άντρες, το ωράριό τους καθώς και η αμοιβή τους είναι και αυτές μικρότερες ενώ οι θέσεις εργασίας που κατέχουν είναι κατώτερου επιπέδου από τις αντίστοιχες των αντρών. Αυτό ενισχύει περαιτέρω το χάσμα μεταξύ αντρών και γυναικών στην απασχόληση. Τα αίτια αυτής της διαφοράς είναι πολλά, συμπεριλαμβανομένων των στερεότυπων αντιλήψεων, που επικρατούν για το ρόλο των δύο φύλων καθώς και οικονομικών κινήτρων.

Για τον περιορισμό του χάσματος στην απασχόληση μεταξύ αντρών και γυναικών, η Ευρωπαϊκή Ένωση προέβη σε θέσπιση νόμων ώστε να αυξηθεί το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών. Πολλά από τα κράτη-μέλη πραγματοποίησαν μεταρρυθμίσεις προς αυτή την κατεύθυνση. Για παράδειγμα, ενίσχυσαν τις υπηρεσίες παιδικής φροντίδας ώστε να διευκολύνουν τις γυναίκες στην εργασία τους ή να τις προσελκύσουν ξανά να δουλέψουν ή θέσπισαν ίσα δικαιώματα για οικογενειακούς λόγους. Όμως, για την Ελλάδα, δεν απαιτήθηκε να επιβάλλει και να προωθήσει μέτρα ισότητας των δύο φύλων στην αγορά εργασίας, μείωση του μισθολογικού τους χάσματος και ίδρυση υπηρεσιών φροντίδας για τα παιδιά των απασχολούμενων γυναικών, γιατί η οικονομική κρίση έπληξε τη χώρα με αποτέλεσμα να αναγκαστεί να υποβληθεί σε πρόγραμμα οικονομικής προσαρμογής και δημοσιονομικής πειθαρχίας μέσω των μνημονίων. Ως συνέπεια αυτού, οι επιπτώσεις στη γυναικεία απασχόληση ήταν αρνητικές ενώ παράλληλα ενισχύθηκε η ανισότητα ανάμεσα στα δύο φύλα στην αγορά εργασίας.

Διερευνώντας το φαινόμενο αυτό, η εργασία αυτή διαρθρώνεται σε τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο μελετώνται οι συνέπειες που είχε η χρηματοπιστωτική κρίση στην παγκόσμια οικονομία, ενώ στο δεύτερο κεφάλαιο οι συνέπειες που είχε στην Ελλάδα. Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύονται οι επιπτώσεις της στην αγορά εργασίας στην Ελλάδα και στο τέταρτο κεφάλαιο παρατίθεται έρευνα που πραγματοποιήθηκε ανάμεσα σε εργαζόμενες και μη γυναίκες της Περιφέρειας Ηπείρου.

1 Κεφάλαιο: Συνέπειες της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 στην παγκόσμια οικονομία

1.1 Οικονομικό κλίμα στην παγκόσμια οικονομία πριν από την έναρξη της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008

Η χρηματοπιστωτική κρίση που ξεκίνησε από τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (ΗΠΑ) το 2007 επηρέασε όλες τις οικονομίες παγκοσμίως και αποτέλεσε μία από τις σημαντικότερες οικονομικές κρίσεις στην ιστορία του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος. Η χρηματοπιστωτική κρίση ξεκίνησε από την ξαφνική συρρίκνωση των τραπεζικών ενυπόθηκων δανείων στις ΗΠΑ το 2007 και οι συνέπειές της επηρέασαν γρήγορα την παγκόσμια οικονομία, αναδεικνύοντας την ευαλωτότητα των χρηματοπιστωτικών αγορών, παρόλο που προηγουμένως και για περίπου μία δεκαετία, το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα σημείωσε σημαντική ανάπτυξη (Hartmann, 2017).

Η έναρξη της χρηματοπιστωτικής κρίσης, που οδήγησε στη μεγαλύτερη ύφεση έπειτα από την ύφεση της δεκαετίας του 1930 (Mishkin, 2011), ξάφνιασε τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής, τον επιχειρηματικό κόσμο και την ακαδημαϊκή κοινότητα. Ωστόσο, η εφαρμογή «χαλαρής» νομισματικής πολιτικής σε πολλές αναπτυγμένες οικονομίες πριν από το 2007, σε συνδυασμό με την αύξηση των τιμών της αγοράς κατοικιών, τα υψηλά χρέη του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα και τα υψηλά ελλείμματα του δημόσιου τομέα, είχαν δημιουργήσει τις απαραίτητες προϋποθέσεις για την εκδήλωση της μεγάλης χρηματοπιστωτικής κρίσης (Johnstone, Saridakis, and Wilkinson, 2019).

Υπό αυτό το πρίσμα, τη δεκαετία του 1980, οι κυβερνήσεις Ρέιγκαν και Θάτσερ ακολούθησαν φιλελεύθερη οικονομική πολιτική η οποία αποτέλεσε τη γενεσιουργό αιτία της εμφάνισης μεγάλων ελλειμμάτων στους κρατικούς προϋπολογισμούς της Μεγάλης Βρετανίας και των ΗΠΑ. Ιδιαίτερα το μεγάλο έλλειμμα τρεχουσών συναλλαγών στον κρατικό προϋπολογισμό των ΗΠΑ, χρηματοδοτούνταν μέχρι και το 2008 από το πλεόνασμα τρεχουσών συναλλαγών και τις εξαγωγές κεφαλαίου από την Κίνα, από τις

άλλες πλεονασματικές οικονομίες τρεχουσών συναλλαγών της Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ασίας και τις χώρες που εξήγαγαν μεγάλες ποσότητες πετρελαίου (Σαουδική Αραβία, Μοναρχίες του Κόλπου). Μία ακόμα μεγάλη πηγή αστάθειας υπήρξε η διακύμανση των τιμών του πετρελαίου και των βασικών προϊόντων διεθνώς, οι οποίες το 2008 σημείωσαν ιστορικό υψηλό. Την περίοδο από τον Απρίλιο μέχρι τον Ιούνιο του 2008, οι τιμές των βασικών εμπορευμάτων (λάδι, σιτηρά, μέταλλα, ρύζι, σπόροι που χρησιμοποιούνται στη γεωργία), σημείωσαν ραγδαία μείωση μέχρι το τέλος του έτους. Ωστόσο, η διακύμανση των τιμών διαμορφώνονταν κυρίως από τη σύνθεση της παραγωγής και το εμπόριο των αναπτυσσόμενων και των αναπτυγμένων χωρών. Ως εκ τούτου, η μείωση των τιμών των βασικών αγαθών, επηρέασε σε σημαντικό βαθμό τις οικονομίες των χωρών ανάλογα με τις εξαγωγικές και τις εισαγωγικές τους δραστηριότητες (UNIDO, 2011).

1.2 Έναρξη της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2007 ξεκίνησε από την αμερικανική αγορά στεγαστικών δανείων και εξαπλώθηκε γρήγορα σε πολλές άλλες χώρες παγκοσμίως. Η αρχική πίεση που προκάλεσε η αθέτηση των υποχρεώσεων στην αγορά των στεγαστικών δανείων στις ΗΠΑ, είχε σαν συνέπεια τη χρεοκοπία της τέταρτης μεγαλύτερης επενδυτικής τράπεζας των ΗΠΑ, Lehman Brothers τον Σεπτέμβριο του 2008 (Chen, Mrkaic, and Nabar, 2019). Η χρεοκοπία της Lehman Brothers, αποτέλεσε την αφετηρία διάχυσης της κρίσης στον χρηματοπιστωτικό τομέα και την πρόκληση της παγκόσμιας ύφεσης. Η αθέτηση των δανειακών υποχρεώσεων στην αγορά κατοικιών, σηματοδότησε τη μείωση των τιμών στην αγορά κατοικίας, την αύξηση των επιτοκίων για την κάλυψη των τραπεζικών απωλειών σε κεφάλαια και την ελάττωση της ικανότητας των ίδιων των τραπεζικών ιδρυμάτων, να ανταποκριθούν στις κεφαλαιακές τους υποχρεώσεις. Τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα που δεν μπόρεσαν να ενισχυθούν σε κεφάλαια από τη διατραπεζική αγορά χρήματος και δεν χρηματοδοτήθηκαν από κρατικά κονδύλια,

οδηγήθηκαν σε κατάρρευση. Παράλληλα, οι τράπεζες που διέθεταν επαρκή κεφαλαιακή ρευστότητα, μείωσαν τον βραχυπρόθεσμο δανεισμό τους σε επιχειρήσεις, οργανισμούς, στις αγορές και σε ιδιώτες (UNIDO, 2011).

Τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα που ήταν εκτεθειμένα σε μη εξυπηρετούμενα στεγαστικά δάνεια, για να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις δανειακές τους υποχρεώσεις, μετέτρεψαν τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια σε δομημένα πιστωτικά «προϊόντα», όπως εγγυημένες δανειακές υποχρεώσεις (CDOs), οχήματα ειδικού σκοπού (SPV) ή άλλα καινοτόμα χρηματοδοτικά μέσα, μέσω πολυεπίπεδων τιτλοποιήσεων περιουσιακών στοιχείων. Απόρροια τούτων, οι τράπεζες ανέλαβαν υψηλούς κινδύνους και ρίσκα. Η εξέλιξη αυτή είχε σαν συνέπεια πολλοί οικονομολόγοι επισήμαναν ότι η κύρια αιτία εκδήλωσης της κρίσης ήταν η μη υλοποίηση δανεισμού, ιδιωτών και επιχειρήσεων με τον «παραδοσιακό» τρόπο, μέσω δηλαδή του τραπεζικού συστήματος. Τέλος, η μετατροπή των επισφαλών δανείων σε χρηματοπιστωτικά «προϊόντα» είχε σαν συνέπεια την αδυναμία των τραπεζικών συστημάτων να προσδιορίσουν την αξία των περιουσιακών τους στοιχείων (UNIDO, 2011).

Τον Μάρτιο του 2008, η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ διέσωσε με κρατικά κονδύλια την Bear Stearns, τον Ιούλιο του 2008 τη Federal Home Loan Mortgage Corporation («Freddie Mac») και την Federal National Mortgage Corporation («Fannie Mae»), ενώ τον Σεπτέμβριο του 2008, η τέταρτη μεγαλύτερη τράπεζα επενδύσεων στις ΗΠΑ η Lehman Brothers χρεοκόπησε. Η εξέλιξη αυτή οδήγησε στη διάχυση της κρίσης σε όλο το χρηματοπιστωτικό σύστημα των ΗΠΑ και δημιούργησε πολλά προβλήματα στα χρηματοπιστωτικά συστήματα όλων των χωρών παγκοσμίως, ανεξάρτητα από το επίπεδο της οικονομικής τους ανάπτυξης. Την ίδια στιγμή, σε πολλές αναπτυγμένες χώρες της Ευρώπης, συμπεριλαμβανομένου του Ηνωμένο Βασίλειο, της Γερμανίας, της Ιρλανδίας και της Ελβετίας, εντοπίστηκαν στο χαρτοφυλάκιο των τραπεζών τους τοξικά χρέη, γεγονός που οδήγησε στην πτώση της τιμής των μετοχών, στη μείωση της εμπιστοσύνης των αγορών και των επενδυτικών οργανισμών και στη μείωση του επιπέδου των δανεισμών (UNIDO, 2011).

1.3 Διαχείριση της χρηματοπιστωτικής κρίσης

Η χρηματοπιστωτική κρίση που ξεκίνησε από τις ΗΠΑ και εξαπλώθηκε σε όλες τις οικονομίες παγκοσμίως, οδήγησε σε μία μεγάλη οικονομική ύφεση. Στο πλαίσιο αυτό και με γνώμονα την αντιμετώπιση των συνεπειών της κρίσης, οι πολιτικές ηγεσίες των κρατών εφάρμοσαν μέτρα διαχείρισης και ανάσχεσης των συνεπειών της ύφεσης στα μακροοικονομικά και μικροοικονομικά μεγέθη των οικονομιών τους (Johnstone et al., 2019). Ειδικότερα, εφαρμόστηκαν διάφορα μείγματα διαχείρισης της κατάστασης τα οποία περιελάμβαναν δημοσιονομικές μεταρρυθμίσεις, εποπτεία από χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) (Hartmann, 2017), ποσοτική χαλάρωση, περικοπές και μέτρα λιτότητας, μεταρρυθμίσεις του δημόσιου τομέα, μεταρρυθμίσεις στην απασχόληση και την κοινωνική πολιτική, αναδιάρθρωση των δημοσίων χρεών, περικοπές στους μισθούς και τις συντάξεις, μεταρρυθμίσεις στο συνταξιοδοτικό σύστημα, περικοπές στις κοινωνικές παροχές (Johnstone et al., 2019).

Ωστόσο το μείγμα διαχείρισης και οι εφαρμοζόμενες πολιτικές διαφοροποιήθηκαν από χώρα σε χώρα και συνδέθηκαν με την κατάσταση της οικονομίας της κάθε χώρας, με τις αποφάσεις της πολιτικής ηγεσίας τους και με τις εκάστοτε εθνικές ρυθμιστικές αρχές (Johnstone et al., 2019). Από τη μελέτη της βιβλιογραφίας προκύπτει ότι οι περισσότερες χώρες εφάρμοσαν ανακυκλικές δημοσιονομικές πολιτικές και δαπανηρά φορολογικά μέτρα στοχεύοντας στη διατήρηση της σταθερότητας στα χρηματοπιστωτικά τους ιδρύματα (La Torre and Marsiglio, 2019). Σύμφωνα με τον Solt, (2018), τα μέτρα που εφαρμόστηκαν αποσκοπούσαν κατά κύριο λόγο στη στήριξη του χρηματοπιστωτικού συστήματος και αώτερος σκοπός των Κεντρικών Τραπεζών ήταν η στήριξη συγκεκριμένων τμημάτων των τραπεζικών τους ιδρυμάτων. Στο πλαίσιο αυτό, η ΕΚΤ, η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των ΗΠΑ (Fed), η Τράπεζα της Αγγλίας (BoE), η Τράπεζα της Ιαπωνίας (BoJ) ή η Λαϊκή Τράπεζα της Κίνας (PBC), εφάρμοσαν πολιτικές για την ενίσχυση των χρηματοπιστωτικών τους ιδρυμάτων με συγκεκριμένο προσανατολισμό, που ωστόσο παρουσίαζε κάποιες διαφοροποιήσεις.

Πιο αναλυτικά, η Fed, με το μείγμα διαχείρισής της αρχικά ανέστειλε προσωρινά τη δέσμευσή της για σταθερότητα των τιμών. Ακόμα, η κρίση στις ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο επικεντρώθηκε στα περιουσιακά στοιχεία υψηλού κινδύνου και ως εκ τούτου οι εφαρμοζόμενες πολιτικές εστίασαν στην επίλυση του συγκεκριμένου προβλήματος. Από την άλλη πλευρά, η χρηματοπιστωτική κρίση στη ζώνη του ευρώ, επικεντρώθηκε στο δημόσιο χρέος και οι πολιτικές διαχείρισης εστίασαν στη διαχείριση των υψηλών δημόσιων χρεών και των δημόσιων ελλειμμάτων. Επίσης, το διαφορετικό μείγμα διαχείρισης της κρίσης καθορίστηκε και από τον διαφορετικό τρόπο χρηματοδότησης των επιχειρήσεων στις ΗΠΑ, συγκριτικά με τη Ζώνη του ευρώ. Στις ΗΠΑ το 25% της χρηματοδότησης των επιχειρήσεων υλοποιείται από τις τράπεζες και το 75% από τις χρηματοπιστωτικές αγορές. Στη ζώνη του ευρώ το 75% της εξωτερικής χρηματοδότησης των επιχειρήσεων διενεργείται από τις τράπεζες και το 25% μέσω των χρηματοπιστωτικών αγορών. Το ποσοστό χρηματοδότησης των επιχειρήσεων στο Ηνωμένο Βασίλειο διενεργείται κατά 50% από τις τράπεζες και το υπόλοιπο 50% από τις χρηματοπιστωτικές αγορές (Solt, 2018).

Υπό αυτό το πρίσμα η Fed, εστίασε στη νομισματική σταθερότητα για την ανάσχεση της κρίσης, την οικονομική ανάπτυξη, την αύξηση της απασχόλησης και τα χαμηλά μακροπρόθεσμα επιτόκια. Επίσης πρέπει να αναφερθεί ότι κράτη μέλη της ευρωζώνης εφάρμοσαν πολιτικές νομισματικής χαλάρωσης σε πολύ μικρότερο βαθμό συγκριτικά με τις ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο. Σε αντίθεση με τη Fed και την BoE, η ΕΚΤ προχώρησε σε περιορισμένη αγορά περιουσιακών στοιχείων. Η ζώνη του ευρώ αντιμετώπισε προβλήματα με τη συνεχή πτώση του πληθωρισμού κάτω από τα επίπεδα του 2%. Για την επίλυση των προβλημάτων αυτών η ΕΚΤ ανακοίνωσε ευρεία δέσμη μέτρων τον Ιούνιο του 2014 για την αντιμετώπιση των αποπληθωριστικών κινδύνων. Παράλληλα, η Fed αγόρασε ομόλογα, γραμμάτια του Δημοσίου και τίτλους που υποστηρίζονταν από υποθήκες (MBS). Στον αντίποδα, η ΕΚΤ αγόρασε χρεόγραφα από τα κράτη μέλη της Ένωσης στις δευτερογενείς αγορές, ενώ η BoE αγόρασε μόνο ομόλογα του βρετανικού δημοσίου και δεν αγόρασε ιδιωτικό χρέος (Solt, 2018).

Ο Yurtsever (2011) ταξινομεί τα μέτρα που έλαβε η ΕΕ σε τρεις διαφορετικές κατηγορίες. Αρχικά την περίοδο 2008-2010 η Ένωση εισήγαγε δέσμη μέτρων για την τόνωση και την ανάκαμψη της οικονομίας. Τα συγκεκριμένα μέτρα περιελάμβαναν

προτάσεις για την στήριξη βασικών τομέων της οικονομίας των κρατών μελών. Η δεύτερη κατηγορία περιελάμβανε μέτρα για τη διαχείριση της κρίσης των δημόσιων χρεών των κρατών μελών της, αναπτύσσοντας σειρά μεταρρυθμίσεων που αποσκοπούσαν στη διασφάλιση της σωστής εποπτείας και της διακυβέρνησης του χρηματοπιστωτικού συστήματος, δημιουργώντας το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Συστημικού Κινδύνου και το Ευρωπαϊκό Σύστημα των Οικονομικών Εποπτών. Η τρίτη κατηγορία μέτρων που εφάρμοσε η ΕΕ περιελάμβανε πολιτικές για την αύξηση του συντονισμού των δράσεων των κρατών μελών της, μέσω μηχανισμών οικονομικής διακυβέρνησης (Tuca, 2014).

Ταυτόχρονα, μαζί με τα μέτρα που εφαρμόστηκαν σε επίπεδο ευρωζώνης, κάθε χώρα μέλος εφάρμοσε μέτρα για τη διαχείριση της κρίσης σε εθνικό επίπεδο, με τις περισσότερες από το 2010 και έπειτα να λαμβάνουν σκληρά μέτρα λιτότητας. Τα μέτρα λιτότητας που ελήφθησαν περιελάμβαναν μείωση μισθών και συντάξεων, αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης, αύξηση του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας (ΦΠΑ), αύξηση των ειδικών φόρων κατανάλωσης και μείωση των δημόσιων δαπανών (Tuca, 2014).

Ωστόσο, αξίζει να αναφερθεί ότι, η λήψη των διαρθρωτικών μέτρων λιτότητας για τη διαχείριση των επιπτώσεων της χρηματοπιστωτικής κρίσης από τα κράτη μέλη της Ένωσης, προκάλεσαν πολλές συζητήσεις σε ακαδημαϊκό και πολιτικό επίπεδο, αναφορικά με την αποτελεσματικότητά τους (Tuca, 2014). Ο Kondonassis (2013) και οι Diacon, Donici και Maha (2013) υποστήριξαν ότι, τα μέτρα λιτότητας που έλαβαν οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις για την αντιμετώπιση της κρίσης δεν ήταν η πλέον αποτελεσματική επιλογή. Από την άλλη πλευρά ο Welch (2011) και ο Radoševič (2012) τόνισαν ότι, η δημοσιονομική λιτότητα ήταν η καλύτερη επιλογή για την εξασφάλιση της φερεγγυότητας των ευρωπαϊκών οικονομιών. Όμως, σύμφωνα με τον Radoševič (2012), τα μέτρα λιτότητας αυξάνουν την ανεργία, τα δημοσιονομικά ελλείμματα και μειώνουν την ανάπτυξη.

Η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση είχε σημαντικά αρνητικό αντίκτυπο στην κινεζική οικονομία επηρεάζοντας τις εξαγωγές, τα συναλλαγματικά αποθέματα και τις διαρθρωτικές προσαρμογές. Δεδομένου ότι η Κίνα εξαρτάται υπερβολικά από τις εξαγωγές για την τόνωση της οικονομικής της ανάπτυξης, η αποδυνάμωση της εξωτερικής ζήτησης δημιούργησε σοβαρά προβλήματα στην κινεζική οικονομία. Στο τέλος του 2008 η κινεζική κεντρική τράπεζα διατηρούσε συναλλαγματικά αποθέματα αξίας 1,95

τρισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ, τα οποία είχαν επενδυθεί σε αμερικανικά ομόλογα δημοσίου, ενώ ήταν εκτεθειμένη σε πολύ μικρό βαθμό σε ενυπόθηκα δάνεια. Για την αντιμετώπιση της κρίσης η κινέζικη πολιτική ηγεσία έθεσε περιορισμούς στην επένδυση κεφαλαίων στο εξωτερικό, ενώ την ίδια στιγμή έδωσε κίνητρα στις επενδύσεις στο εσωτερικό της χώρας (Solt, 2018).

Επιπλέον, η οικονομική πολιτική της κινεζικής κυβέρνησης για τον μετριασμό των επιπτώσεων της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης περιελάμβανε την αποτελεσματική τόνωση της κατανάλωσης των νοικοκυριών, τη μείωση της ανεργίας μέσω της αύξησης της απασχόλησης και τη διαφοροποίηση του χαρτοφυλακίου συναλλάγματος της Κίνας. Το μείγμα πολιτικής διαχείρισης που εφάρμοσε η κυβέρνηση της Κίνας για την ανάσχεση της κρίσης ήταν ιδιαίτερα αποτελεσματικό καθώς η ασιατική χώρα ήταν μια από τις πρώτες μεγάλες οικονομίες που ανέκαμψε από τις δευτερογενείς επιπτώσεις της κρίσης. Το 2008 και το 2009 το ΑΕΠ της κινέζικης οικονομίας αυξήθηκε σημαντικά και το 2010 ανήλθε στο 10% σε σύγκριση με τα προηγούμενα έτη. Την ίδια χρονιά η βιομηχανική παραγωγή της Κίνας αυξήθηκε κατά 7,3% και οι επενδύσεις σε ακίνητα κατά 6,4% (Solt, 2018).

Για την αντιμετώπιση της χρηματοπιστωτικής κρίσης η κυβέρνηση της Ιαπωνίας εφάρμοσε μέτρα που στηρίζονταν στη χορήγηση δημοσιονομικών κινήτρων και στη νομισματική επέκταση. Ακόμα η Κεντρική Τράπεζα της Ιαπωνίας ακολούθησε μείγμα μη συμβατικών μέτρων όπως η μείωση των επιτοκίων, η αγορά περιουσιακών στοιχείων και χορήγησε δάνεια για την ενίσχυση της ρευστότητας των επιχειρήσεων. Τέλος, χορηγήθηκαν δημόσια κεφάλαια για τη στήριξη των δημοσίων ελλειμμάτων (Solt, 2018).

1.4 Συνέπειες διάχυσης της χρηματοπιστωτικής κρίσης στην παγκόσμια οικονομία

Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 εξαπλώθηκε γρήγορα στην πραγματική οικονομία σε όλες τις χώρες παγκοσμίως. Ο κλάδος των κατασκευών επηρεάστηκε πρώτος, ενώ στον τομέα της μεταποίησης παρατηρήθηκε μείωση της ζήτησης σε βασικά προϊόντα και κυρίως σε εκείνα που η αγορά τους υλοποιείται έπειτα από δανεισμό κεφαλαίων όπως η αγορά αυτοκινήτων. Επίσης, μειώθηκε ο κύκλος εργασιών πολλών επιχειρήσεων, αρκετές από αυτές έκλεισαν, ενώ αυξήθηκε η εργασιακή ανασφάλεια και η ανεργία. Η πτώση της επιχειρηματικής εμπιστοσύνης και η μειωμένη πρόσβαση σε πίστωση, οδήγησαν σε μείωση των επενδύσεων και επιτάχυναν σε μεγαλύτερο βαθμό την ύφεση (UNIDO, 2011).

Πιο αναλυτικά, οι συνέπειες της οικονομικής κρίσης εξαπλώθηκαν αρχικά στις ΗΠΑ, ενώ στη συνέχεια επηρέασαν τις οικονομίες όλων των χωρών παγκοσμίως. Στην Ασία, η κρίση αρχικά επηρέασε την οικονομία της Ιαπωνίας (Kawai and Takagi, 2011; Ball, 2014). Η διάχυση της κρίσης στην οικονομία της χώρας είχε σαν συνέπεια την επιβράδυνσή των παραγωγικών δραστηριοτήτων όλων των τομέων της οικονομίας και τον περιορισμό του τραπεζικού δανεισμού, κυρίως της αγοράς κατοικίας (Aliber and Zoega, 2019). Παράλληλα, οι συνέπειες της κρίσης επηρέασαν και την κινέζικη οικονομία (de Haan, 2010). Το 2007 και το 2008, οι εξαγωγές στην Κίνα μειώθηκαν κατά 9 ποσοστιαίες μονάδες (UNIDO, 2011) με τις συνολικές εξαγωγές να μειώνονται κατά 16% το 2009 (Chan and He, 2018). Απόρροια τούτου, πολλά εργοστάσια στη Νότια Κίνα αντιμετώπισαν τον κίνδυνο χρεοκοπίας, και απαιτήθηκε η κρατική παρέμβαση για την ενίσχυση της ρευστότητάς τους. Ωστόσο, το 2010 οι κρατικές παρεμβάσεις επανέφεραν τον ρυθμό αύξησης του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος στα προ κρίσης επίπεδα, (πάνω από 10%), ενώ στα προ κρίσης επίπεδα, (πάνω από 10%) και επανεμφανίστηκαν οι ελλείψεις στο εργατικό δυναμικό (Chan and He, 2018). Στη Χιλή η πτώση των εξαγωγών διαμορφώθηκε σε 17 ποσοστιαίες μονάδες (UNIDO, 2011).

Τον Σεπτέμβριο του 2008, ο αντίκτυπος της χρηματοπιστωτικής κρίσης στο διεθνές εμπόριο ήταν ιδιαίτερα εμφανής. Συγκεκριμένα, ο ρυθμός ανάπτυξης του διεθνούς

εμπορίου είχε ήδη επιβραδυνθεί κατά 6,4 % το 2007, κατά 2,1% το 2008 και κατά 12,2% το 2009. Όμως, ο αντίκτυπος της χρηματοπιστωτικής κρίσης αποτυπώθηκε στις οικονομίες όλων των χωρών παγκοσμίως ήδη από το τέταρτο τρίμηνο του 2008. Την περίοδο αυτή, οι χώρες της Ευρώπης παρουσίασαν πτώση στις εξαγωγικές τους δραστηριότητες κατά 16% και οι χώρες της Ασίας κατά 5%. Το πρώτο τρίμηνο του 2009 σημειώθηκε πολύ μεγαλύτερη πτώση στο διεθνές εμπόριο και παρατηρήθηκε ραγδαία μείωση των τιμών των εμπορευμάτων. Σύμφωνα με στοιχεία του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), οι εισαγωγές στις αναπτυσσόμενες χώρες το 2009 μειώθηκαν κατά 8 % και οι εξαγωγές κατά 7,5%. Η μείωση της παγκόσμιας εμπορικής δραστηριότητας σηματοδότησε και τη μείωση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος σε πολλές αναπτυσσόμενες, υπανάπτυκτες και αναπτυσσόμενες οικονομίες (IMF, 2011).

Η οικονομική ύφεση οδήγησε σε μεγάλη μείωση των θέσεων εργασίας σε παγκόσμια βάση, σε συρρίκνωση της πραγματικής οικονομίας και σε μείωση των διεθνών εμπορικών ροών. Η ανάπτυξη της οικονομίας σε πολλές χώρες επιβραδύνθηκε και σε αρκετές από αυτές διακόπηκε, συνεπεία της εξέλιξης της κρίσης. Ως εκ τούτου, οι οικονομίες αρκετών χωρών χρειάστηκαν οικονομική αναδιάρθρωση για να αποφύγουν την πτώχευση (Johnstone et al., 2019). Οι συνέπειες της κρίσης επηρέασαν σε σημαντικό βαθμό και τον δείκτη ανεργίας, καθώς η διακοπή της οικονομικής δραστηριότητας και το κλείσιμο πολλών επιχειρήσεων, προκάλεσε σημαντική αύξηση των δεικτών ανεργίας σε πολλές χώρες και τη μείωση της απασχόλησης (Johnstone et al., 2019). Σύμφωνα με στοιχεία του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας, ILO, (2014) το 2014 υπήρχαν παγκοσμίως 200 εκατομμύρια άνεργοι και το ίδιο έτος, απασχολούνταν 61 εκατομμύρια λιγότεροι εργαζόμενοι σε σύγκριση με την προηγούμενη χρονιά (ILO, 2016, 2017).

Η χρηματοπιστωτική κρίση επηρέασε αρνητικά τον τομέα της απασχόλησης καθώς χάθηκαν παγκοσμίως εκατομμύρια θέσεις εργασίας. Το μεγαλύτερο δε πρόβλημα, εντοπίστηκε στον τομέα της μεταποίησης στις αναπτυσσόμενες οικονομίες (ILO, 2010, 2011). Ειδικότερα, στις αναπτυσσόμενες οικονομικά χώρες μέχρι το 2010 είχαν χαθεί 6 εκατομμύρια θέσεις εργασίας, ενώ στις αναπτυσσόμενες, οι απώλειες σε θέσεις εργασίας ανήλθαν στα 2 εκατομμύρια. Μικρότερη ήταν η απώλεια θέσεων εργασίας στον κατασκευαστικό τομέα και στο εμπόριο. Σύμφωνα με στοιχεία του ILO (2011), το 2008, η μέση απώλεια θέσεων εργασίας διαμορφώθηκε στο 7,2%, ενώ η μέση απώλεια θέσεων

εργασίας το επόμενο έτος διαμορφώθηκε στο 3,1%. Μικρότερη ήταν η απώλεια θέσεων εργασίας το 2010 και διαμορφώθηκε στο 1,1% (UNIDO, 2011).

Στο πλαίσιο αυτό, η χρηματοπιστωτική κρίση στις ΗΠΑ συνδέθηκε με μεγάλη αύξηση της ανεργίας, καθώς τον Δεκέμβριο του 2007 στη χώρα υπήρχαν 7,6 εκατομμύρια άνεργοι και τον Οκτώβριο του 2009 οι άνεργοι ανήλθαν στα 15,7 εκατομμύρια. Την περίοδο 2008 – 2010 χάθηκαν στη χώρα 8,5 εκατομμύρια θέσεις εργασίας, με τις μεγαλύτερες απώλειες να σημειώνονται στις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, την αυτοκινητοβιομηχανία και τον τομέα της μεταποίησης (Cascio, 2012). Στην Κίνα, στις αρχές του 2009, περισσότεροι από 20 εκατομμύρια εργαζόμενοι στον αγροτικό τομέα είχαν χάσει τη δουλειά τους, λόγω του αντίκτυπου της χρηματοπιστωτικής κρίσης στον κατασκευαστικό τομέα, με εξαγωγικό προσανατολισμό (Johnstone et al., 2019).

Την ίδια περίοδο, το ποσοστό ανεργίας στο Ηνωμένο Βασίλειο αυξήθηκε στο 8% (Coulter, 2016; van Wanrooy et.al, 2013). Την τετραετία 2008-2012 χάθηκαν στη Μεγάλη Βρετανία 3,5 εκατομμύρια θέσεις εργασίας (Philpott, 2013). Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ότι στη συγκεκριμένη ευρωπαϊκή χώρα παρουσιάστηκε μικρότερη απώλεια θέσεων εργασίας, εξαιτίας της εισαγωγής ευέλικτων μορφών εργασίας από πολλούς εργοδότες, ώστε να μειωθεί το κόστος εργασίας των επιχειρήσεων (Lai et al., 2016) και για να αποφευχθεί η συνολική περικοπή θέσεων εργασίας (Coulter, 2016; Van Wanrooy et al., 2013). Στο πλαίσιο αυτό, αρκετές μεγάλες αυτοκινητοβιομηχανίες παγκοσμίως όπως η Honda, η Nissan και η BMW, κάτω από την πίεση των συνεπειών της χρηματοπιστωτικής κρίσης και με γνώμονα τη διάσωση χιλιάδων θέσεων εργασίας, εισήγαγαν ευέλικτες μορφές εργασίας, μειώνοντας το μηνιαίο ωράριο εργασίας των εργαζομένων τους και τις απολαβές τους (Johnstone et al., 2019).

Επίσης, πολλές άλλες εταιρείες οι οποίες δραστηριοποιούνταν σε διάφορους τομείς της οικονομίας, προχώρησαν σε προσαρμογές στον τομέα της απασχόλησης, ώστε να διασώσουν θέσεις εργασίας, κάτω από την πίεση του διεθνούς μη ευνοϊκού οικονομικού κλίματος (Maertz et.al, 2010; Dencker, 2012; van Dierendock and Jacobs, 2012; Ferreira and Saridakis, 2017). Οι σημαντικότερες από αυτές τις προσαρμογές περιελάμβαναν πάγωμα μισθών και μπόνους, μείωση υπερωριών, μείωση ευκαιριών προαγωγής, μετεγκατάσταση θέσεων εργασίας και αρμοδιοτήτων, μείωση δαπανών για εκπαίδευση και

ανάπτυξη, αλλαγές ρυθμίσεων του χρόνου εργασίας, αναθεώρηση συνταξιοδοτικών παροχών, αλλαγές στον τρόπο και τις συνθήκες εργασίας, καθώς και χορήγηση κινήτρων για εθελούσια έξοδο από την εργασία (Cascio, 2010; Gunnigle et al., 2013; Strandholm et al., 2013; Teague and Roche, 2013; Lai et al, 2016; Wilkinson et al., 2013). Σε μελέτη που παρουσιάστηκε στο Ηνωμένο Βασίλειο, οι περισσότεροι από τους εργοδότες (75%) εισήγαγαν κατά τη διάρκεια της μεγάλης χρηματοπιστωτικής κρίσης μία τουλάχιστον αλλαγή που σχετίζονταν με την απασχόληση ως απάντηση στην ύφεση. Μερικές από αυτές τις αλλαγές ήταν το «πάγωμα» και η περικοπή μισθών (41%), το «πάγωμα» προσλήψεων (28%), η αναδιοργάνωση του τρόπου εργασίας (25%), η μείωση των υπερωριών (19%), οι υποχρεωτικές απολύσεις (10%), οι εθελούσιες εξοδοί (7%) Van (Dierendonck, and Jacobs, 2012).

Επιπροσθέτως, το αρνητικό οικονομικό κλίμα επηρέασε και τις διεθνείς ροές κεφαλαίων και στις επενδύσεις. Στις ΗΠΑ, οι άμεσες ξένες επενδύσεις μειώθηκαν κατά 39% το 2008 και από 1,7 τρισεκατομμύρια δολάρια μειώθηκαν σε 1,1 τρισεκατομμύρια δολάρια το 2009. Οι παγκόσμιες ροές κεφαλαίων το 2010 παρέμειναν στάσιμες και διαμορφώθηκαν σε 1,1 τρισεκατομμύρια δολάρια. Το 2011 οι παγκόσμιες ροές κεφαλαίων σημείωσαν αύξηση και διαμορφώθηκαν στα 3 τρισεκατομμυρίων δολαρίων (UNCTAD 2011). Σημαντική ήταν η μείωση των κεφαλαιακών ροών και στην Κίνα όπου το 2010 μειώθηκαν κατά 2,2%. Στο σημείο αυτό αξίζει να τονιστεί ότι ιδιαίτερα σημαντική ήταν η μείωση των επενδύσεων πολλών μεγάλων ιδιωτικών εταιρειών και επιχειρήσεων (UNCTAD, 2010).

1.5 Συνέπειες της χρηματοπιστωτικής κρίσης στις οικονομίες των χωρών της Ευρωπαϊκής Ηπείρου

Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 διαχύθηκε γρήγορα από τις ΗΠΑ στην Ευρώπη και επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τις οικονομίες όλων των ευρωπαϊκών κρατών και μετατράπηκε σε κρίση χρέους και κρίση του ευρώ. Από τα αποτελέσματα μελέτης του Solt

(2018) προκύπτει ότι τρεις ήταν οι κύριοι παράγοντες που συνετέλεσαν στην εκδήλωση της κρίσης στην Ευρωζώνη. Οι παράγοντες αυτοί ήταν α) η εμβάθυνση της χρηματοπιστωτικής ολοκλήρωσης και η επέκταση του χρηματοπιστωτικού τομέα που υπονόμεισαν τη χρηματοπιστωτική και μακροοικονομική σταθερότητα, (β) η διασύνδεση του τραπεζικού συστήματος των ευρωπαϊκών κρατών και (γ) οι λανθασμένες πολιτικές που ακολούθησαν τα κράτη μέλη της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ) στη δημοσιονομική τους πολιτική.

Η λήξη του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και οι μεγάλες καταστροφές που συντελέστηκαν στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο, ώθησαν τις πολιτικές ηγεσίες ορισμένων κρατών στη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΟΚ), στόχος της οποίας ήταν η οικονομική αναδιοργάνωση των κρατών μελών. Τις επόμενες δεκαετίες η ΕΟΚ μετεξελίχθηκε σε Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και ενσωμάτωσε στους κόλπους της πολλά ακόμα ευρωπαϊκά κράτη. Το 1999 οι 19 από τις 27 χώρες μέλη της Ένωσης προχώρησαν στη σύναψη συμφωνίας για την εισαγωγή κοινού νομίσματος, του ευρώ, (ΡΙΠΕ, 2020).

Απότοκος της νομισματικής πολιτικής της ΕΕ, ήταν η χορήγηση χαμηλότοκων επιτοκίων δανεισμού από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Τα χαμηλότοκα επιτόκια δανεισμού και η οικονομική πολιτική της Ένωσης μέχρι και την έναρξη της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008, είχαν σαν συνέπεια τη συνεχή και επωφελή εισροή κεφαλαίων για τις αναπτυσσόμενες οικονομικά χώρες της ΕΕ, Γερμανία και Γαλλία, ενώ από την άλλη πλευρά οι λιγότερο αναπτυσσόμενες χώρες τις ΕΕ δέχτηκαν ισχυρό πλήγμα στην ανταγωνιστικότητά τους, με συνέπεια τη συνεχή αύξηση των δημόσιων χρεών τους. Στον Πίνακα 1.5.1 παρουσιάζεται η εξελικτική πορεία των δημόσιων χρεών των κρατών μελών της ΕΕ την περίοδο 1996-2009. Οι ευρωπαϊκές χώρες που επλήγησαν περισσότερο από την οικονομική πολιτική της ΕΕ ήταν η Ελλάδα, η Ιταλία, η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ιρλανδία, χώρες που αντιμετώπισαν και τα μεγαλύτερα προβλήματα από τη διάχυση της μεγάλης χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 στην Ευρώπη (Baldwin and Giavazzi, 2015; Hardouvelis and Gkionis 2016; Berend 2017).

Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 εξαπλώθηκε γρήγορα και στην Ευρώπη δημιουργώντας προβλήματα ρευστότητας στις οικονομίες των ευρωπαϊκών χωρών και πολλά οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα στο εσωτερικό τους (Mitsakis,

2014). Οι σημαντικότερες συνέπειες της κρίσης ήταν η αύξηση των δημοσίων ελλειμμάτων, η μείωση των εισοδημάτων των ευρωπαίων πολιτών, η μείωση της απασχόλησης, η εισαγωγή ευέλικτων μορφών εργασίας, οι περικοπές και οι μειώσεις μισθών και συντάξεων, η μείωση της οικονομικής και επενδυτικής δραστηριότητας, η αύξηση της φορολογίας (La Torre and Marsiglio, 2019).

Πίνακας 1.5.1: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους των χωρών της ΕΕ

Χώρες	Έτος μέτρησης			
	1996	2001	2008	2009
Αυστρία	68,3	67,3	62,8	69,5
Βέλγιο	127,3	106,6	88,1	95,9
Βουλγαρία	100	66	21,6	14,6
Κύπρος	52,6	60,7	64,8	58,5
Τσεχία	12,5	24,9	29,4	34,4
Δανία	60,4	40,9	32,1	41,8
Εσθονία	7,6	4,8	4,4	7,2
Φιλανδία	57	42,5	39,7	43,3
Γαλλία	58	56	63,7	79
Γερμανία	58,4	58,8	67,6	74,4
Ελλάδα	99,4	103,7	106,1	129,3
Ουγγαρία	71,4	52	65,7	79,7
Ιρλανδία	73,4	35,5	24,8	65,2
Ιταλία	120,9	108,8	106	115,5
Λετονία	13,8	23,1	18	29,4
Λιθουανία	13,8	23,1	18	29,4
Λουξεμβούργο	7,4	6,30	6,7	14,8

Ολλανδία	74,1	50,7	47,4	60,8
Πολωνία	43,4	37,8	47,7	50,9
Πορτογαλία	58,3	51,2	63	83
Ρουμανία	10,6	25,7	12,4	23,6
Σλοβακία	31,1	48,9	30,5	35,5
Ισπανία	67,4	55,5	30,6	53,8
Σουηδία	73,3	54,7	46	42,7
Μεγ. Βρετανία	51,3	37,7	43,4	69,6

Πηγή: Paleologou, (2013)

Σύμφωνα με τον Yurtsever (2011) η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 εκδηλώθηκε στην ΕΕ σε δύο στάδια. Αρχικά, τα κράτη μέλη της ΕΕ βρέθηκαν αντιμέτωπα με την ύφεση των οικονομιών τους και σε δεύτερο χρόνο με την παγκόσμια ύφεση. Το 2008 η ύφεση άρχισε να επηρεάζει τους μακροοικονομικούς δείκτες των ευρωπαϊκών κρατών και παρατηρήθηκε μείωση του ΑΕΠ, αύξηση της ανεργίας, μείωση της απασχόλησης, των δημοσιονομικών ελλειμμάτων τα οποία ξεπέρασαν το 3% του ΑΕΠ και των δημόσιων χρεών που ξεπέρασαν το 60% του ΑΕΠ. Στο δεύτερο στάδιο, η ΕΕ αντιμετώπισε την κρίση του δημόσιου χρέους που ξεκίνησε αρχικά στην Ελλάδα (Yurtsever, 2011, σ. 688).

Το 2009 η Ελλάδα ανακοίνωσε μεγάλη αύξηση του δημόσιου ελλείμματός της ως ποσοστό του ΑΕΠ (12,7% του ΑΕΠ). Από αυτό το σημείο και μετά η κρίση του δημόσιου χρέους αυξήθηκε και η χώρα αποκλείστηκε από την αγορά ομολόγων τον Μάιο του 2010. Στην ίδια κατεύθυνση, τον Νοέμβριο του 2010 η Ιρλανδία αποκλείστηκε από τις αγορές ομολόγων και την ακολούθησε η Πορτογαλία τον Απρίλιο του 2011, ενώ η Κύπρος και η Ισπανία ακολούθησαν τον ίδιο δρόμο το 2012 (Tuca, 2014).

Οι χώρες της ΕΕ που επλήγησαν περισσότερο από την κρίση ήταν οι χώρες του ευρωπαϊκού νότου όπως η Ελλάδα, η Ιταλία, η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ιρλανδία. Ωστόσο, η Ελλάδα ήταν η χώρα που αντιμετώπισε τα μεγαλύτερα προβλήματα με μείωση

της οικονομικής δραστηριότητας και μεγάλη αύξηση της ανεργίας στους νέους και στις γυναίκες. Σημαντικό ρόλο στην εφαρμογή των διαρθρωτικών μέτρων λιτότητας στις χώρες αυτές διαδραμάτισε η Γερμανία, η μεγαλύτερη και πλουσιότερη χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που άσκησε έντονες πιέσεις για την εφαρμογή δημοσιονομικών μέτρων λιτότητας στις ευρωπαϊκές χώρες που αντιμετώπιζαν μεγάλα ελλείμματα και υψηλά δημόσια χρέη (Tuca, 2014).

Η Ελλάδα ήταν η χώρα με το μεγαλύτερο δημόσιο χρέος, η Ισπανία διέθετε υπερχρεωμένο ιδιωτικό τομέα, η Ιταλία και η Πορτογαλία αντιμετώπιζαν έλλειψη ρευστότητας και η Ιρλανδία δεν διέθετε αξιόπιστο τραπεζικό σύστημα. Ωστόσο, εάν και κάποιες ευρωπαϊκές χώρες δεν αντιμετώπιζαν σοβαρά δημοσιονομικά προβλήματα, εντούτοις εφάρμοσαν μέτρα λιτότητας με στόχο την εξυγίανση της οικονομίας τους και τη βελτίωση των δημοσιονομικών τους μεγεθών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Μεγάλη Βρετανία, η οποία το 2010 εφάρμοσε περικοπές στις δημόσιες δαπάνες. Όμως, σύμφωνα με τον Krugman (2012), οι πολιτικές αυτές δεν έφεραν τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι ακόμα και η χώρα που διέθετε την πιο εύρωστη ευρωπαϊκή οικονομία, η Γερμανία, εισήγαγε μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής που περιελάμβαναν περικοπές δημοσίων δαπανών, απολύσεις 10 χιλιάδων δημοσίων υπαλλήλων, μείωση του αριθμού των στελεχών των ενόπλων δυνάμεων κατά 40 χιλιάδες, επιβολή φόρων στην πυρηνική ενέργεια. Συνοπτικά, η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 επηρέασε τις οικονομίες των κρατών μελών της ΕΕ, ωθώντας τις πολιτικές ηγεσίες τους στην εφαρμογή πολιτικής λιτότητας. Η χώρα όμως που εφάρμοσε τα πιο αυστηρά μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής ήταν η Ελλάδα (Tuca, 2014; Mavridis, 2018).

2 Κεφάλαιο: Συνέπειες της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 στην Ελλάδα

2.1 Κατάσταση της ελληνικής οικονομίας πριν από τη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008

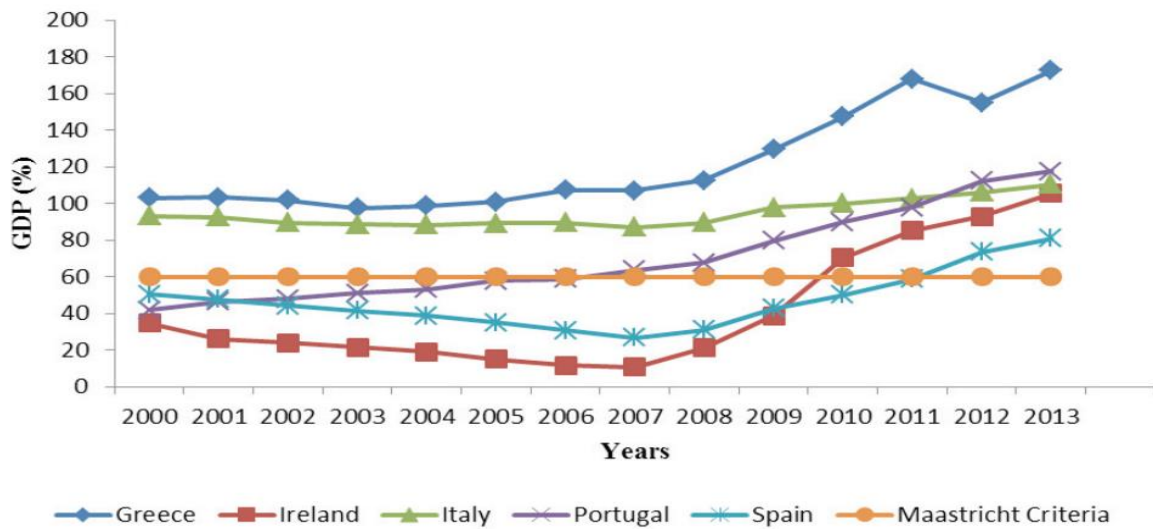
Το 2007, η μεγάλη οικονομική κρίση που ξεκίνησε στις ΗΠΑ απέκτησε γρήγορα μια παγκόσμια διάσταση επηρεάζοντας πολλές ανεπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες. Οι επιπτώσεις της κρίσης ήταν ιδιαίτερα καταστροφικές σε ορισμένες χώρες, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και η Ελλάδα. Η έναρξη της χρηματοπιστωτικής κρίσης αύξησε σε μεγάλο βαθμό το δημόσιο χρέος της χώρας. Ωστόσο, η επιδείνωση των μεγεθών της ελληνικής οικονομίας είχαν αρχίσει να επιδεινώνονται πριν από το 2007 (Ozturk, and Sozdemir, 2015).

Η Ελλάδα το 1981 έγινε το δέκατο μέλος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (Clarke and Claire, 2010). Το 2001 η χώρα εισήχθη στη ζώνη του ευρώ και προσπάθησε να επιταχύνει την ανάπτυξη της οικονομίας της. Εάν και η ένταξη στο ευρώ δημιούργησε πολλά οφέλη στην εξυγίανση και ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας, εντούτοις δημιούργησε και πολλά προβλήματα (Kouretas, 2012). Παράλληλα, τις τελευταίες δεκαετίες πριν από την έναρξη της κρίσης παρατηρήθηκε στη χώρα αξιοσημείωτη αύξηση των δημοσίων δαπανών, η οποία σε συνδυασμό με την εφαρμογή λανθασμένων πολιτικών επιλογών και την ένταξη της χώρας στο ευρώ, μείωσαν την ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας και προκάλεσαν οικονομική αστάθεια (Ozturk, and Sozdemir, 2015).

Εκτός από αυτό, η χώρα πριν από το 2008 είχε συνάψει πολλά δάνεια με χαμηλά επιτόκια καταφέροντας να συγκεντρώσει μεγάλα κεφάλαια τα οποία δεν αξιοποίησε με αποτελεσματικό τρόπο. Απόρροια τούτου, το δημόσιο χρέος της Ελλάδας ως ποσοστό του ΑΕΠ πριν από την έναρξη της κρίσης και ιδιαίτερα μετά το 2000, κυμάνθηκε σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα (160% του ΑΕΠ) και ήταν ένα από τα υψηλότερα δημόσια χρέη των κρατών μελών της ΕΕ (Ozturk, and Sozdemir, 2015). Στο παρακάτω διάγραμμα

παρουσιάζεται η εξέλιξη του δημόσιου χρέους της Ελλάδας της Ιταλίας, της Ισπανίας, της Πορτογαλίας και της Ιρλανδίας την περίοδο 2000-2015.

Διάγραμμα 2.1.1: Εξέλιξη του δημοσίου χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ της Ελλάδας, της Ιταλίας, της Ισπανίας, της Πορτογαλίας και της Ιταλίας 2000-2015

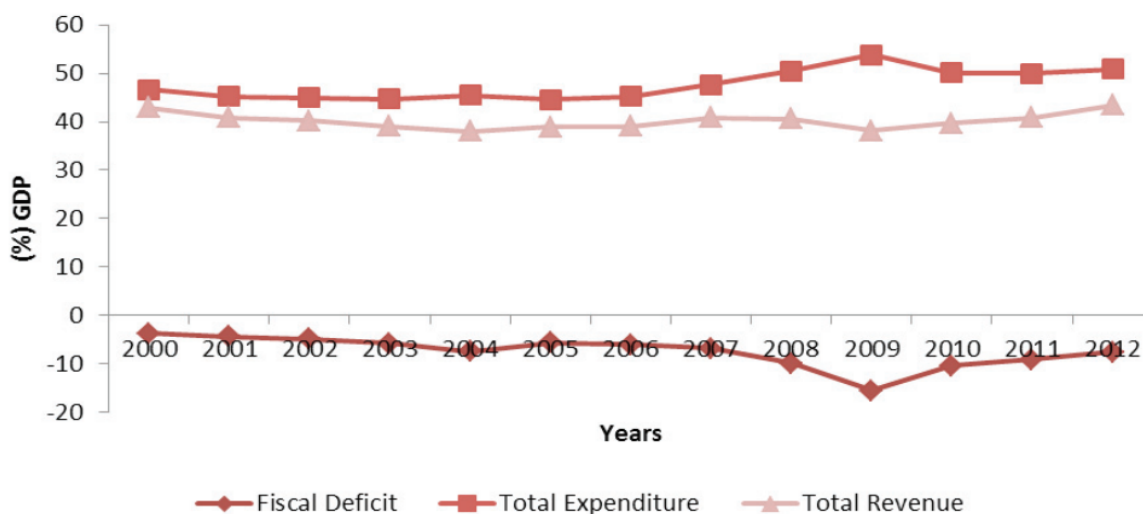

Πηγή: Ozturk, and Sozdemir, 2015

Πριν από την έναρξη της χρηματοπιστωτικής κρίσης, η Ελλάδα παρουσίαζε μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα, συνεπεία της δημοσιονομικής πολιτικής που ακολουθούσε. Αξίζει δε να τονιστεί ότι την περίοδο αυτή, η χώρα παρουσίαζε ένα από τα μεγαλύτερα δημοσιονομικά ελλείμματα ως ποσοστό του ΑΕΠ στην Ευρώπη γενικότερα και στην ΕΕ ειδικότερα (Ozturk, and Sozdemir, 2015).

Διάγραμμα 2.1.2: Εξέλιξη δημοσιονομικού ελλείμματος της ελληνικής οικονομίας 2000-

2012

Πηγή: Ozturk, and Sozdemir, 2015

Στο Διάγραμμα (2.1.2) παρουσιάζεται η εξέλιξη του δημοσιονομικού ελλείμματος της ελληνικής οικονομίας την περίοδο 2000-2012. Επιπλέον, ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που είχε να αντιμετωπίσει η ελληνική οικονομία πριν από το 2008 ήταν η μείωση των φορολογικών εσόδων της γενικής κυβέρνησης. Την περίοδο αυτή η Ελλάδα, παρουσίαζε από τα χαμηλότερα ποσοστά φορολογικών εσόδων στην ΕΕ. Σύμφωνα με τους Ozturk και Sozdemir (2015), τα χαμηλά φορολογικά έσοδα της ελληνικής κυβέρνησης ήταν απότοκος των υψηλών επιπέδων φοροδιαφυγής εξαιτίας της ανεπάρκειας αποτρεπτικών μέτρων. Ακόμα, την ίδια περίοδο η Ελλάδα παρουσίαζε χαμηλή εξαγωγική δραστηριότητα, ενώ ταυτόχρονα δαπανούσε υψηλά κεφάλαια σε εισαγωγές αγαθών (Sklias and Galatsidas, 2010).

Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της χώρας το 2001 διαμορφώθηκε στο -7% του ΑΕΠ, με αποτέλεσμα τη μείωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας και διαμορφώθηκε στα $(-29,3$ δισεκατομμύρια δολάρια). Επίσης, το επίπεδο του πληθωρισμού στη χώρα μέχρι το 2001 κυμάνθηκε σε χαμηλά επίπεδα. Από το 2001 μέχρι το 2009 οι πληθωριστικές πιέσεις ήταν ιδιαίτερα υψηλές για την ελληνική οικονομία,

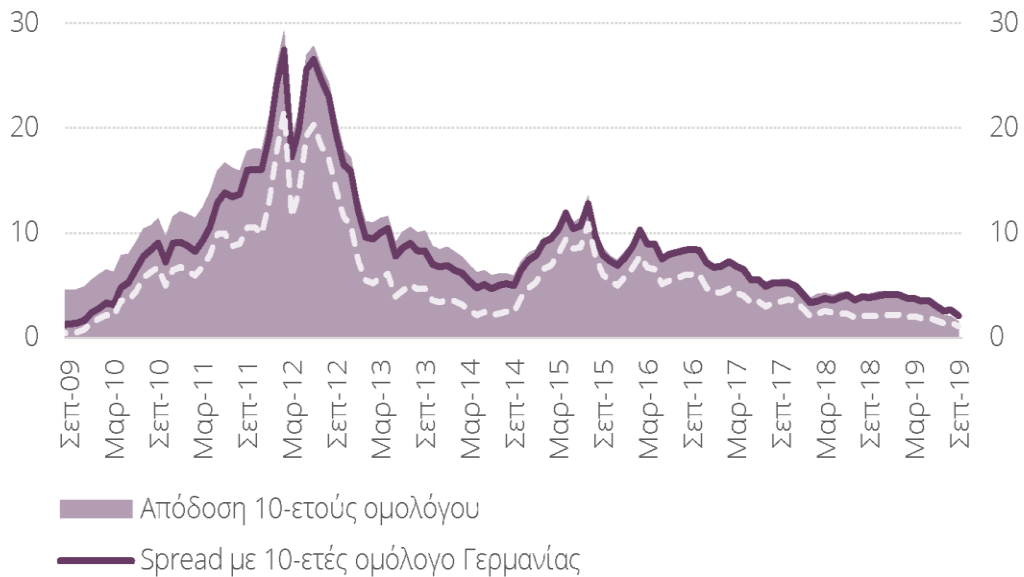
γεγονός που συνετέλεσε στην έναρξη της χρηματοπιστωτικής κρίσης (Ozturk, and Sozdemir, 2015).

2.2 Έναρξη της χρηματοπιστωτικής κρίσης και πολιτικές διαχείρισής της

Η ελληνική οικονομία πριν από την έναρξη της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης αντιμετώπιζε πολλά προβλήματα και παρουσίαζε εγγενείς αδυναμίες. Η διαφθορά της πολιτικής ηγεσίας της χώρας, τα ελλιπή φορολογικά έσοδα, η άσκοπη σπατάλη χρημάτων, η έλλειψη μεγάλων επενδύσεων και το έλλειμμα των τρεχουσών συναλλαγών δημιούργησαν μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα και ένα υψηλό δημόσιο χρέος (Ozturk, and Sozdemir, 2015). Στο πλαίσιο των δυσμενών αυτών οικονομικών συνθηκών, η ελληνική κυβέρνηση το 2009 αναθεώρησε το δημοσιονομικό έλλειμμα προς τα πάνω, από 6,7% σε 12,7%. Τον Απρίλιο του επόμενου έτους, η Στατιστική Υπηρεσία της ΕΕ (Eurostat, 2013) αναθεώρησε τα στοιχεία και σημείωσε ότι το δημοσιονομικό έλλειμμα της Ελλάδας ήταν 13,6% (Nelson, Belkin & Mix, 2011; Mavridis, 2018). Στη συνέχεια, το ποσοστό αυτό αυξήθηκε ακόμα περισσότερο και διαμορφώθηκε στο 15,4% (Kentikelenis, 2017).

Από τη στιγμή εκείνη, οι διεθνείς οίκοι αξιολόγησης άρχισαν να υποβαθμίζουν την πιστοληπτική ικανότητα της χώρας (Ozturk, and Sozdemir, 2015). Το 2009 το επιτόκιο δανεισμού του ελληνικού δεκαετούς ομολόγου ανήλθε στο 5,8% και το 2010 έπειτα από ασφυκτικές πιέσεις των αγορών το ελληνικό δεκαετές ομόλογο διαμορφώθηκε στο 12,1% (Διάγραμμα 2.2.1) (Mavridis, 2018). Η μεγάλη αυτή αύξηση προκάλεσε ανησυχίες στην ΕΕ περί της αναγκαιότητας στήριξης της ελληνικής οικονομίας, με στόχο την αποφυγή της επικείμενης χρεοκοπίας (Ardagna and Caselli, 2014), η οποία θα δημιουργούσε πολλά προβλήματα στη συνοχή της ΕΕ και στις οικονομίες των κρατών μελών της (Mavridis, 2018).

Διάγραμμα 2.2.1:Εξέλιξη της απόδοσης του ελληνικού δεκαετούς ομολόγου 2009-2019

Πηγή: IOBE, 2019

Η μεγάλη αύξηση του επιτοκίου δανεισμού και οι μεγάλες αδυναμίες που παρουσίαζε η ελληνική οικονομία ώθησε την κυβέρνηση της χώρας στη σύναψη συμφωνίας δανεισμού με την ΕΚΤ και το ΔΝΤ (Απρίλιος του 2010) (Thomadakis, 2015). Ωστόσο, η εφαρμογή της δανειακής σύμβασης που υπέγραψε ο πρωθυπουργός της Ελλάδας Γεώργιος Παπανδρέου προέβλεπε την εφαρμογή αυστηρών μέτρων δημοσιονομικής προσαρμογής που εστίαζαν κυρίως στη μείωση των δημοσίων δαπανών (Kyrioyoylos et al., 2019). Η πρώτη συμφωνία ανάμεσα στην ελληνική κυβέρνηση και στους δανειστές της (Μνημόνιο) προέβλεπε τη λήψη δανείου από την Ελλάδα ύψους 110 δισεκατομμυρίων ευρώ. Τα κονδύλια αυτά, θα αξιοποιούνταν για τη χρηματοδότηση των αναγκών της ελληνικής οικονομίας την περίοδο 2010-2013. Όμως το πρώτο πακέτο στήριξης που έλαβε η χώρα δεν ήταν αρκετό για την κάλυψη των αναγκών της ελληνικής οικονομίας, με συνέπεια το 2012 την υπογραφή της δεύτερης δανειακής σύμβασης ανάμεσα στην ελληνική κυβέρνηση και τους διεθνείς δανειστές της (Ozturk, and Sozdemir, 2015; Mavridis, 2018; Mijatovic, 2018).

Το δεύτερο Μνημόνιο ανάμεσα στην Ελλάδα και τους δανειστές υπογράφηκε στις 14 Μαρτίου 2012 και προέβλεπε τη λήψη δανείου ύψους 130 δισεκατομμυρίων ευρώ και τη λήψη των υπολοίπων κεφαλαίων που δεν είχαν ληφθεί από την πρώτη δανειακή σύμβαση. Ωστόσο, για τη λήψη του νέου δανείου οι δανειστές επέβαλαν στην ελληνική κυβέρνηση της εφαρμογή αυστηρών μέτρων δημοσιονομικής προσαρμογής. Τα σημαντικότερα από τα συγκεκριμένα μέτρα περιελάμβαναν περικοπή των δημοσίων δαπανών, των μισθών του δημόσιου τομέα, των συνταξιοδοτικών απολαβών, την αύξηση της φορολογίας, την εφαρμογή ευέλικτων και ελαστικών σχέσεων εργασίας στον ιδιωτικό τομέα και την αναδιάρθρωση του χρέους του Δημοσίου (PSI) (Mijatovic, 2018).

Τα αποτελέσματα των μέτρων λιτότητας που εφάρμοσε η πολιτική ηγεσία της Ελλάδας, δεν έφεραν τα αναμενόμενα αποτελέσματα στην εξυγίανση της ελληνικής οικονομίας και των μακροοικονομικών μεγεθών της χώρας μέχρι το 2015. Κατά συνέπεια, η ελληνική κυβέρνηση το 2015 υπέγραψε νέα δανειακή σύμβαση με το ΔΝΤ και την ΕΚΤ που αποτέλεσε το τρίτο Μνημόνιο (16 Ιουλίου 2015). Μετά την υπογραφή του τρίτου μνημονίου η Ελλάδα έλαβε νέο δάνειο ύψους 86 δισεκατομμυρίων ευρώ, Όμως, για να εκταμιεύσουν την τρίτη δόση του δανείου οι δανειστές ανάγκασαν στην ελληνική κυβέρνηση να λάβει νέο πακέτο μέτρων δημοσιονομικής προσαρμογής. Εκτός από τα μέτρα λιτότητας, η ελληνική κυβέρνηση προχώρησε σε μεταρρυθμίσεις για την εξυγίανση της λειτουργίας του δημόσιου τομέα, ενώ εισήγαγε νέες μεταρρυθμίσεις στον εργασιακό τομέα και την απασχόληση (Mijatovic, 2018).

Οι μεταρρυθμίσεις που εισήχθησαν προέβλεπαν την αλλαγή των συμβάσεων εργασίας, τη νέα αύξηση των φορολογικών συντελεστών, τη νέα μείωση των δημοσίων δαπανών και την ίδρυση ενός μηχανισμού για την αξιοποίηση των περιουσιακών στοιχείων του ελληνικού δημοσίου (ΤΑΙΠΕΔ). Επιπροσθέτως, οι όροι της τρίτης δανειακής σύμβασης που υπέγραψε η Ελλάδα με τους δανειστές της περιελάμβαναν την ιδιωτικοποίηση αρκετών δημόσιων οργανισμών, την αύξηση του ΦΠΑ σε αρκετά νησιωτικά μέρη της χώρας και τη νέα μείωση των συνταξιοδοτικών απολαβών (Mijatovic, 2018).

Η εφαρμογή των μέτρων δημοσιονομικής προσαρμογής που προέβλεπαν οι τρεις δανειακές συμβάσεις δεν έφεραν τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα και η ελληνική

οικονομία συνέχιζε να παρουσιάζει μεγάλες αδυναμίες. Ως εκ τούτου, η πολιτική ηγεσία της χώρας τον Ιανουάριο του 2018 αναγκάστηκε να υπογράψει νέα συμφωνία με τους διεθνείς δανειστές της. Το περιεχόμενο της νέας συμφωνίας προέβλεπε την ανάγκη επίτευξης πρωτογενών πλεονασμάτων ύψους 3,5% του ΑΕΠ για τα επόμενα χρόνια. Στο πλαίσιο της νέας συμφωνίας η ελληνική οικονομία έλαβε κονδύλια ύψους 22 δισεκατομμυρίων ευρώ. Από τη στιγμή εκείνη η ελληνική οικονομία τέθηκε σε εποπτεία από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, για την απαραίτητη εφαρμογή των όρων που προέβλεπαν οι συμφωνίες με τους διεθνείς δανειστές (Mijatovic, 2018). Ωστόσο, η εφαρμογή των μέτρων λιτότητας και των μεταρρυθμίσεων που προέβλεπαν οι συμφωνίες των ελληνικών κυβερνήσεων με τους διεθνείς δανειστές της, δημιούργησαν πολλά προβλήματα στην ελληνική οικονομία και στους πολίτες της χώρας (Kyriopoulos et al., 2019).

2.3 Συνέπειες της χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008 στην ελληνική οικονομία και κοινωνία

Η μεγάλη χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 άσκησε σημαντική επίδραση σε όλες τις οικονομίες παγκοσμίως και αποτέλεσε τη μεγαλύτερη οικονομική κρίση των τελευταίων δύο αιώνων, καθώς η μεγάλη ύφεση δημιούργησε πολλά προβλήματα στην παγκόσμια οικονομία και στον παγκόσμιο πληθυσμό (Andriopoulou et al., 2018). Η ελληνική οικονομία και κοινωνία αντιμετώπισαν σοβαρά προβλήματα από τις συνέπειες της κρίσης, καθώς η ελληνική κυβέρνηση, για να αποφύγει την πτώχευση της ελληνικής οικονομίας υπέγραψε δανειακές συμβάσεις με το ΔΝΤ και την ΕΚΤ και εφάρμοσε σειρά δημοσιονομικών μέτρων λιτότητας (Meghir et al., 2017; Kyriopoulos et al., 2019).

Οι δανειακές συμβάσεις που υπέγραψαν οι ελληνικές κυβερνήσεις έφεραν στα ταμεία του ελληνικού δημοσίου περίπου 240 δισεκατομμύρια ευρώ, τα οποία ωστόσο δεν επέφεραν τις αναμενόμενες αλλαγές στα μακροοικονομικά και μικροοικονομικά μεγέθη της ελληνικής οικονομίας. Επιπλέον, το μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα των ελληνικών κυβερνήσεων δημιούργησε πολλά προβλήματα στη λειτουργία του δημόσιου τομέα,

μείωσε την αποτελεσματικότητα του κοινωνικού κράτους, ενώ την ίδια στιγμή οι αλλαγές που ενσωματώθηκαν στην αγορά εργασίας, προκάλεσαν την περιστολή πολλών εργασιακών δικαιωμάτων (Berend 2017; Nelson et al., 2017; Zettelmeyer et al., 2017).

Ειδικότερα, οκτώ περίπου έτη από την υπογραφή της πρώτης δανειακής σύμβασης ανάμεσα στην κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου και των διεθνών δανειστών, ο τότε πρωθυπουργός της χώρας δήλωσε ότι, η ελληνική οικονομία είχε ξεπεράσει τις εγγενείς αδυναμίες του παρελθόντος και τα προβλήματα που δημιούργησε η χρηματοπιστωτική κρίση και εφεξής, θα διέρχονταν σε αναπτυξιακή τροχιά. Όμως, η προσεκτική μελέτη των οικονομικών μεγεθών και της βιβλιογραφίας αποκαλύπτει ότι ελληνική οικονομία παρουσίαζε ακόμα σοβαρές αδυναμίες, παρόλες τις μεταρρυθμίσεις που εφαρμόστηκαν από το 2010 και έπειτα (Mavridis, 2018). Σύμφωνα με στοιχεία του ΔΝΤ, το 2019 το κατά κεφαλήν ΑΕΠ στη χώρα δεν είχε ανέλθει στα προ κρίσης επίπεδα, καθώς είχε διαμορφωθεί στο 78% του αντίστοιχου μεγέθους του 2009. Επίσης, τα στοιχεία από τη μελέτη του Ταμείου ανέφεραν ότι, το κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην Ελλάδα θα διαμορφωθεί το 2031 στο αντίστοιχο προ κρίσης επίπεδο (IMF, 2019). Η ελληνική οικονομία, παρόλες τις μεταρρυθμίσεις και τα δημοσιονομικά μέτρα που εφαρμόστηκαν και τη διεθνή εποπτεία (Tzogopoulos, 2019), κατάφερε να επιτύχει πρωτογενή πλεονάσματα το 2016 (Πίνακας 2.3.1) (Mavridis, 2018).

Πίνακας 2.3.1: Εξέλιξη του Ελλείμματος-Πλεονάσματος της ελληνικής οικονομίας 2008-2016

Έτος	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Έλλειμμα -									
Πλεόνασμα	-10,2	-15,1	-11,2	-10,3	-8,9	-13,1	-3,7	-5,9	+0,7
(% ΑΕΠ)									

Πηγή: Mavridis, 2018

Τα μέτρα λιτότητας που εφάρμοσαν οι πολιτικές ηγεσίες της χώρας από την έναρξη της χρηματοπιστωτικής κρίσης και έπειτα, επιδείνωσαν σε μεγαλύτερο βαθμό τα προβλήματα που αντιμετώπιζε η ελληνική οικονομία και πριν από την κρίση, αναφορικά με το υψηλό δημόσιο χρέος. Για τον λόγο αυτό ο Cerisier (2017) υποστήριξε ότι, παρόλα τα δημοσιονομικά μέτρα που εφαρμόστηκαν στην Ελλάδα από το 2010 και έπειτα, το ύψος του δημόσιου χρέους αυξάνεται συνεχώς (Πίνακας 2.3.2) και είναι πολύ πιθανό στο εγγύς μέλλον να χρειαστεί αναδιάρθρωση. Από τη μελέτη των στοιχείων που παρουσιάζονται στον Πίνακα 2.3.2 εξάγεται το συμπέρασμα ότι τα δημοσιονομικά μέτρα προσαρμογής που προέβλεπαν οι δανειακές συμβάσεις της χώρας με τους δανειστές της και η αναδιάρθρωση, συνετέλεσαν στην αύξηση του δημοσίου χρέους της χώρας (Nelson et al., 2017). Συγκεκριμένα το 2008 το δημόσιο χρέος της Ελλάδας ήταν 264,7 δισεκατομμύρια ευρώ και το 2016 διαμορφώθηκε στα 314,8 δισεκατομμύρια ευρώ (Mavridis, 2018).

Πίνακας 2.3.2: Εξέλιξη του ελληνικού χρέους 2008-2016

Έτος	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Δημόσιο χρέος Ελλάδας	264.7	301,0	330,5	356.2	305,0	320.5	319.7	311	314.8

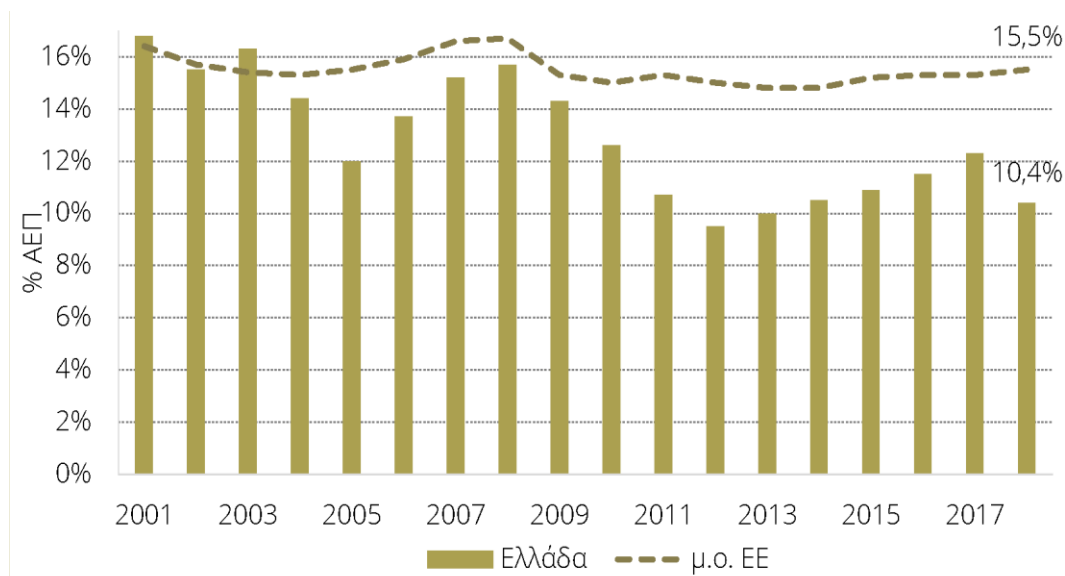
Πηγή: Mavridis, 2018

Παράλληλα, η εφαρμογή των τριών μνημονίων δημιούργησε πολλά προβλήματα στο οικονομικό κλίμα της χώρας, στην οικονομική δραστηριότητα και στις επενδύσεις. Ιδιαίτερα σημαντικό γεγονός στην εξέλιξη αυτή ήταν η αβεβαιότητα που προκάλεσε η κρίση στο διεθνές επιχειρηματικό περιβάλλον, με συνέπεια τα χρηματοπιστωτικά

ιδρύματα της χώρας να σταματήσουν τη χορήγηση δανείων για επενδύσεις. Ακόμα, τα τραπεζικά ιδρύματα αντιμετώπιζαν προβλήματα ρευστότητας, ενώ ήταν υποχρεωμένα να διαχειριστούν μεγάλο αριθμό «κόκκινων» δανείων (Mavridis, 2018).

Τα προβλήματα ρευστότητας ώθησαν την πολιτική ηγεσία της Ελλάδας στην παροχή οικονομικής στήριξης στα ελληνικά τραπεζικά ιδρύματα, τρεις φορές την περίοδο 2013-2015 (Hardouvelis and Gkionis 2016). Αξίζει να τονιστεί ότι ο περιορισμένος αριθμός χορηγούμενων δανείων στις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά από τον τραπεζικό τομέα διατηρήθηκε μέχρι και το 2019 (IOBE, 2019). Συνεπώς η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 δημιούργησε πολλά προβλήματα στο επενδυτικό περιβάλλον της χώρας και ως εκ τούτου και στην ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας (Mavridis, 2018).

Διάγραμμα 2.3.1: Εξέλιξη των επενδύσεων ως ποσοστό του ΑΕΠ στην ΕΕ και την Ελλάδα 2001-2017

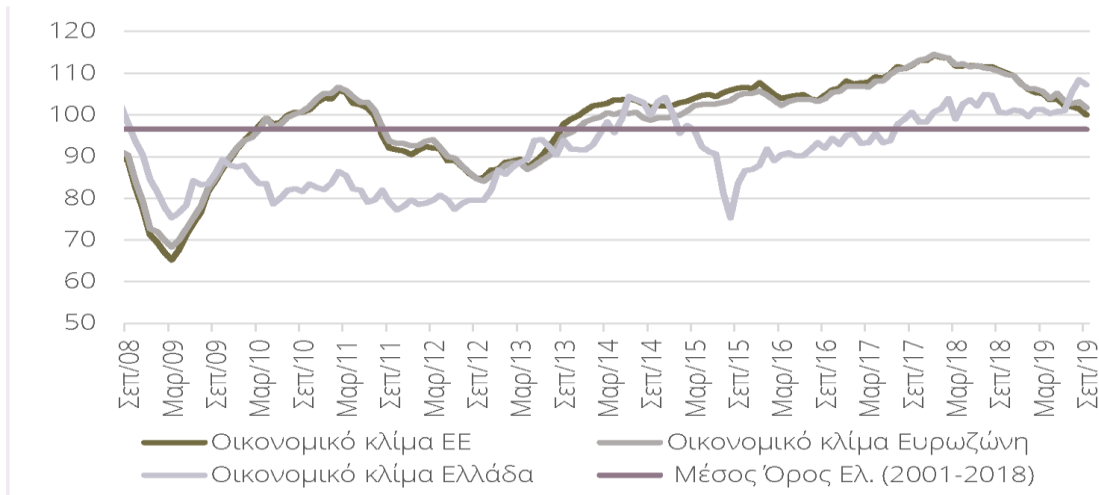

Πηγή: IOBE, 2019

Η ελλειπής επενδυτική δραστηριότητα εξαιτίας της αβεβαιότητας που δημιούργησε η διάχυση της χρηματοπιστωτικής κρίσης στην παγκόσμια οικονομία, επέδρασε αρνητικά

στο οικονομικό κλίμα τη χώρας. Στο πλαίσιο αυτό, το χρονικό διάστημα 2008-2017, εκτός από λίγους μήνες το 2014, το οικονομικό κλίμα στη χώρα ήταν αρνητικό (Διάγραμμα 2.3.2) (IOBE, 2019).

Διάγραμμα 2.3.2: Οικονομικό κλίμα στις ευρωπαϊκές χώρες 2008-2019

Πηγή: IOBE, 2019

Το δυσμενές οικονομικό περιβάλλον που δημιούργησε η κρίση, η μείωση της ρευστότητας και των διαθέσιμων κεφαλαίων των ελληνικών τραπεζών και η μειωμένη επενδυτική δραστηριότητα του επιχειρηματικού κόσμου, συνετέλεσαν στην επιδείνωση των μακροοικονομικών μεγεθών της ελληνικής οικονομίας από το 2010 και έπειτα (Πίνακας 2.3.3) (IOBE, 2019).

Πίνακας 2.3.3: Μακροοικονομικά μεγέθη στην Ελλάδα 2006-2019

Τρίμηνο	ΑΕΠ		Τελική Κατανάλωση		Επενδύσεις		Εξαγωγές		Εισαγωγές	
	εκατ. €	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής	εκατ. €	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής	εκατ. €	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής	εκατ. €	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής	εκατ. €	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής
2006	242.800	5,6%	208.007	3,6%	59.923	23,7%	50.966	5,1%	77.707	13,2%
2007	250.517	3,2%	216.981	4,3%	64.994	8,5%	56.373	10,6%	88.904	14,4%
2008	249.872	-0,3%	221.538	2,1%	59.020	-9,2%	58.486	3,7%	89.864	1,1%
2009	239.118	-4,3%	219.976	-0,7%	43.186	-26,8%	47.790	-18,3%	71.705	-20,2%
2010	226.146	-5,4%	207.102	-5,9%	38.614	-10,6%	49.959	4,5%	69.237	-3,4%
2011	205.345	-9,2%	188.127	-9,2%	30.202	-21,8%	49.998	0,1%	63.436	-8,4%
2012	190.326	-7,3%	173.953	-7,5%	22.966	-24,0%	50.577	1,2%	57.497	-9,4%
2013*	184.243	-3,2%	167.798	-3,5%	20.701	-9,9%	51.387	1,6%	55.585	-3,3%
α' 2014	46.308	0,6%	42.064	0,8%	4.915	-16,9%	13.296	5,6%	14.124	0,1%
β' 2014	46.230	0,4%	42.109	0,7%	5.441	8,9%	13.466	4,5%	14.998	8,9%
γ' 2014	46.827	1,3%	42.292	0,6%	5.907	11,0%	14.358	9,0%	15.174	5,5%
δ' 2014	46.302	0,8%	42.051	-0,2%	5.801	29,8%	14.232	11,7%	15.574	16,9%
2014*	185.667	0,8%	168.516	0,5%	22.065	6,6%	55.352	7,7%	59.870	7,7%
α' 2015	46.475	0,4%	42.333	0,6%	4.927	0,3%	15.006	12,9%	16.357	15,8%
β' 2015	46.508	0,6%	42.343	0,6%	4.215	-22,5%	15.021	11,6%	15.684	4,6%
γ' 2015	45.607	-2,6%	41.636	-1,6%	4.580	-22,5%	13.191	-8,1%	13.022	-14,2%
δ' 2015	46.170	-0,3%	42.131	0,2%	5.661	-2,4%	13.698	-3,8%	15.049	-3,4%
2015*	184.760	-0,5%	168.443	0,0%	19.383	-12,2%	56.916	2,8%	60.112	0,4%
α' 2016	46.177	-0,6%	41.862	-1,1%	5.236	6,3%	13.622	-9,2%	14.827	-9,4%
β' 2016	45.914	-1,3%	41.833	-1,2%	5.821	38,1%	13.485	-10,2%	15.383	-1,9%
γ' 2016	46.056	1,0%	42.216	1,4%	4.818	5,2%	14.366	8,9%	14.843	14,0%
δ' 2016	46.130	-0,1%	42.197	0,2%	4.661	-17,7%	14.344	4,7%	15.751	4,7%
2016*	184.277	-0,3%	168.107	-0,2%	20.537	5,9%	55.817	-1,9%	60.805	1,2%
α' 2017	46.172	0,0%	42.169	0,7%	6.790	29,7%	14.438	6,0%	17.220	16,1%
β' 2017	46.716	1,7%	42.410	1,4%	5.727	-1,6%	14.703	9,0%	16.275	5,8%
γ' 2017	46.927	1,9%	42.412	0,5%	4.514	-6,3%	15.370	7,0%	15.553	4,8%
δ' 2017	47.118	2,1%	42.298	0,2%	5.454	17,0%	15.137	5,5%	16.254	3,2%
2017*	186.932	1,4%	169.290	0,7%	22.486	9,5%	59.649	6,9%	65.302	7,4%
α' 2018	47.403	2,7%	42.576	1,0%	5.212	-23,2%	15.689	8,7%	15.923	-7,5%
β' 2018	47.400	1,5%	42.271	-0,3%	5.577	-2,6%	16.036	9,1%	16.729	2,8%
γ' 2018	47.873	2,0%	42.400	0,0%	6.367	41,1%	16.435	6,9%	17.977	15,6%
δ' 2018	47.837	1,5%	42.452	0,4%	5.685	4,2%	16.683	10,2%	16.606	2,2%
2018	190.513	1,9%	169.699	0,2%	22.842	1,6%	64.843	8,7%	67.235	3,0%
α' 2019	47.909	1,1%	42.461	-0,3%	5.968	14,5%	16.360	4,3%	17.486	9,8%
β' 2019	48.312	1,9%	42.769	1,2%	5.637	1,1%	16.899	5,4%	17.344	3,7%

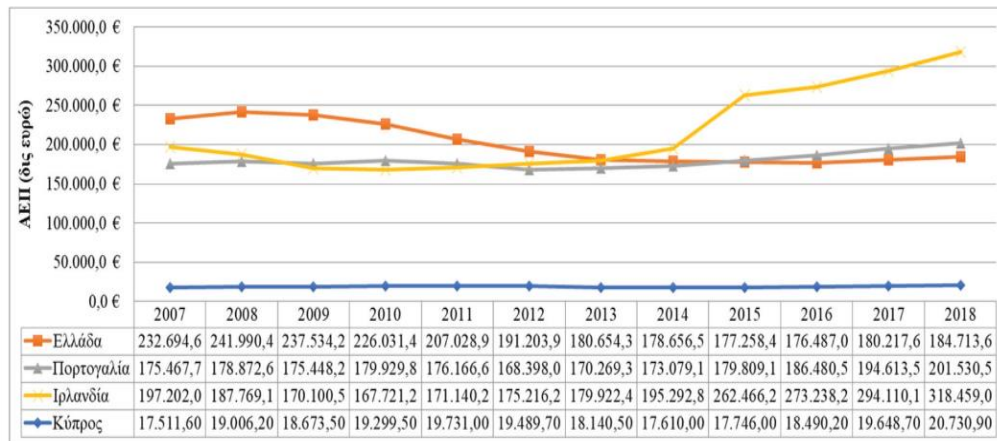
* προσωρινά στοιχεία

Πηγή: IOBE, 2019

Το αρνητικό επενδυτικό κλίμα και η μειωμένη επιχειρηματική δραστηριότητα εξαιτίας των μνημονιακών δεσμεύσεων της Ελλάδας στους διεθνείς δανειστές, είχαν σαν συνέπεια τη μείωση του ΑΕΠ της χώρας από την έναρξη της κρίσης και για τα επόμενα χρόνια μέχρι και το 2019. Από τα στοιχεία του Πίνακα (2.3) προκύπτει ότι από το 2008 που ξεκίνησε η διεθνής χρηματοπιστωτική κρίση το ελληνικό ΑΕΠ μειώθηκε, ενώ μέχρι και το 2019 παρατηρούνται κάποιες αυξομειώσεις του ΑΕΠ. Συγκεκριμένα το ελληνικό ΑΕΠ διαμορφώθηκε στα 249,872 δισεκατομμύρια ευρώ το 2008. Δέκα χρόνια μετά τη λήψη των μέτρων λιτότητας, το ελληνικό ΑΕΠ παρουσίαζε κατά κύριο λόγο μείωση και το 2019 διαμορφώθηκε στα 190,5 δισεκατομμύρια ευρώ, μειωμένο κατά 60 περίπου δισεκατομμύρια ευρώ, συγκριτικά με το 2008 (IOBE, 2019).

Επίσης, την ίδια περίοδο οι επενδύσεις μειώθηκαν κατά 37.000.000 περίπου δισεκατομμύρια ευρώ, καθώς το 2008 ήταν 59,020 δισεκατομμύρια ευρώ, ενώ το 2019 ήταν 22,842 εκατομμύρια ευρώ (IOBE, 2019). Το γεγονός αυτό τεκμηριώνει με τον καλύτερο τρόπο ότι παρόλες τις μεταρρυθμίσεις που εφαρμόστηκαν από την έναρξη της κρίσης και έπειτα, η ελληνική οικονομία παρουσίαζε αρνητική ανάπτυξη και το ΑΕΠ πτωτική πορεία, την περίοδο 2010-2016 (Mavridis, 2018). Αξίζει δε να αναφερθεί ότι, οι ευρωπαϊκές χώρες Κύπρος, Πορτογαλία και Ιρλανδία που εφάρμοσαν δημοσιονομικά μέτρα λιτότητας κατάφεραν σε μικρότερο χρονικό διάστημα να αυξήσουν το ΑΕΠ τους (Μαραγκάκη κ. α., 2019).

Διάγραμμα 2.3.3: : Διακύμανση ΑΕΠ σε Ελλάδα, Κύπρο, Πορτογαλία και Ιρλανδία
2007-2018

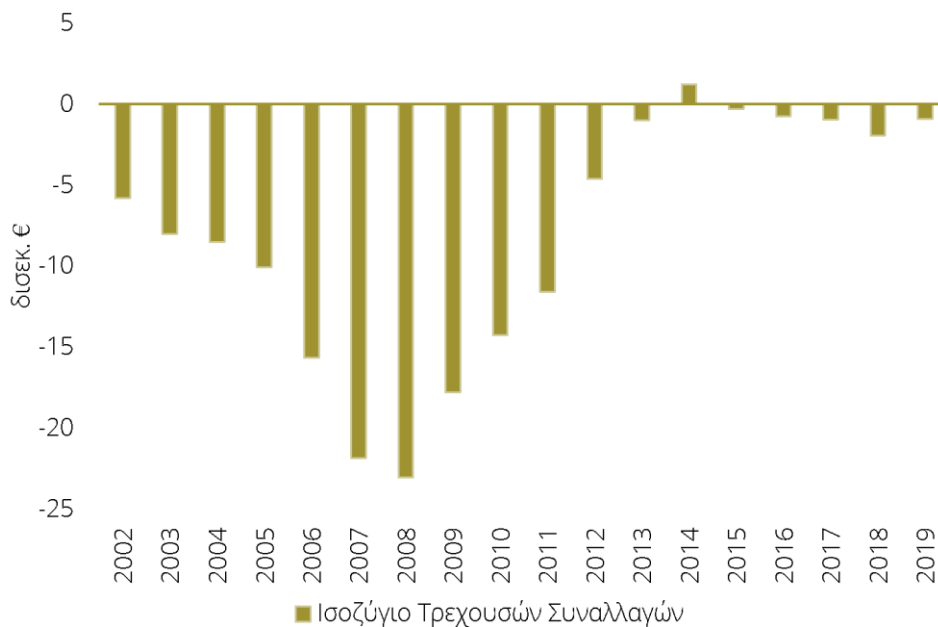

*εκφρασμένο σε δισεκατομμύρια ευρώ

Πηγή: Μαραγκάκη κ. α., 2019

Την ίδια στιγμή, από το 2008 μέχρι και το 2018 παρουσιάστηκε ανάπτυξη της ελληνικής εξαγωγικής δραστηριότητας, καθώς από 58,486 δισεκατομμύρια ευρώ το 2008 αυξήθηκαν κατά 10 περίπου δισεκατομμύρια ευρώ και διαμορφώθηκαν το 2018 σε 64,843 δισεκατομμύρια ευρώ. Το ίδιο χρονικό διάστημα, εάν και παρατηρείται πτώση των εισαγωγών 89,864 δισεκατομμύρια ευρώ το 2008, 67,235 δισεκατομμύρια ευρώ το 2018, οι εισαγωγές της χώρας κυμάνθηκαν σε υψηλότερα επίπεδα από τις εξαγωγές, εξαιρουμένου το 2014, με συνέπεια το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της ελληνικής οικονομίας να παρουσιάζει αρνητική απόκλιση (Διάγραμμα 2.3.4). Ωστόσο αξίζει να σημειωθεί ότι από το 2008 και έπειτα, το ελληνικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών συνεχώς μειώνεται συγκριτικά με την περίοδο 2002-2008 που παρουσίαζε συνεχή αυξητική τάση (IOBE, 2019).

Διάγραμμα 2.3.4: Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών Ελλάδας 2002-2019

Πηγή: IOBE, 2019

Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 και τα δημοσιονομικά μέτρα που εφαρμόστηκαν στην Ελλάδα άσκησαν σημαντική επίδραση και στον κοινωνικό ιστό (Mavridis, 2018; Halkitis, Valera, and Kantzanou, 2018; IMF, 2019). Το αρνητικό οικονομικό κλίμα, η μείωση της ανάπτυξης και η εφαρμογή των τριών μνημονίων, οδήγησαν μεγάλο τμήμα του ελληνικού πληθυσμού στη φτωχοποίηση (IOBE, 2018; Mavridis, 2018). Τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛΣΤΑΤ), που δημοσίευσε σε μελέτη του το Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών επισημαίνουν ότι το 2017, το 15% του ελληνικού πληθυσμού (περίπου 1,5 εκατομμύριο πολίτες) διαβιούσαν σε συνθήκες ακραίας φτώχειας (IOBE, 2019), καθώς οι συνθήκες διαβίωσης των ελλήνων πολιτών επιδεινώθηκαν κατά τη διάρκεια της κρίσης εξαιτίας της εφαρμογής των μνημονίων και τη μείωση των δημοσίων δαπανών (Rotarou and Sakellariou, 2017).

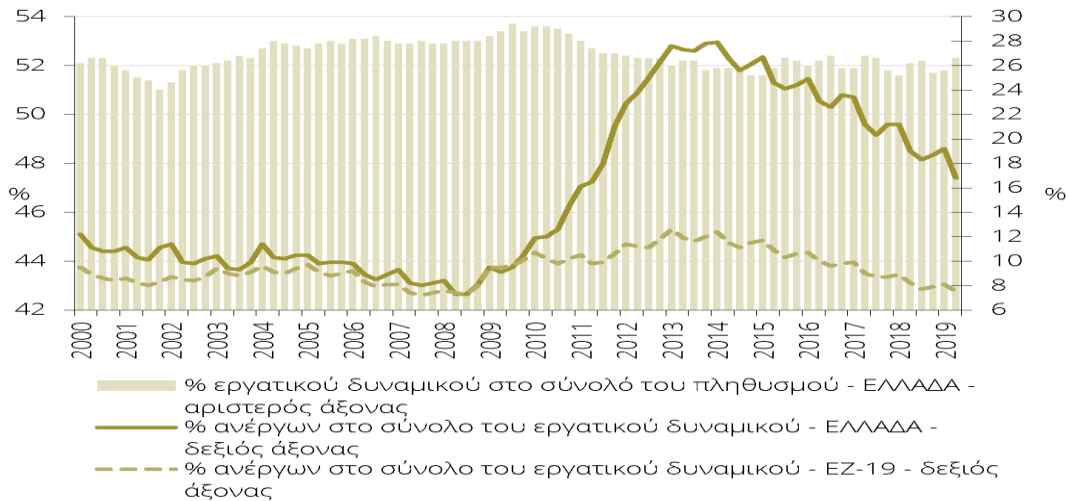
Πιο αναλυτικά, το μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα των ελληνικών κυβερνήσεων και η εφαρμογή των μέτρων λιτότητας είχαν σαν συνέπεια τη μείωση των μισθών, των συντάξεων και την απώλεια χιλιάδων θέσεων εργασίας. Απόρροια τούτων, η αγοραστική δύναμη των περισσότερων Ελλήνων μειώθηκε σημαντικά (Mijatovic, 2018). Ακόμα, κατά τη διάρκεια της κρίσης αυξήθηκαν τα ποσοστά του κοινωνικού αποκλεισμού (28,1% το 2008 και 35,75 το 2013) με συνέπεια την αύξηση των ανισοτήτων στην ελληνική κοινωνία (e Bacigalupe et al., 2015; Rotarou and Sakellariou, 2017).

Μία ακόμα συνέπεια της κρίσης ήταν η αύξηση της ανεργίας, εξαιτίας της απώλειας χιλιάδων θέσεων εργασίας και η μείωση της απασχόλησης (Matsaganis et al., 2016). Υπό αυτό το πρίσμα το μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα που εφαρμόστηκε στην Ελλάδα κατά την περίοδο της κρίσης έφερε μεγάλες αλλαγές στον τομέα της απασχόλησης, καθώς ξεκίνησαν να εφαρμόζονται σε μεγάλη κλίμακα ελαστικές μορφές απασχόλησης. Το 2008 που οι συνέπειες της χρηματοπιστωτικής κρίσης ξεκίνησαν να επηρεάζουν την οικονομία των ΗΠΑ, η ανεργία στην Ελλάδα ήταν 8,4%, το 2011 16,1% και το 2014 έπειτα από την εφαρμογή των πρώτων δεσμεύσεων της χώρας στις μνημονιακές πολιτικές, η ανεργία άγγιξε περίπου το 30% (Bacigalupe et al., 2015). Από τη στιγμή εκείνη και έπειτα, η ανεργία άρχισε να μειώνεται και το 2019 ήταν 16,2% (Διάγραμμα 2.3.5) (IOBE, 2019).

Η συνεχής αύξηση της ανεργίας από το 2008 και έπειτα, επηρέασε σημαντικά την ελληνική κοινωνία, καθώς μεγάλο τμήμα του πληθυσμού δεν μπορούσε να εργαστεί με συνέπεια την υποβάθμιση των συνθηκών διαβίωσής του και σε αρκετές περιπτώσεις τη φτωχοποίηση του. Εάν και ο υψηλός δείκτης ανεργίας επηρέασε όλες τις ηλικιακές ομάδες, η ηλικιακή ομάδα που επλήγη περισσότερο ήταν οι νέοι κάτω των 25 ετών. Το 2009 ο δείκτης ανεργίας στους νέους κάτω των 25 ετών ήταν 25,9%, ενώ το 2016, έπειτα από την υλοποίηση του μεταρρυθμιστικού προγράμματος που επέβαλαν οι δανειστές στη χώρα, ο δείκτης ανεργίας στους νέους κάτω των 25 ετών έφτασε το 51,9 %. Συνέπεια της δραματικής αύξησης της ανεργίας στη συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα του πληθυσμού, ήταν η μετανάστευσή χιλιάδων εξειδικευμένων νέων σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης και του εξωτερικού, για την αναζήτηση εργασίας (Tziouvas, 2017). Το συγκεκριμένο φαινόμενο, *brain drain*, είχε σαν αποτέλεσμα την περίοδο 2008-2016 να μεταναστεύσουν από τη χώρα 500 χιλιάδες νέοι άνθρωποι (Chrysopoulos, 2017). Εκτός από τους νέους, η

μεγάλη αύξηση της ανεργίας στην Ελλάδα την περίοδο μετά από την έναρξη της χρηματοπιστωτικής κρίσης έπληξε ιδιαίτερα το γυναικείο φύλο (Mavridis, 2018).

Διάγραμμα 2.3.5: Εξέλιξη του δείκτη ανεργίας στην Ελλάδα 2000-2019

Πηγή: IOBE, 2019

Η αύξηση της ανεργίας σε συνδυασμό με την κατάργηση και τη μείωση πολλών κοινωνικών επιδομάτων και τη μείωση των μισθών και των συντάξεων, σηματοδότησε τη μείωση της αγοραστικής δύναμης των Ελλήνων πολιτών (Mijatovic, 2018). Ακόμα, έπειτα από την εφαρμογή του μεταρρυθμιστικού προγράμματος της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας στην αγορά εργασίας και στον τομέα της απασχόλησης, ο κατώτατος μισθός μειώθηκε σημαντικά και διαμορφώθηκε στα 511 ευρώ. Η μεγάλη μείωση των εισοδημάτων των ελλήνων πολιτών έπειτα από την έναρξη της κρίσης, είχε σαν συνέπεια τη μείωση του κατά κεφαλήν εισοδήματος (Mavridis, 2018). Το 2008 το κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην Ελλάδα ήταν 21.800 ευρώ και το 2016 16300 ευρώ, μειωμένο κατά 5.500 ευρώ (Πίνακας 2.3.4).

Η μείωση των εισοδημάτων των πολιτών αποτέλεσε τη γενεσιουργό αιτία της αθέτησης, σε πολλές περιπτώσεις των όρων των δανειακών συμβάσεων, που είχαν συνάψει τα ελληνικά νοικοκυριά με τον τραπεζικό τομέα. Κατά συνέπεια, η μείωση των

εισοδημάτων των νοικοκυριών, συνετέλεσε στη μεγάλη αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, «κόκκινα» δάνεια. Ως εκ τούτου, από το 2017 και έπειτα άρχισαν να υλοποιούνται πλειστηριασμοί κατοικίας. Μόνο το 2018 υλοποιήθηκαν 18000 πλειστηριασμοί (Mavridis, 2018). Επίσης, η μείωση των εισοδημάτων των ελληνικών νοικοκυριών οδήγησε χιλιάδες νοικοκυριά στην αδυναμία κάλυψης των υποχρεώσεών τους στους Δημόσιους Οργανισμούς (ΔΕΚΟ) (Mijatovic, 2018). Την ίδια περίοδο, πολλά νοικοκυριά δεν μπορούσαν να καλύψουν τις φορολογικές τους υποχρεώσεις και τα χρέη των μη εκπληρωμένων υποχρεώσεών τους ανήλθαν στα 100 δισεκατομμύρια ευρώ (Panagoroulos 2017).

Πίνακας 2.3.4: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην Ελλάδα 2008-2016

Έτος	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Κατά κεφαλήν ΑΕΠ	21.800	21.400	20.300	18.600	17.300	16.500	16.300	16.200	16.300

Πηγή: Mavridis, 2018.

Συμπερασματικά, στα τέλη του 2009, η μεγάλη χρηματοπιστωτική κρίση έπληξε τις οικονομίες των κρατών μελών της ΕΕ και την ελληνική οικονομία. Οι ελληνικές κυβερνήσεις για να αποφύγουν τη χρεοκοπία υπέγραψαν με το ΔΝΤ και την ΕΚΤ τρεις δανειακές συμβάσεις, μνημόνια (Rotarou, and Sakellariou, 2019) και συμφώνησαν να εφαρμόσουν μεταρρυθμιστικά προγράμματα με στόχο την εξυγίανση της ελληνικής οικονομίας και της αγοράς εργασίας (Beletsioti, and Niakas, 2019). Τα μέτρα περιλάμβαναν περικοπές μισθών, συντάξεων και επιδομάτων, αύξηση των φόρων, εφαρμογή ελαστικών μορφών εργασίας, μείωση των δημόσιων δαπανών. Υπό αυτές τις συνθήκες, η εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων επιδείνωσαν σημαντικά αρκετούς δείκτες της οικονομίας, ενώ ιδιαίτερα οι μεταρρυθμίσεις που εφαρμόστηκαν στην αγορά εργασίας και

την απασχόληση (Beletsioti, and Niakas, 2019), επηρέασαν αρνητικά τις κοινωνικές ανισότητες και όλους τους κοινωνικοοικονομικούς δείκτες της υγείας (McKee, and Stuckler, 2016; Rotarou and Sakellariou, 2017; Chantzaras and Yfantopoulos, 2018; Mavridis, 2018; Μπελετσιώτη, Παπαδόπουλος, και Νιάκας., 2018.). Ακόμα, από τις μεταρρυθμίσεις που εφαρμόστηκαν στον τομέα της απασχόλησης στη χώρα, επηρεάστηκε σημαντικά το γυναικείο φύλο (Mavridis, 2018; Λαλιώτη, 2020).

3 Κεφάλαιο: Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης του 2008 στην αγορά εργασίας στην Ελλάδα

3.1 Βασικές έννοιες στον τομέα της απασχόλησης

Ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός περιλαμβάνει τόσο τον εργαζόμενο πληθυσμό όσο και στους ανέργους. Σύμφωνα με τη Στατιστική Υπηρεσία της ΕΕ Eurostat (2017), ως εργαζόμενος ορίζεται κάθε άτομο άνω των 15 ετών το οποίο εργάζεται έστω και μία ώρα εβδομαδιαίως, έναντι αμοιβής, κέρδους ή κάποιου άλλου οφέλους. Ακόμα, στο εργατικό δυναμικό εντάσσεται κάθε άτομο το οποίο δεν εργάζεται προσωρινά, εξαιτίας ασθένειας, άδειας, ή συμμετοχής σε κάποιο πρόγραμμα κατάρτισης, ενώ διαθέτει κάποια θέση εργασίας ή διαθέτει κάποια επιχείρηση (European Commission, 2017).

Ακόμα, το επίπεδο απασχόλησης ορίζεται ως ο αριθμός των ατόμων που απασχολούνται σε κάποια ή κάποιες από τις παραγωγικές δραστηριότητες της οικονομίας. Το επίπεδο απασχόλησης περιλαμβάνει τόσο τους μισθωτούς εργαζομένους, όσο και τους αυτοαπασχολούμενους. Συνακόλουθα η απασχόληση αναφέρεται στον αριθμό των απασχολούμενων ατόμων σε μία οικονομία (European Commission, 2020). Από την άλλη πλευρά ως άνεργος ορίζεται κάθε άτομο ηλικίας 15 έως 74 ετών το οποίο δεν έχει εργασία ή δεν απασχολείται σε κάποια εβδομάδα αναφοράς. Επίσης, το άτομο που θα ξεκινήσει να εργάζεται τις επόμενες δύο εβδομάδες ή το άτομο που θα ξεκινήσει να εργάζεται τους επόμενους τρεις μήνες. Τέλος, το ποσοστό ανεργίας μίας οικονομίας ορίζεται ως ο αριθμός των ανέργων ως ποσοστό του συνολικού εργατικού δυναμικού (European Commission, 2010).

Η απασχόληση μπορεί να προσμετράται με θέσεις εργασίας, με ισοδύναμα πλήρους απασχόλησης ή με εργατοώρες. Οι στατιστικές απασχόλησης αναφέρονται συχνά ως ποσοστά απασχόλησης, ώστε να μπορούν να υλοποιηθούν οι συγκρίσεις ανάμεσα στα μεγέθη διαφορετικών κρατών. Ωστόσο, παρατηρούνται κάποιες διαφοροποιήσεις στα ηλικιακά όρια του απασχολούμενου πληθυσμού ανάμεσα στα κράτη. Τα τελευταία χρόνια,

αρκετοί φορείς χάραξης πολιτικής παγκοσμίως αναφέρουν ότι τα ηλικιακά όρια των απασχολούμενων είναι το 20^ο με το 64^ο έτος ζωής (European Commission, 2017).

Στο σημείο αυτό αξίζει να τονιστεί ότι, ένα άτομο μπορεί να απασχολείται με διάφορες μορφές εργασίας. Οι πιο σημαντικές μορφές απασχόλησης είναι η πλήρης απασχόληση, η μερική απασχόληση, η αυτοαπασχόληση, η γυναικεία απασχόληση και η μαθητεία (European Commission, 2020). Υπό αυτή την έννοια, ως μισθωτός ορίζεται ένα άτομο που εργάζεται για έναν δημόσιο ή ιδιώτη εργοδότη, λαμβάνει οικονομική αποζημίωση με τη μορφή ημερομισθίου, μισθού και αποζημιώνονται βάσει των αποτελεσμάτων της εργασίας τους, ή αμείβεται σε είδος. Επιπροσθέτως, ως αυτοαπασχολούμενοι, ορίζονται τα άτομα που απασχολούνται στη δική τους επιχείρηση και εργάζονται με σκοπό την εξασφάλιση κέρδους. Στην αγορά εργασίας υπάρχουν διάφορες άλλες μορφές απασχόλησης όπως η προσωρινή εργασία, όπου ο εργαζόμενος συμφωνεί με τον εργοδότη για την απασχόλησή του για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και η μερική απασχόληση όπου ο εργαζόμενος εργάζεται ορισμένες ώρες και ημέρες της εβδομάδας ή του μήνα (European Commission, 2017). Τέλος αξίζει να αναφερθεί ότι στον τομέα της απασχόλησης παρουσιάζονται σημαντικές ανισότητες διακρίσεις, όπως οι διακρίσεις που συνδέονται με την ηλικία ή το φύλο (ΕΙΕΑΔ, 2015).

3.2 Διακρίσεις ανάμεσα στα φύλα στον τομέα της απασχόλησης

Οι διακρίσεις μεταξύ των φύλων στον τομέα της απασχόλησης έχει κεντρίσει το ενδιαφέρον της επιστημονικής κοινότητας τις τελευταίες δεκαετίες (Barba, and Iraizoz, 2020). Στο πλαίσιο αυτό, πολλές μελέτες που έλαβαν το φως τη δημοσιότητας τα τελευταία χρόνια επισήμαναν την ανάγκη να μειωθούν οι ανισότητες στον τομέα της απασχόλησης που παρουσιάζεται σε όλες τις χώρες παγκοσμίως (Karamessini and Rubery 2014a; Gálvez Muñoz and Rodríguez-Modroño 2017). Οι διακρίσεις που παρουσιάζονται ανάμεσα στα φύλα στον τομέα της απασχόλησης δημιουργούν σοβαρό αντίκτυπο στην κοινωνία, ενώ επηρεάζουν σημαντικά τις εργασιακές, τις κοινωνικές, τις διοικητικές και οργανωτικές

σχέσεις μίας χώρας (Gálvez Muñoz and Rodríguez-Modroño 2017; Rubery and Hebson 2018).

Σύμφωνα με τον Steinmetz (2012) ο διαχωρισμός θέσεων εργασίας με βάση το φύλο χρησιμοποιείται για να περιγράψει την τάση προς μια άνιση κατανομή ανδρών και γυναικών στους χώρους και την αγορά εργασίας. Οι διακρίσεις στον χώρο εργασίας διακρίνονται σε δύο κατηγορίες. Σύμφωνα με τον κάθετο διαχωρισμό, οι άνδρες κυριαρχούν στα ανώτερα εργασιακά κλιμάκια ενώ οι γυναίκες καταλαμβάνουν κυρίως τα κατώτερα, υποεκπροσωπούνται σε ανώτερες θέσεις της ιεραρχικής κλίμακας σε δημόσιους και ιδιωτικούς οργανισμούς. Από την άλλη πλευρά, ο οριζόντιος διαχωρισμός των φύλων αναφέρεται στη διαφοροποίηση των επαγγελματιών στα οποία κυριαρχεί το ανδρικό ή το γυναικείο φύλο αντιστοίχως (Tonoyan et al. 2020). Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ (2017) και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017), οι διακρίσεις στην αγορά εργασίας ανάμεσα στα δύο φύλα δεν επιτρέπει στο γυναικείο φύλο στις ευρωπαϊκές χώρες να απολαύσει ίσα δικαιώματα με το ανδρικό, ενώ την ίδια στιγμή περιορίζουν, τις δυνατότητες επαγγελματικής εξέλιξης των γυναικών.

Η πιο σημαντική αιτία της διαιώνισης του οικείου φαινομένου αποτελεί ο διαχωρισμός που υφίσταται κατά την κατηγοριοποίηση των θέσεων εργασίας ανάμεσα στα δύο φύλα, καθώς υπάρχουν θέσεις εργασίας οι οποίες απευθύνονται αποκλειστικά σε γυναίκες και άλλες που απευθύνονται στο ανδρικό φύλο (Alonso-Villar and del Río 2017). Οι διαφοροποιήσεις αυτές εντείνουν τις ανισότητες ανάμεσα στα δύο φύλα, δημιουργούν μισθολογικές διαφοροποιήσεις, διαχωρισμό των θέσεων εργασίας και άνισες ευκαιρίες εξέλιξης και προαγωγής (Aldaz Odriozola and Eguía Peña 2016).

Στο σημείο αυτό αξίζει να τονιστεί ότι τα τελευταία χρόνια η μείωση της έντασης του οικείου φαινομένου στην Ευρώπη είναι γεγονός, ωστόσο το γυναικείο φύλο συνεχίζει να υποεκπροσωπείται σε κάποιες επαγγελματικές κατηγορίες και στις θέσεις εργασίες που ανήκουν στα ανώτερα κλιμάκια της ιεραρχίας (Blau and Kahn 2017; Borrowman and Klasen 2020; Tonoyan et al., 2020). Όμως, σε αρκετές περιπτώσεις υφίσταται μισθολογικό χάσμα ανάμεσα στα δύο φύλα (Hegewisch and Liepmann 2014; Blau and Kahn 2017; Alonso-Villar and del Río, 2017a; Blau and Winkler 2018; Sin et al., 2017).

Στον αντίποδα, αρκετές μελέτες επισημαίνουν ότι τις τελευταίες δεκαετίες έχει μειωθεί σημαντικά το μισθολογικό χάσμα ανάμεσα στα δύο φύλα, εξαιτίας της αύξησης των γνώσεων, των δεξιοτήτων και της παραγωγικότητας των γυναικών σε όλες τις θέσεις εργασίας σε πολλές χώρες παγκοσμίως (Boll et al., 2016, 2017; Boll and Lagemann 2018; Kunze 2018; European Commission 2019; Perugini et al., 2019). Όμως η πρόσφατη παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 που έπληξε της παγκόσμια οικονομία και τον τομέα της απασχόλησης σε όλες τις χώρες, έφερε και πάλι στο προσκήνιο τις μεγάλες ανισότητες στον χώρο εργασίας ανάμεσα στα δύο φύλα (Barba, and Iraizoz, 2020).

Τέλος είναι αξιοσημείωτο να τονιστεί ότι το γυναικείο φύλο υφίσταται μεγαλύτερες διακρίσεις στον τομέα της απασχόλησης εξαιτίας των αυξημένων υποχρεώσεων των γυναικών με την φροντίδα των παιδιών και την ενασχόληση με τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τις καθημερινές εργασίες στο σπίτι (Bargawi et al., 2017). Στο πρίσμα αυτό, πολλές γυναίκες αναγκάζονται να απασχοληθούν με ευέλικτες μορφές εργασίας, ώστε να μπορέσουν να ανταποκριθούν και στις υποχρεώσεις τους εντός του σπιτιού (Alon et al., 2020). Συνακόλουθα, η συνθήκη αυτή επηρεάζει σημαντικά τη δυνατότητα των γυναικών να απασχολούνται σε μόνιμη βάση, γεγονός που καθιστά τη γυναικεία απασχόληση πιο ευάλωτη σε περιόδους οικονομικής ανάπτυξης και σε περιόδους ύφεσης (Kushi και McManus 2018). Παράλληλα, οι γυναίκες όταν απασχολούνται με ευέλικτες εργασιακές σχέσεις, δεν μπορούν να εξασφαλίσουν υψηλούς μισθούς, καλές συνθήκες εργασίας και ιεραρχική εξέλιξη (Perugini et al., 2019).

3.3 Η γυναικεία απασχόληση σε περιόδους οικονομικών κρίσεων

Σύμφωνα με τους Bettio και συν (2013), η γυναικεία απασχόληση επηρεάζεται σημαντικά κατά την περίοδο οικονομικών κρίσεων, ιδιαίτερα σε συγκεκριμένες θέσεις εργασίας. Στα ίδια συμπεράσματα κατέληξε και η μελέτη των Karamessini και Rubery (2014a), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι, οι διακρίσεις στην απασχόληση των δύο φύλων κατά την περίοδο οικονομικών κρίσεων εντείνονται και είναι στενά συνδεδεμένες με διαφοροποιήσεις σε συγκεκριμένους τομείς εργασίας, στους οποίους το γυναικείο φύλο

υποεκπροσωπείται. Εκτός από αυτό, από τα αποτελέσματα εμπειρικών μελετών προκύπτει ότι οι διακρίσεις ανάμεσα στα δύο φύλα σε περιόδους οικονομικών κρίσεων εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την ανάπτυξη της οικονομίας κάθε χώρας. Ειδικότερα, στις υπανάπτυκτες χώρες η απασχόληση των γυναικών πλήττεται περισσότερο σε περιόδους οικονομικής ύφεσης (Lechman and Kaur 2015; Choudhry and Elhorst 2018).

Από τη μελέτη της βιβλιογραφίας εξάγεται το συμπέρασμα ότι η γυναικεία απασχόληση πλήττεται ιδιαίτερα σε χώρες που δεν εφαρμόζουν αναπτυγμένη τεχνολογία στην παραγωγική διαδικασία και στον τομέα των υπηρεσιών (Kucera and Tejani 2014). Ένας ακόμα παράγοντας που επιδρά αρνητικά στην απασχόληση και των δύο φύλων αλλά κυρίως των ανδρών σε περιόδους οικονομικής ύφεσης είναι η απογοήτευση από την αδυναμία εύρεσης εργασίας η οποία οδηγεί τους άνεργους άνδρες στην απογοήτευση για την έκβαση του επιθυμητού αποτελέσματος με συνέπεια την εγκατάλειψη της προσπάθειας (Barba, and Iraizoz, 2020). Σύμφωνα με μελέτη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (2017), οι γυναίκες που προστέθηκαν στην αγορά εργασίας κατά τη διάρκεια της τελευταίας ύφεσης που προκάλεσε η οικονομική κρίση του 2008 ήταν περισσότερες από τους άνδρες.

Μία διαφορετική προσέγγιση του θέματος σημειώνει ότι, το γυναικείο φύλο κερδίζει θέσεις εργασίας σε περιόδους οικονομικών κρίσεων, ενώ σε περιόδους ανάπτυξης της οικονομίας η απασχόληση του γυναικείου φύλου μειώνεται. Στο πλαίσιο αυτό, η γυναικεία απασχόληση αυξάνεται καθώς οι γυναίκες τις περισσότερες φορές υπαμείβονται συγκριτικά με τους άνδρες με συνέπεια να μειώνεται το μισθολογικό κόστος. Σύμφωνα με τον Périvier (2014) η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 επηρέασε σημαντικά τη γυναικεία απασχόληση σε όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ.

Συγκεκριμένα, οι Connelly και Kongar (2017) υποστηρίζουν ότι η οικονομική κρίση και οι συνέπειές της επηρέασαν κυρίως τον τομέα της μεταποίησης, τον κατασκευαστικό κλάδο και ορισμένους κλάδους του χρηματοπιστωτικού τομέα. Δεδομένου ότι οι συγκεκριμένοι κλάδοι της οικονομίας απασχολούν κυρίως άνδρες, η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 αρχικά επηρέασε κυρίως το ανδρικό φύλο και λιγότερο το γυναικείο (Bettio et al. 2013; Périvier 2018). Στην αρχή της κρίσης, η απασχόληση στον τομέα των υπηρεσιών επηρεάστηκε σε μικρότερο βαθμό. Δεδομένου του γεγονότος ότι στον εν λόγω

τομέα απασχολούνται γυναίκες σε μεγαλύτερο βαθμό, η ύφεση επηρέασε σε μικρότερο βαθμό τη γυναικεία απασχόληση στις αναπτυγμένες οικονομίες (Bettio and Verashchagina 2014; European Commission 2017).

Ωστόσο, τα μέτρα δημοσιονομικής προσαρμογής που εφάρμοσαν οι κυβερνήσεις των κρατών μελών για την αντιμετώπιση των συνεπειών της κρίσης, επηρέασαν σε μεγαλύτερο βαθμό τις κοινωνικές υπηρεσίες, τις δημόσιες υπηρεσίες και ως εκ τούτου, η απασχόληση των γυναικών που εργάζονται κυρίως στις συγκεκριμένες δομές, επλήγη σε μεγαλύτερο βαθμό τελικά από την ανδρική απασχόληση (Perugini et al., 2019). Ειδικότερα, οι γυναίκες απασχολούνται σε μεγαλύτερο βαθμό στον δημόσιο τομέα και για τον λόγο αυτό η ύφεση που προκάλεσε στις ευρωπαϊκές οικονομίες η χρηματοπιστωτική κρίση, επηρέασε κυρίως το γυναικείο φύλο (OECD 2012). Τέλος, στην ελληνική βιβλιογραφία υπάρχουν εκτενείς αναφορές αναφορικά με τις διακρίσεις βάσει φύλου στον τομέα της απασχόλησης πριν και μετά από την έναρξη της οικονομικής κρίσης το 2008, η οποία επηρέασε σημαντικά την ελληνική οικονομία αλλά και επιδείνωσε τον ρόλο της γυναίκας στην αγορά εργασίας (Λαλιώτη, 2020).

3.4 Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης του 2008 στην αγορά εργασίας στην Ελλάδα και στην απασχόληση των γυναικών

3.4.1 Η κατάσταση στην απασχόληση των γυναικών την Ελλάδα πριν από την έναρξη της οικονομικής κρίσης του 2008

Το μεγαλύτερο μέρος του εικοστού αιώνα, η γυναικεία συμμετοχή στην παραγωγή στην Ελλάδα αφορούσε κυρίως την άτυπη μισθωτή ή απλήρωτη εργασία σε οικογενειακές επιχειρήσεις ή αγροκτήματα. Η μαζική συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας ξεκίνησε τη δεκαετία του 1980. Οι βασικές αιτίες της εξέλιξης αυτής ήταν η αλλαγή του οικογενειακού μοντέλου, όπου ο άνδρας ήταν ο κύριος προμηθευτής εισοδήματος. Ορισμένες ακόμα αιτίες ήταν η επέκταση της μισθωτής εργασίας, οι αλλαγές στα

καταναλωτικά πρότυπα και η διεύρυνση των καταναλωτικών αναγκών των νοικοκυριών, η αλλαγή στο παραγωγικό πρότυπο της ελληνικής οικονομίας με τη μείωση της αγροτικής παραγωγής και την αύξηση της βιομηχανικής και η βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου των γυναικών (Λαλιώτη, 2020).

Σε πλήρη συμφωνία με τα προαναφερθέντα, στην Ελλάδα παρουσιάζονταν διακρίσεις φύλου στην αγορά εργασίας και την απασχόληση πριν από την έναρξη της κρίσης, παρόλο που το 1975 θεσπίστηκε με νόμο του κράτους το δικαίωμα όλων των εργαζομένων να απολαμβάνουν στην εργασία ίσες αμοιβές και να έχουν τα ίδια δικαιώματα ανεξάρτητα από το φύλο τους. Ακόμα, το 1975 και το 1978 καθιερώθηκε νομοθετικά η σύγκλιση του κατώτατου μισθού στη χώρα ανάμεσα στο ανδρικό και το γυναικείο φύλο (Λαλιώτη, 2020). Όμως, το ύψος των αμοιβών των γυναικών καθορίζεται σε σημαντικό βαθμό από το ύψος των αμοιβών των συζύγων τους και από την οικογενειακή τους κατάσταση, καθώς οι γυναίκες με παιδιά σε αρκετές περιπτώσεις ήταν άνεργες ή αμείβονταν με χαμηλούς μισθούς εξαιτίας της μερικής ή περιστασιακής απασχόλησης, ενώ οι γυναίκες που ήταν ανύπαντρες και διέθεταν πανεπιστημιακή εκπαίδευση είχαν περισσότερες πιθανότητες να κερδίσουν θέσεις εργασίας με υψηλές αμοιβές και δυνατότητες ιεραρχικής εξέλιξης (Fasianos and Karakitsios, 2020).

Στον αντίποδα, σειρά παραγόντων ενίσχυσαν τη θέση των γυναικών στην αγορά εργασίας. Οι σημαντικότεροι από αυτούς τους παράγοντες είναι η άρση των διοικητικών εμποδίων, η βελτίωση των υποδομών και των δομών φροντίδας των νηπίων και των παιδιών, η διεύρυνση του ρόλου του κοινωνικού κράτους που στήριξε τον ρόλο της γυναίκας στην ελληνική κοινωνία, η ενίσχυση των κινήτρων για την ένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας, η ενίσχυση του θεσμικού πλαισίου για τη στήριξη των γυναικών και την εξάλειψη των διακρίσεων στο τομέα της απασχόλησης και στην αγορά εργασίας (Fasianos and Karakitsios, 2020; Λαλιώτη, 2020).

Όλοι αυτοί οι παράγοντες συνετέλεσαν στη μεγαλύτερη ένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα, σε σύγκριση με τις προηγούμενες δεκαετίες. Ωστόσο η ένταξη αυτή ήταν ανομοιόμορφη, το μεγαλύτερο ποσοστό των γυναικών εντάχθηκε σε υπηρεσίες του δημόσιου τομέα (Διάγραμμα 3.4.1) (Λαλιώτη, 2020), οι γυναίκες απέκτησαν υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο και ανέλαβαν διευθυντικές

θέσεις, με συνέπεια να διαρραγεί το πατριαρχικό μοντέλο στις οικογένειες (Lyberaki and Tinios, 2017). Παράλληλα, μεγάλος αριθμός γυναικών καταλάμβαναν θέσεις αυτοαπασχολούμενων, αρκετά μεγάλο ποσοστό εργαζόμενων γυναικών απασχολούνταν στο λιανεμπόριο, τον τουρισμό και την αγροτική παραγωγή (Livanos, Yalkin and Nuñez, 2009).

Διάγραμμα 3.4.1: Τομείς απασχόλησης ανά φύλο στην Ελλάδα 1985-2015

*Men Public-Άνδρες στον δημόσιο τομέα, Women Public-Γυναίκες στον δημόσιο τομέα, Men Private- Άνδρες στον ιδιωτικό τομέα, Women Private-Γυναίκες στον ιδιωτικό τομέα

Πηγή: Lyberaki, and Tinios, 2017

3.4.2 Η επίδραση της οικονομικής κρίσης στην αγορά εργασίας και την απασχόληση των γυναικών

Η οικονομική κρίση του 2008 επηρέασε την ελληνική οικονομία όπως και όλες τις οικονομίες παγκοσμίως. Επιπροσθέτως, επηρέασε σε σημαντικό βαθμό τον τομέα της απασχόλησης και την αγορά εργασίας στη χώρα. Συγκεκριμένα, η οικονομική κρίση και τα δημοσιονομικά μέτρα λιτότητας που έλαβαν οι ελληνικές κυβερνήσεις για την αντιμετώπιση των συνεπειών της, επηρέασαν σημαντικά τον τομέα της απασχόλησης τόσο του ανδρικού αλλά κυρίως του γυναικείου φύλου. Στην κατεύθυνση αυτή, στην αρχή της κρίσης, η οικονομική κατάσταση της χώρας έπληξε σε σημαντικό βαθμό τις επαγγελματικές προοπτικές των γυναικών και διέκοψε τη βελτίωση της θέσης τους στην αγορά εργασίας που είχε συντελεστεί από τις αρχές του 1980 και έπειτα (Λαλιώτη, 2020).

Πίνακας 3.4.1: Αριθμός απασχολούμενων στην Ελλάδα ανά φύλο 2008-2014

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Σύνολο	4.856,4	4.829,0	4.699,1	4.374,5	4.032,1	3.877,5	3.906,1
Άνδρες	2.786,7	2.722,3	2.600,6	2.390,3	2.168,3	2.065,3	2.056,1
Γυναίκες	1.823,7	1.833,6	1.789,2	1.664,1	1.526,7	1.447,9	1.480,2

Πηγή: ΕΙΕΑΔ, 2015

Ωστόσο αξίζει να αναφερθεί ότι στην αρχή της κρίσης η απασχόληση του ανδρικού φύλου επλήγη σε μεγαλύτερο βαθμό συγκριτικά με το γυναικείο φύλο. Το 2008 η απασχόληση των ανδρών ήταν 74,4% και το 2014 διαμορφώθηκε στο 58%. Την ίδια περίοδο η μεταβολή στον τομέα της απασχόλησης των γυναικών ήταν της τάξης του 7% περίπου και συγκεκριμένα από 48,6% το 2008 διαμορφώθηκε σε 41,1% το 2014 (ΕΙΕΑΔ, 2015). Κύρια αιτία της μεταβολής αυτής, ήταν ο μεγαλύτερος αντίκτυπος της κρίσης στον τομέα της μεταποίησης όπου απασχολούνταν κυρίως άνδρες, συγκριτικά με τομείς τους οικονομίες που απασχολούνται κυρίως γυναίκες (Πίνακας 3.4.1) (Λαλιώτη, 2020).

Υπό αυτό το πρίσμα, οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην απασχόληση των γυναικών έπληξαν κυρίως τις γυναίκες που ήταν απόφοιτοι της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς μειώθηκαν οι προσλήψεις στις υπηρεσίες του δημόσιου τομέα, όπου απασχολούνταν σε μεγάλο βαθμό οι γυναίκες. Η εξέλιξη αυτή, είχε σαν συνέπεια την αναζήτηση εργασίας των γυναικών στον ιδιωτικό τομέα, όπου οι διακρίσεις κατά των γυναικών είναι υψηλότερες συγκριτικά με τον δημόσιο τομέα (Λαλιώτη, 2020). Επίσης, οι μισθολογικές διαφορές στον ιδιωτικό τομέα ανάμεσα στις γυναικείες και τις ανδρικές απολαβές ήταν αρκετά μεγάλες (Lyberaki and Tinios, 2017). Εκτός από αυτό, οι εργαζόμενες γυναίκες επηρεάστηκαν σε μεγάλο βαθμό από την οικονομική κρίση, εξαιτίας των περικοπών στις δομές της κοινωνικής φροντίδας, οι οποίες επηρέασαν τόσο την απασχόληση όσο και την καθημερινότητά τους (Vaiou, 2016).

Πίνακας 3.4.2: Ποσοστό απασχόλησης στην Ελλάδα ανά φύλο 2008-2014

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Άνδρες	74,4	73,0	70,3	65,4	60,1	57,9	58,0
Γυναίκες	48,6	48,9	48,0	45,0	41,7	39,9	41
Σύνολο	61,4	60,8	59,1	55,1	50,8	48,8	49,4

Πηγή: ΕΙΕΑΔ, 2015

Παράλληλα, η οικονομική κρίση επέδρασε αρνητικά στη γυναικεία απασχόληση, καθώς παρατηρήθηκε μείωση του αριθμού των απασχολούμενων γυναικών στη χώρα ηλικίας 20-64 ετών, από το 2008 μέχρι και το 2013. Από το 2014 και έπειτα, ο αριθμός των απασχολούμενων γυναικών ξεκίνησε να αυξάνεται (Πίνακας 3.4.2). Το 2019 η απασχόληση των γυναικών ανήλθε στο 51,3% σημειώνοντας μεγάλη ανάκαμψη (Λαλιώτη, 2020).

Την ίδια στιγμή ο δείκτης ανεργίας των γυναικών που ανήκαν στην ίδια ηλικιακή ομάδα αυξήθηκαν. Ειδικότερα, το ποσοστό ανεργίας στη χώρα το 2009 διαμορφώθηκε στο 13,3% του συνολικού ενεργού πληθυσμού, ενώ το 2013 μετά από την εφαρμογή των δημοσιονομικών μέτρων λιτότητας διαμορφώθηκε στο 31,1%. Από το 2013 και έπειτα, το ποσοστό ανεργίας στη χώρα ξεκίνησε να μειώνεται. Το 2019 το ποσοστό ανεργίας των γυναικών στη χώρα αποκλιμακώθηκε και διαμορφώθηκε στο 21,6%. Στον Πίνακα 3.4.2 παρουσιάζεται το ποσοστό απασχόλησης στην Ελλάδα την περίοδο 2008-2014 ανά φύλο. Ωστόσο, από το 2016 και έπειτα παρατηρείται μείωση της ανεργίας στην Ελλάδα και για τα δύο φύλα. Από τη μελέτη των στοιχείων του Πίνακα 3.4.3 προκύπτει ότι, τον Αύγουστο του 2016 το ποσοστό ανεργίας στις γυναίκες ήταν 20,8% και τον Αύγουστο του 2021 το

ποσοστό διαμορφώθηκε στο 17,2%. Την ίδια περίοδο, τα αντίστοιχα ποσοστά στους άνδρες ήταν 19,6% και 11,2% αντιστοίχως (ΕΛΣΤΑΤ, 2021)

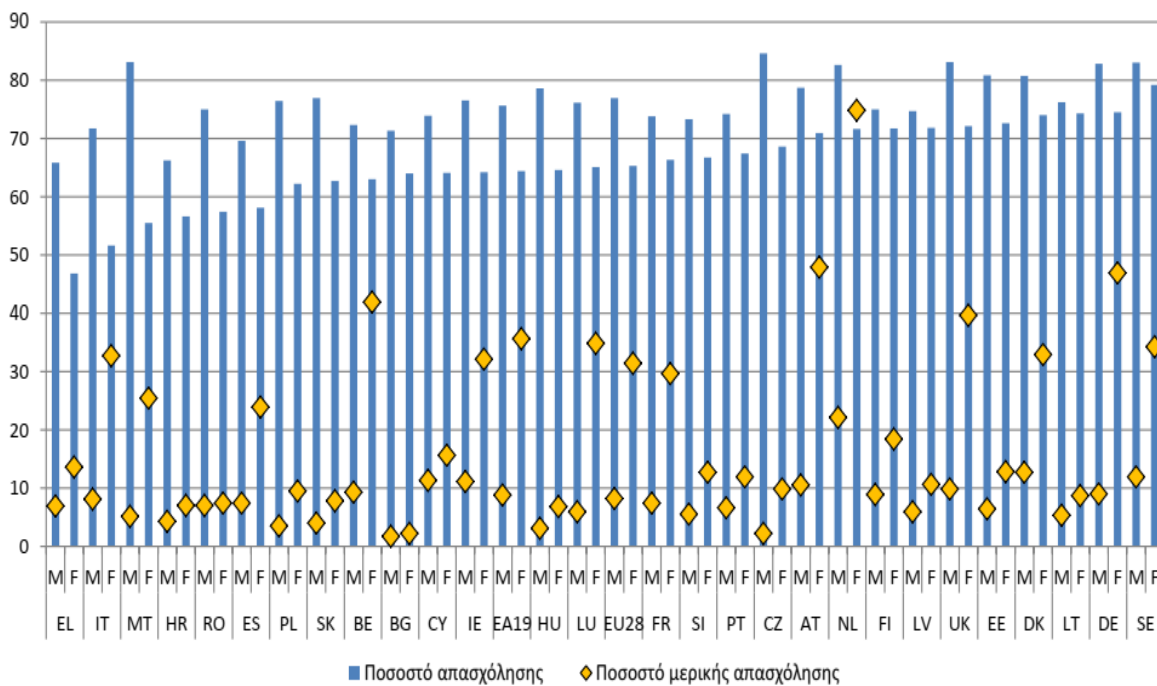
Πίνακας 3.4.3: Ποσοστό ανεργίας ανά φύλο στην Ελλάδα - Αύγουστος 2016-2021

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Ανδρες	19,6	17,3	15,1	13,4	13,7	11,2
Γυναίκες	20,8	25,3	23,9	20,9	21	17,2
Σύνολο	23,4	20,8	19	16,7	16,9	13,9

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, 2021

Κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, η γυναικεία ανεργία δεν ήταν μεγαλύτερη από την ανδρική σε όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ (Διάγραμμα 3.4.2). Σε 11 ευρωπαϊκές χώρες η ανεργία των γυναικών ήταν μεγαλύτερη από την ανεργία των ανδρών. Σε 11 χώρες η ανεργία των ανδρών ήταν υψηλότερη από το αντίστοιχο γυναικείο οικονομικό μέγεθος και σε 6 χώρες η ανεργία των ανδρών και των γυναικών ήταν περίπου ίση. Ακόμα, από τα διαθέσιμα στοιχεία προκύπτει ότι η ανεργία των γυναικών δεν ήταν υψηλότερη σε αναπτυγμένες ή υπανάπτυκτες οικονομίες, καθώς παρουσιάζονται αρκετές διαφοροποιήσεις (ΕΙΕΑΔ, 2015). Αξίζει να αναφερθεί ότι το μέσο ποσοστό απασχόλησης των ανδρών στην ΕΕ το 2016 ήταν 76,8% και των γυναικών 65,3 %. Ακόμα, παρόλο που οι γυναίκες αποκτούν συνεχώς μεγαλύτερες δεξιότητες και εκπαιδευτική κατάρτιση από τους άνδρες, εντούτοις το ποσοστό απασχόλησής τους είναι χαμηλότερο (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017).

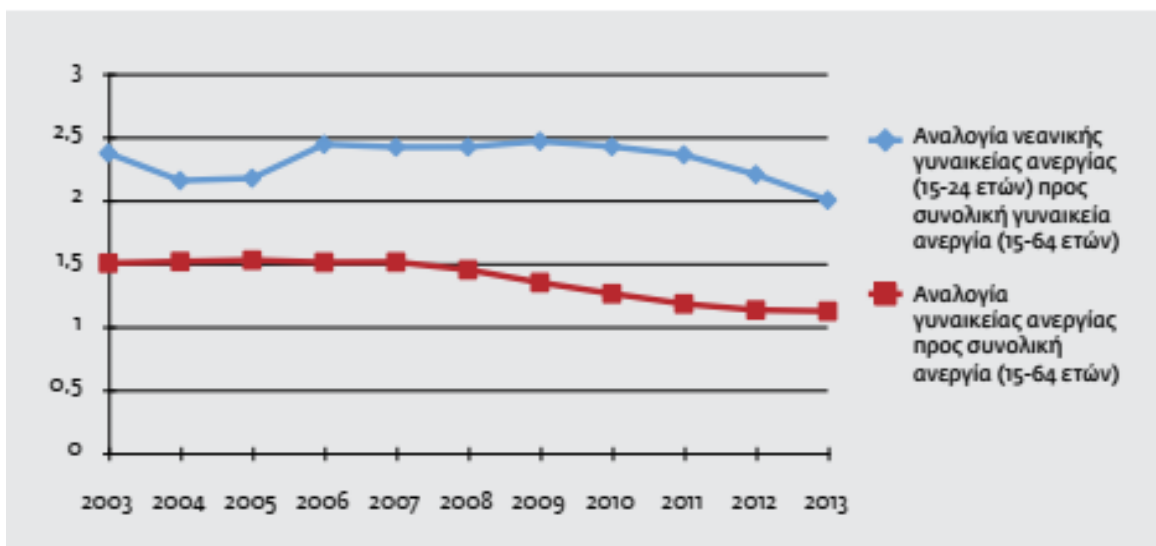
Διάγραμμα 3.4.2: Ανεργία στα κράτη μέλη της ΕΕ ανά φύλο το 2014

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή. 2017

Στο ίδιο μήκος κύματος, η οικονομική κρίση επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την απασχόληση των νέων ανθρώπων ηλικίας 25-29 ετών και το γυναικείο φύλο (Koutsogerogoroulou et al, 2014). Τα ποσοστά ανεργίας των γυναικών ήταν σταθερά υψηλότερα από τα αντίστοιχα ποσοστά των ανδρών. Στην Ελλάδα, οι διαφορές ανάμεσα στα δύο φύλα είναι περισσότερο έντονες συγκριτικά με τα άλλα κράτη μέλη της όπως η Ιρλανδία και η Ισπανία. Την κατάσταση αυτή ήρθε να επιδεινώσει σημαντικά και η δημοσιονομική πολιτική λιτότητας που εφαρμόστηκε στη χώρα για την ανόρθωση της οικονομίας, καθώς οι περικοπές μισθών επηρέασαν περισσότερο τις αμοιβές του γυναικών, συγκριτικά με τις αμοιβές των ανδρών (Tsiganou, 2014).

Διάγραμμα 3.4.3: Μεταβολή ανεργίας νέων και των γυναικών στην Ελλάδα 2008-2013

Πηγή: ΕΙΕΑΔ, 2015

Εάν και οι διακρίσεις ανάμεσα στα δύο φύλα στην αγορά εργασίας της Ελλάδας πριν από την έναρξη της κρίσης του 2008 είχαν μειωθεί σε μεγάλο βαθμό, από την έναρξη της οικονομικής κρίσης και έπειτα παρατηρείται μία αντιστροφή της κατάστασης. Πιο ειδικά, το ποσοστό απασχόλησης των ηλικιωμένων γυναικών μειώθηκε, ενώ αυξήθηκε και το ποσοστό ανεργίας των νεότερων γυναικών (Filippidis et al, 2014). Για παράδειγμα, το ποσοστό ανεργίας των νέων γυναικών ανήλθε στο 61% για την ηλικιακή ομάδα 20-24 και 40% για την ηλικιακή ομάδα 25-29 ετών. Τα αντίστοιχα ποσοστά στο ανδρικό φύλο ήταν 47% και 35% (Bell and Blanchflower, 2015). Την ίδια χρονιά το συνολικό ποσοστό ανεργίας των γυναικών στην Ελλάδα ήταν 29% και των ανδρών 25,4% (Anastasiou, Filippidis, and Stergiou, 2015).

Συμπερασματικά η οικονομική κρίση και η πτώση της οικονομικής δραστηριότητας στη χώρα επηρέασαν τη γυναικεία απασχόληση. Σύμφωνα με μελέτη των Lyberaki και Tinios, (2017), εάν δεν είχε υποστεί η ελληνική οικονομία τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών στη χώρα το 2015 θα ήταν 58% και όχι 46%, όπως διαμορφώθηκε από τις συνέπειες της κρίσης. Απόρροια τούτου, η

οικονομική κρίση του 2008 συνέβαλε στη μείωση της γυναικείας απασχόλησης στη χώρα κατά 12%.

3.4.3 Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης του 2008 στους τομείς απασχόλησης των γυναικών

Η αγορά εργασίας στην Ελλάδα πριν από την έναρξη της οικονομικής κρίσης του 2008 περιελάμβανε μεγάλο αριθμό αυτοαπασχολούμενων ατόμων. Ωστόσο οι επιπτώσεις της κρίσης ήταν ιδιαίτερα σημαντικές για τους Έλληνες πολίτες που αυτοαπασχολούνταν. Από τη μελέτη της βιβλιογραφίας προκύπτει ότι, την περίοδο 2008-2015 μειώθηκε σημαντικά αριθμός των αυτοαπασχολούμενων στη χώρα (ΕΙΕΑΔ, 2015). Σύμφωνα με τους Livanos, Yalkin και Nuñez, (2009), μεγάλος αριθμός γυναικών στην Ελλάδα άνηκε στη συγκεκριμένη επαγγελματική κατηγορία πριν από την έναρξη της κρίσης. Κατά συνέπεια, η μείωση του αριθμού των αυτοαπασχολούμενων σηματοδότησε τη μείωση της γυναικείας απασχόλησης από το 2009 και έπειτα (Λαλιώτη, 2020).

Πίνακας 3.4.4: Μεταβολή στη σύνθεση του εργατικού δυναμικού στην Ελλάδα ανά φύλο 2008-2016

	2008-2013			2013-2017		
	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες
Εργατικό δυναμικό	-0,6%	-1,4%	0,5%	-0,3%	-0,8%	0,4%
Σύνολο απασχολούμενων	-5,3%	-5,8%	-4,5%	1,8%	1,3%	2,4%

Απασχ. σε επιχειρήσεις μέχρι 10 άτομα	-5,9%	-6,4%	-5,3%	0,2%	-0,1%	0,7%
Απασχ. σε επιχειρήσεις 11 άτομα	-4,3%	-4,9%	-3,3%	4,0%	3,4%	4,8%
Μισθωτοί	-5,9%	-6,7%	-4,8%	2,9%	2,5%	3,4%
Αυτοαπασχολούμενοι	-1,3%	-1,5%	-1,1%	-0,9%	-1,6%	0,3%
Απασχολούμενοι στην γεωργία	-1,4%	-1,3%	-1,6%	-1,3%	-0,8%	-2,0%
Απασχολούμενοι στην βιομηχανία	-9,7%	-9,7%	-9,8%	2,5%	1,3%	5,4%
Απασχολούμενοι στις υπηρεσίες	-4,1%	-3,9%	-4,5%	2,4%	2,1%	2,9%
Νεοεισερχόμενοι Άνεργοι («ΝΕΟΙ»)	18,3%	22,5%	15,9%	-10,1%	-11,3%	-9,3%
Μακροχρόνιοι άνεργοι	36,4%	47,9%	28,8%	-3,2%	-5,4%	-1,2%
Άνεργοι με εργασιακή εμπειρία	34,4%	42,2%	27,9%	-5,4%	-7,8%	-2,9%
Άνεργοι νέοι 15-29 ετών	21,9%	26,9%	17,8%	-12,1%	-14,2%	-10,0%
Σύνολο ανέργων	29,4%	36,9%	23,7%	-6,5%	-8,4%	-4,6%

Πηγή: INE, 2018

Παράλληλα, οι τομείς της ελληνικής οικονομίας όπου απασχολούνταν σε μεγάλο βαθμό οι γυναίκες πριν από την έναρξη της οικονομικής κρίσης, ήταν ο τομέας της υγείας και της εκπαίδευσης. Ωστόσο, η μείωση των προσλήψεων στον δημόσιο τομέα κατά τη διάρκεια της κρίσης εξαιτίας της δημοσιονομικής προσαρμογής, άσκησε σημαντικά αρνητική επίδραση στη γυναικεία απασχόληση (Lyberaki and Tinios, 2017). Το 2018, οι γυναίκες στην Ελλάδα απασχολούνταν κυρίως, ως πωλήτριες στο λιανεμπόριο, ως υπάλληλοι σε θέσεις γραφείου, ως ανειδίκευτες εργάτριες σε βιομηχανικά συγκροτήματα και στον τομέα των υπηρεσιών. Στο πλαίσιο αυτό, η χρηματοπιστωτική κρίση επηρέασε

αρνητικά τη συμμετοχή των γυναικών ως εργαζόμενες σε επιχειρήσεις, ως αυτοαπασχολούμενες, ως εργαζόμενες στον τριτογενή τομέα. Τέλος, η κρίση αύξησε το ποσοστό των γυναικών που απασχολούνταν με ευέλικτες μορφές εργασίας (INE, 2018). Στον Πίνακα 3.4.5 παρουσιάζεται η εξέλιξη της απασχόλησης στην Ελλάδα ανά φύλο και κλάδο 2008-2019.

Πίνακας 3.4.5: Εξέλιξη της απασχόλησης στην Ελλάδα ανά φύλο και κλάδο 2008-2019

Κλάδοι οικονομίας	Και τα δύο φύλα		Γυναίκες	Και τα δύο φύλα		Γυναίκες
	Ανδρες	2008-2014		Ανδρες	2014-2019	
Ανδροκρατούμενοι κλάδοι	-43,5	-45,7	-32,4	15,4	12,8	26,2
Μικτοί κλάδοι	-17	-15,7	-18,8	11,1	10,1	12,4
Γυναικοκρατούμενοι κλάδοι	-13,4	9,3	15,3	10,2	10,1	10,2

*Ανδροκρατούμενοι κλάδοι: άνδρες>70% απασχολούμενων στον κλάδο. Γυναικοκρατούμενοι κλάδοι: γυναίκες>60% απασχολούμενων. Μικτοί κλάδοι: 70%≤άνδρες<40% και 60%≤γυναίκες<30% των απασχολούμενων.

Πηγή: INE, 2018

3.4.4 Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στις μορφές εργασίας των γυναικών

Το 2016, το ποσοστό των γυναικών που εργάζονταν σε καθεστώς μερικής απασχόλησης στα κράτη μέλη της ΕΕ, ήταν κατά 8,2% μεγαλύτερο από το ποσοστό των ανδρών. Από τις χώρες αυτές, στην Ιταλία, την Αυστρία, τη Μεγάλη Βρετανία, τη Γερμανία και την Ελλάδα, το ποσοστό των γυναικών που εργάζονταν σε καθεστώς

μερικής απασχόλησης ήταν 75% (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017). Πράγματι στην Ελλάδα η οικονομική κρίση συνετέλεσε στην αύξηση του ποσοστού μερικής απασχόλησης των γυναικών στη χώρα (Lyberaki, Meghir and Nicolitsas, 2017).

Πίνακας 3.4.6: Εξέλιξη των μορφών εργασίας ανά φύλο στην Ελλάδα 2008-2017

	2008-2013			2013-2017		
	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	Άνδρες	Γυναίκες
Εργατικό δυναμικό	-0,6%	-1,4%	0,5%	-0,3%	-0,8%	0,4%
Σύνολο απασχολουμένων	-5,3%	-5,8%	-4,5%	1,8%	1,3%	2,4%
Πλήρης απασχόληση	-5,8%	-6,3%	-5,1%	1,3%	0,9%	1,9%
Μερική απασχόληση	2,7%	7,4%	0,5%	6,4%	7,8%	5,5%
Μόνιμη απασχόληση	-5,6%	-6,5%	-4,2%	2,2%	2,0%	2,4%
Προσωρινή απασχόληση	-8,8%	-8,7%	-8,8%	8,9%	7,0%	10,8%

Πηγή: INE, 2018

Από τη μελέτη των στοιχείων του Πίνακα 3.4.6 προκύπτει ότι από το 2008 μέχρι και το 2013 η πλήρης απασχόληση των γυναικών μειώθηκε κατά 5,1% και από το 2013 μέχρι το 2017 αυξήθηκε κατά 1,9%. Την ίδια περίοδο η μερική απασχόληση των γυναικών στη χώρα αυξήθηκε κατά 0,5% και 5,5% αντίστοιχα. Ομοίως η μόνιμη απασχόληση των

γυναικών την ίδια περίοδο μειώθηκε κατά 4,2% την περίοδο 2008-2013 και την περίοδο 2013-2017, αυξήθηκε κατά 2,4%. Τέλος την ίδια περίοδο η προσωρινή απασχόληση μειώθηκε κατά 8,8% και αυξήθηκε κατά 10,8% αντίστοιχα (INE, 2018).

Πίνακας 3.4.7: Εξέλιξη της απασχόλησης των γυναικών στην Ελλάδα στον ιδιωτικό και στον δημόσιο τομέα

	2008-2014 Β' τρίμηνο	2014-2019 Β' τρίμηνο
Δημόσιος τομέας	-28,3	- 8,3
Γυναίκες (σύνολο)	-17,5	9,3
Μόνιμη εργασία	-15,7	4,9
Προσωρινή εργασία	-30,0	45,9
Ιδιωτικός τομέας	-31,2	23,3
Γυναίκες (σύνολο)	-18,6	23,8
Μόνιμη εργασία	-19,0	21,8
Προσωρινή εργασία	-16,2	35,2

ΠΗΓΗ: Καραμεσίνη, 2020

Παράλληλα, από το δεύτερο τρίμηνο του 2008 μέχρι και το δεύτερο τρίμηνο του 2014 παρατηρήθηκε στη χώρα μία μείωση του ποσοστού των γυναικών που απασχολούνταν με μόνιμη εργασία στον δημόσιο τομέα κατά 15,7%, ενώ το ποσοστό των γυναικών που απασχολούνταν στον δημόσιο τομέα με καθεστώς προσωρινής εργασίας ελαττώθηκε κατά 30%. Την περίοδο 2014-2019 το ποσοστό των γυναικών που εργαζόταν

με καθεστώς μόνιμης εργασίας στον δημόσιο τομέα αυξήθηκε κατά 4,9% και το ποσοστό των γυναικών που απασχολούταν με καθεστώς προσωρινής εργασίας παρουσίασε αύξηση κατά 45,9% (Καραμεσίνη, 2020).

Επίσης, από τα στοιχεία του Πίνακα 3.4.7 προκύπτει ότι, την περίοδο 2008-2014 η απασχόληση των γυναικών που απασχολούταν στον ιδιωτικό τομέα με τη μορφή μόνιμης εργασίας μειώθηκε κατά 19%, ενώ την περίοδο 2014-2019 αυξήθηκε κατά 21,8%. Την ίδια περίοδο (2008-2014), οι γυναίκες που απασχολούταν στον ιδιωτικό τομέα με τη μορφή προσωρινής εργασίας μειώθηκε κατά 16,2% και αυξήθηκε κατά 35,2% την περίοδο 2014-2019. Κατά συνέπεια, η χρηματοπιστωτική κρίση σηματοδότησε τη μείωση του ποσοστού των γυναικών που απασχολείται στον δημόσιο τομέα με καθεστώς μόνιμης εργασίας και αυξήθηκε το ποσοστό των γυναικών που απασχολείται στον δημόσιο τομέα με καθεστώς προσωρινής εργασίας. Από την άλλη πλευρά, η κρίση οδήγησε σε μικρή αύξηση του ποσοστού των γυναικών που απασχολούταν στον ιδιωτικό τομέα με τη μορφή μόνιμης εργασίας και σηματοδότησε τη σημαντική αύξηση του ποσοστού των γυναικών που απασχολούνται στον ιδιωτικό τομέα με τη μορφή προσωρινής εργασίας (Καραμεσίνη, 2020). Σύμφωνα με την Λαλιώτη (2020), οι συνθήκες εργασίας στον δημόσιο τομέα είναι σήμερα πολύ καλύτερες από τις συνθήκες εργασίας στον ιδιωτικό τομέα, εξαιτίας πολλών και πολυεπίπεδων παραγόντων.

Όμως, η εφαρμογή των μνημονιακών δεσμεύσεων της χώρας, από το 2010 και έπειτα, έφερε ανατροπές στις εργασιακές σχέσεις στον ιδιωτικό τομέα. Οι σημαντικότερες από αυτές ήταν η εφαρμογή ελαστικών σχέσεων εργασίας, η υιοθέτηση ευέλικτων μορφών εργασίας, η αύξηση της δοκιμαστικής περιόδου για τους νεοπροσλαμβανόμενους μισθωτούς, η μείωση των αμοιβών των υπερωριακών ωρών εργασίας, η αύξηση των εβδομαδιαίων ωρών εργασίας, η κατάργηση των συλλογικών συμβάσεων εργασίας. Όλες αυτές οι αλλαγές στον ιδιωτικό τομέα επιδείνωσαν τις συνθήκες εργασίας και τις αμοιβές των εργαζομένων. Συνακόλουθα, η χρηματοπιστωτική κρίση έπληξε σε μεγάλο βαθμό την απασχόληση των γυναικών στην Ελλάδα (Καραμεσίνη, 2020).

3.4.5 Επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στους μισθούς-συντάξεις των γυναικών

Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 επέδρασε αρνητικά στους μισθούς των γυναικών, τόσο εκείνων που απασχολούνταν στον ευρύτερο δημόσιο, όσο και εκείνων που απασχολούνταν στον ιδιωτικό τομέα. Από τη μελέτη των στοιχείων του Πίνακα 3.4.8 προκύπτει ότι τα δημοσιονομικά μέτρα λιτότητας που έλαβαν οι ελληνικές κυβερνήσεις για τη διάσωση της ελληνικής οικονομίας, επηρέασαν αρνητικά τις αμοιβές των γυναικών είτε απασχολούνταν σε κάποια δημόσια επιχείρηση, είτε απασχολούνταν σε κάποιο ιδιωτικό οργανισμό. Στο πλαίσιο αυτό, μέχρι το 2017, οι αμοιβές των γυναικών δεν έφτασαν στα επίπεδα του 2010, όταν ξεκίνησαν να εφαρμόζονται στη χώρα οι πρώτες μνημονιακές πολιτικές (INE, 2018).

Πίνακας 3.4.8: Μεταβολή των αμοιβών στον ιδιωτικό και στον ευρύτερο δημόσιο τομέα στην Ελλάδα 2010-2017

Γυναίκες	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010
Σύνολο μισθωτών	808,60	801,87	796,94	695,76	860,64	928,83	986,93	992,87
Πλήρης	885,63	871,38	859,45	766,59	934,35	992,07	1037,39	1045,26
Μερική	391,05	389,46	398,93	404,62	391,35	447,06	471,59	472,99
Ιδιωτικός τομέας								
Σύνολο	696,49	697,49	690,00	675,53	739,73	808,00	838,47	857,70
Πλήρης	783,31	776,59	760,51	757,31	828,67	879,13	890,08	912,22

Μερική	378,33	389,12	392,77	352,05	387,00	440,63	464,96	461,99
Ευρύτερος δημόσιος τομέας								
Σύνολο	1024,36	997,60	1009,46	994,72	1057,28	1135,14	1228,57	1218,36
Πλήρης	1047,27	1017,52	1022,38	1010,22	1075,70	1159,82	1256,09	1248,94
Μερική	513,31	393,63	494,73	498,68	440,37	495,00	507,21	525,58

Πηγή: INE, 2018

Το γεγονός αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία καθώς οι γυναίκες στην Ελλάδα ακόμα και πριν από την έναρξη της μεγάλης χρηματοπιστωτικής κρίσης του 2008, απασχολούταν κατά κύριο λόγο σε θέσεις εργασίας υπαμβιβόμενες, καθώς οι αποδοχές που λάμβαναν ήταν χαμηλές (Petroglou, 2020). Την ίδια στιγμή, το μεγαλύτερο ποσοστό των γυναικών στη χώρα, ανεξάρτητα από το επίπεδο εκπαίδευσης και κατάρτισής τους, την οικογενειακή τους κατάσταση, την ύπαρξη παιδιών ή όχι, απασχολούνται αρκετά περισσότερες ώρες με μη αμειβόμενη εργασία συγκριτικά με τους άνδρες (Καραμεσίνη και Συμεωνάκη, 2019). Πρέπει δε να τονιστεί ότι, βάσει των στοιχείων της Ευρωπαϊκής Στατιστική Αρχής (Eurostat), η Ελλάδα το 2018 αποτελούσε μία από τις χώρες της ΕΕ με το μικρότερο μισθολογικό χάσμα ανάμεσα στα δύο φύλα (7,9%) με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο να κυμαίνεται στο 14,1%. Πράγματι, σε χώρες της ΕΕ που το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών είναι χαμηλό, το μισθολογικό χάσμα είναι μικρότερο από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Από την άλλη πλευρά, υψηλό μισθολογικό χάσμα ανάμεσα στα δύο φύλα παρατηρείται σε χώρες όπου ο μεγαλύτερος αριθμός γυναικών απασχολείται σε συγκεκριμένους τομείς της οικονομίας, ή απασχολούνται κυρίως σε καθεστώς μερικής απασχόλησης (European Commission, 2020a).

Εκτός από αυτό, από τα αποτελέσματα μελέτης του Ευρωβαρόμετρου το 2013, αναφορικά με το μισθολογικό χάσμα ανάμεσα στα δύο φύλα στην Ελλάδα, το 25% των συμμετεχόντων υποστήριξαν ότι, το μισθολογικό χάσμα ανάμεσα στους άνδρες και στις γυναίκες κατά τη διάρκεια της κρίσης αυξήθηκε. Παράλληλα, οι συμμετέχοντες στη συγκριμένη μελέτη επισήμαναν ότι, οι εργοδότες κατά τη διάρκεια της κρίσης, έδιναν έμφαση σε διαφορετικά κριτήρια για την πρόσληψη ανδρών από τα κριτήρια που έδιναν έμφαση για την πρόσληψη γυναικών. Αναλυτικότερα, για την πρόσληψη των γυναικών οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι, οι εργοδότες έδιναν έμφαση στην εξωτερική εμφάνιση της γυναίκας, στην οικογενειακή της κατάσταση (ύπαρξη παιδιών) και στη διάθεσή της να εργαστεί με ευέλικτο ωράριο (Λαλιώτη, 2020).

Υπό το πρίσμα αυτό, η οικονομική κρίση επιδείνωσε σημαντικά τη θέση της γυναίκας στην αγορά εργασίας, με τη μείωση του ποσοστού απασχόλησης, την αύξηση του ποσοστού των γυναικών που εργάζονταν στον ιδιωτικό τομέα, τη μείωση των απολαβών και την εύρεση θέσεων εργασίας με ευέλικτο ωράριο ή θέσεις προσωρινής απασχόλησης. Επίσης, από την έναρξη της κρίσης και έπειτα, αυξήθηκαν οι ανισότητες ευκαιριών για τη γυναικεία απασχόληση, παρατηρείται στασιμότητα στις δυνατότητες των εργαζόμενων γυναικών να εξελιχθούν, ενώ παρουσιάζεται αύξηση των ωρών μη αμειβόμενης απασχόλησης των γυναικών στο σπίτι. Τέλος μεγάλο ποσοστό των γυναικών απασχολείται με ελαστικές σχέσεις εργασίας και χαμηλότερες αμοιβές από τα προ κρίσης επίπεδα (INE, 2018).

4 Κεφάλαιο: Έρευνα

4.1 Μεθοδολογία έρευνας

Πραγματοποιήθηκε μια πρωτογενή έρευνα με την οποία μαζεύονται, ταξινομούνται και στη συνέχεια αναλύονται οι πληροφορίες οι οποίες συλλέγονται από τα ερωτηματολόγια ή τις συνεντεύξεις μέσω των μεθόδων, που είναι είτε ποσοτική είτε ποιοτική. Στην έρευνά μας χρησιμοποιήθηκε η ποσοτική μέθοδος η οποία βασίζεται σε μια επαγωγική προσέγγιση και πραγματοποιείται σε πραγματικές συνθήκες, με τον ερευνητή να κατευθύνει τον διάλογο με τον ερωτώμενο (Rubin, 2012). Αυτή η μέθοδος θεωρήθηκε από την ερευνήτρια ότι ήταν η κατάλληλη επειδή εστιάζει σε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα από τον πληθυσμό μελέτης και διαμορφώνει ένα ερωτηματολόγιο με βάση την κλίμακα Likert ώστε τα αποτελέσματα να είναι έγκυρα, αξιόπιστα και επιστημονικά.

Το δείγμα της έρευνας περιελάμβανε μόνο γυναίκες της Περιφέρειας Ηπείρου. Η διεξαγωγή της έρευνας πραγματοποιήθηκε μεταξύ 3 Μαΐου έως 3 Αυγούστου 2021, καθώς η περίοδος αυτή ήταν πιο χαλαρή από τα μέτρα που είχαν επιβληθεί από την πανδημία του covid-19.

Το εργαλείο της έρευνας είναι ένα δομημένο ερωτηματολόγιο που περιέχει ερωτήσεις κλειστού τύπου της κλίμακας Likert. Αποτελείται από πέντε μέρη. Το πρώτο μέρος αποτελείται από τις ερωτήσεις 1 έως 8 που μελετάνε τα δημογραφικά στοιχεία των ερωτώμενων. Το δεύτερο μέρος περιέχει τις ερωτήσεις 9 έως 15 και διερευνά το είδος της εργασίας που έχουν οι ερωτώμενοι. Το τρίτο μέρος περιέχει τις ερωτήσεις 16 και 17 και μελετάει την ικανοποίηση από την εργασία ενώ το τέταρτο μέρος περιέχει τις ερωτήσεις 18 έως και 31 και μελετάει τις επιπτώσεις που είχε η οικονομική κρίση στο εργασιακό καθεστώς των ερωτώμενων. Τέλος το πέμπτο και τελευταίο μέρος περιέχει τις ερωτήσεις 32 και 33 και μελετάει τη διάκριση των δύο φύλων στο εργασιακό χώρο.

Ο σκοπός της έρευνας είναι να διερευνηθούν οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην απασχόληση των γυναικών. Κατά τη διεξαγωγή της έρευνας δεν δημιουργήθηκε

κανένα πρόβλημα καθώς όλες ήταν πρόθυμες να απαντήσουν στο ερωτηματολόγιο, το οποίο επιδόθηκε από την ίδια την ερευνήτρια για το λόγο τυχών ερωτημάτων των συμμετεχουσών στην έρευνα, οι οποίες στο σύνολό τους ήταν 120. Αφού συλλέχθηκαν τα ερωτηματολόγια, οι απαντήσεις καταγράφηκαν στο λογιστικό φύλλο Excel και δημιουργήθηκαν πίνακες συχνοτήτων και διαγράμματα για την καλύτερη κατανόηση των αποτελεσμάτων.

4.2 Αποτελέσματα έρευνας

4.2.1 1^ο μέρος: Δημογραφικά στοιχεία

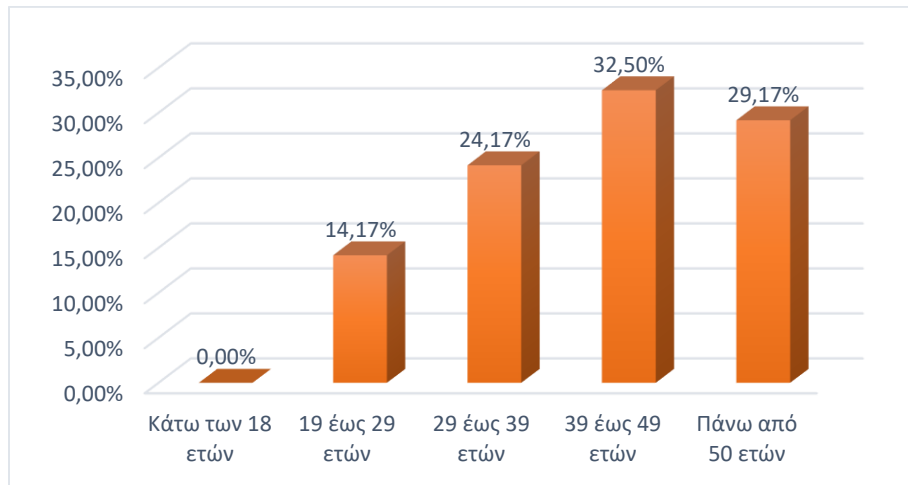
Στο πρώτο μέρος εξετάζονται τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχουσών στην έρευνα και συγκεκριμένα η ηλικία τους, η οικογενειακή τους κατάσταση, ο αριθμός και η ηλικία των τέκνων που έχουν, το μορφωτικό τους επίπεδο, τα επιπρόσθετα προσόντα τους και ο τόπος διαμονής τους.

Πίνακας 4.2.1: Ηλικία

ΗΛΙΚΙΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Κάτω των 18 ετών	0	0,00%
19 έως 29 ετών	17	14,17%
29 έως 39 ετών	29	24,17%
39 έως 49 ετών	39	32,50%
Πάνω από 50 ετών	35	29,17%
ΣΥΝΟΛΟ	120	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.1: Ηλικία

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

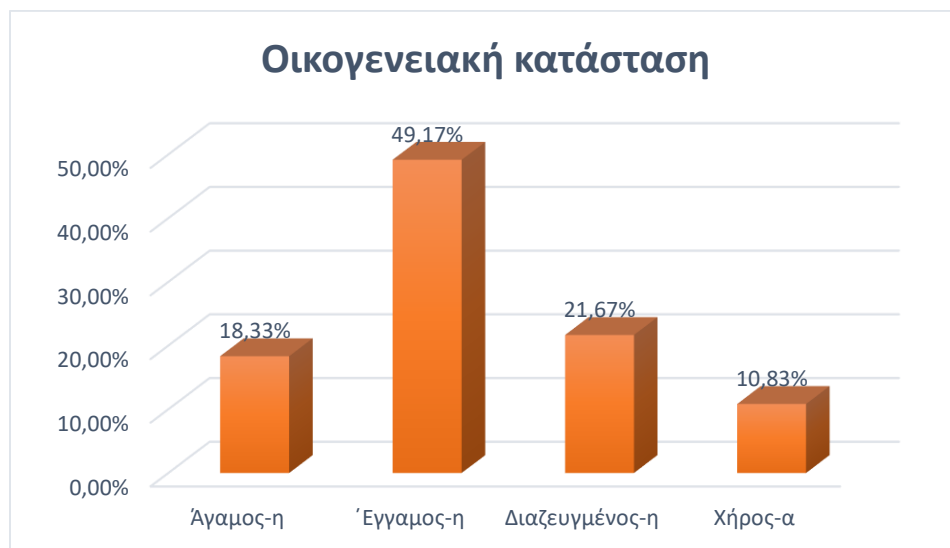
Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 32,5% ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 39 – 49 ετών, το 29,17% είναι πάνω από 50 ετών, το 24,17% έχουν ηλικία από 29 έως 39 ετών ενώ το 14,17% έχει ηλικία από 19 έως 29 ετών. Καμία από τις συμμετέχουσες δεν είναι κάτω από 18 ετών και αυτό είναι φυσικό αφού αυτή η ηλικιακή ομάδα σπουδάζει ακόμα στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Πίνακας 4.2.2: Οικογενειακή κατάσταση

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Άγαμος-η	22	18,33%
Έγγαμος-η	59	49,17%
Διαζευγμένος-η	26	21,67%
Χήρος-α	13	10,83%
ΣΥΝΟΛΟ	120	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.2: Οικογενειακή κατάσταση

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 49,17% είναι έγγαμες ενώ το 21,67% διαζευγμένες. Επίσης το 18,33% είναι άγαμες και το 10,83% χήρες.

Πίνακας 4.2.3: Πόσα παιδιά έχετε;

ΠΟΣΑ ΠΑΙΔΙΑ ΕΧΕΤΕ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Κανένα	25	20,83%
1 έως 2 παιδιά	67	55,83%
3 και άνω	28	23,33%
ΣΥΝΟΛΟ	120	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.3: Πόσα παιδιά έχετε;

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 55,83% έχουν έως 2 παιδιά ενώ το 23,33% πάνω από 3 παιδιά. Επίσης μεγάλο ποσοστό 20,83% δεν έχει κανένα παιδί. Το ποσοστό αυτό δικαιολογείται καθώς το 18,33% είναι άγαμες.

Πίνακας 4.2.4: Ηλικία παιδιών

ΗΛΙΚΙΑ ΠΑΙΔΙΩΝ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Κάτω του 1 έτους	8	6,67%
Σε νηπιακή ηλικία	16	13,33%
Στο Δημοτικό	18	15,00%
Γυμνάσιο - Λύκειο	14	11,67%
Φοιτητής-τρια	10	8,33%
Άνω των 25 ετών	29	24,17%
Δεν έχω	25	20,83%
ΣΥΝΟΛΟ	120	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.4: Ηλικία παιδιών

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

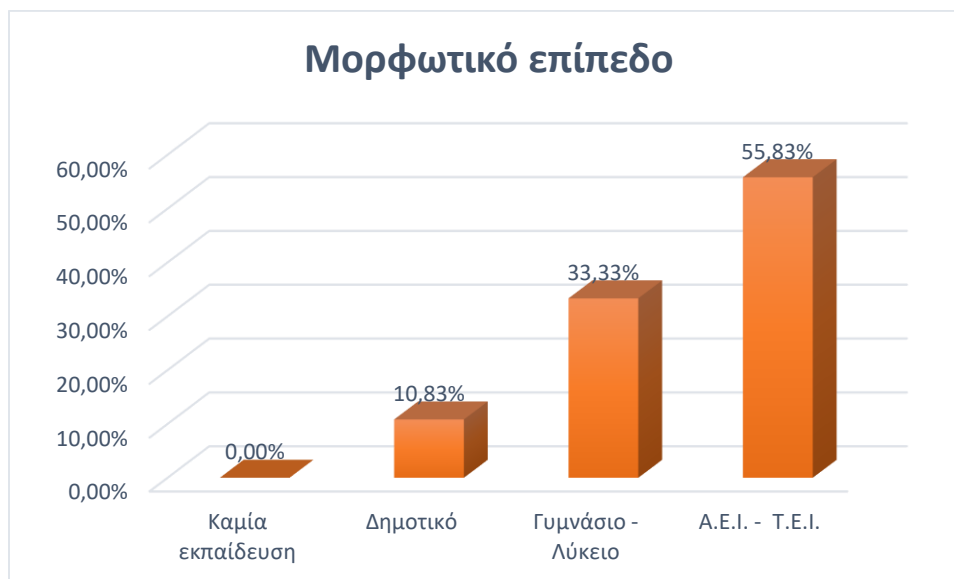
Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 24,17% έχει παιδιά πάνω των 25 ετών ενώ το 20,83% δεν έχει καθόλου παιδιά. Επίσης, το 15% έχει παιδιά στο Δημοτικό, το 13,33% βρίσκονται σε νηπιακή ηλικία και το 11,67% τα παιδιά τους πάνε στο Γυμνάσιο ή στο Λύκειο. Μικρό ποσοστό 6,67% έχει παιδιά κάτω του ενός έτους και το 8,33% με παιδιά που είναι φοιτητές.

Πίνακας 4.2.5: Μορφωτικό επίπεδο

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Καμία εκπαίδευση	0	0,00%
Δημοτικό	13	10,83%
Γυμνάσιο - Λύκειο	40	33,33%
Α.Ε.Ι. - Τ.Ε.Ι.	67	55,83%
ΣΥΝΟΛΟ	120	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.5: Μορφωτικό επίπεδο

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

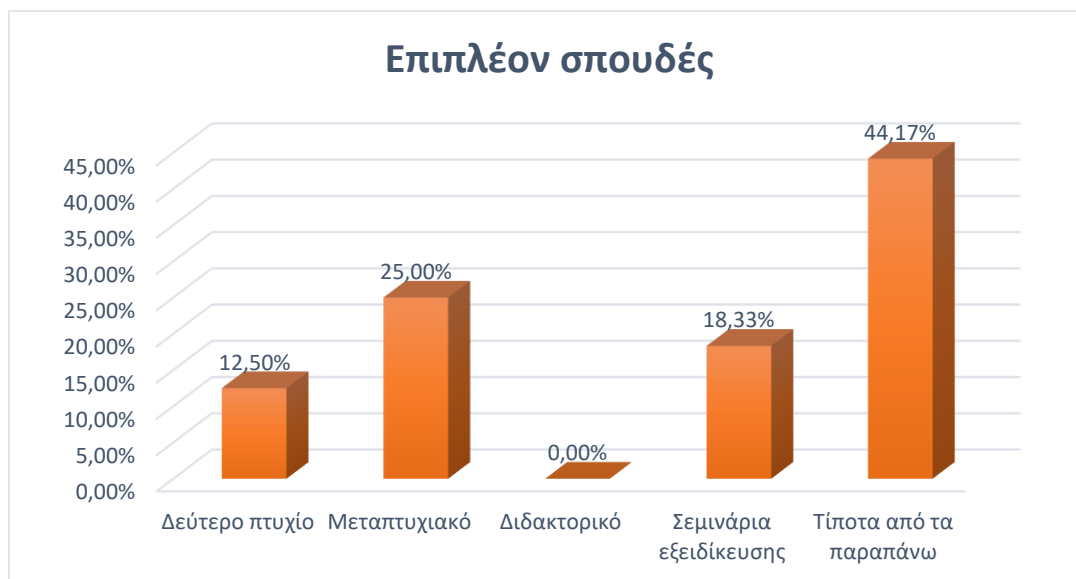
Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 55,83% είναι απόφοιτες ΑΕΙ ή ΤΕΙ ενώ το 33,33% είναι απόφοιτες Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Ωστόσο παρατηρούμε ότι υπάρχει και ένα ποσοστό 10,83% που έχουν τελειώσει μόνο την Πρωτοβάθμια εκπαίδευση ενώ καμία από τους συμμετέχουσες δεν είναι χωρίς εκπαίδευση.

Πίνακας 4.2.6: Επιπλέον σπουδές

ΕΠΙΠΛΕΟΝ ΣΠΟΥΔΕΣ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Δεύτερο πτυχίο	15	12,50%
Μεταπτυχιακό	30	25,00%
Διδακτορικό	0	0,00%
Σεμινάρια εξειδίκευσης	22	18,33%
Τίποτα από τα παραπάνω	53	44,17%
ΣΥΝΟΛΟ	120	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.6: Επιπλέον σπουδές

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

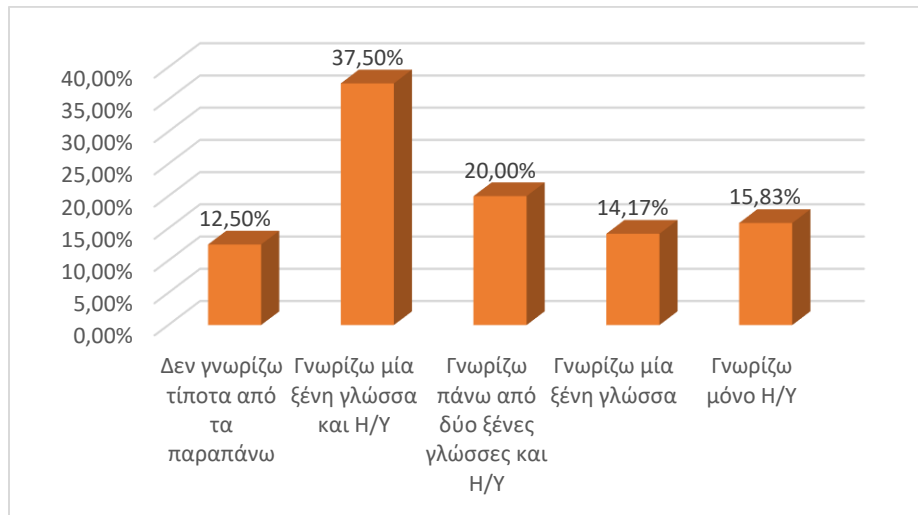
Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 44,17% δεν έχει επιπλέον σπουδές ενώ το 25% είναι κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών. Επίσης το 18,33% έχει πραγματοποιήσει σεμινάρια εξειδίκευσης και το 12,50% έχει αποκτήσει και δεύτερο τίτλο σπουδών.

Πίνακας 4.2.7: Επιπλέον προσόντα

ΕΠΙΠΛΕΟΝ ΠΡΟΣΟΝΤΑ (ΞΕΝΗ ΓΛΩΣΣΑ, Η/Υ)	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Δεν γνωρίζω τίποτα από τα παραπάνω	15	12,50%
Γνωρίζω μία ξένη γλώσσα και Η/Υ	45	37,50%
Γνωρίζω πάνω από δύο ξένες γλώσσες και Η/Υ	24	20,00%
Γνωρίζω μία ξένη γλώσσα	17	14,17%
Γνωρίζω μόνο Η/Υ	19	15,83%
ΣΥΝΟΛΟ	120	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.7: Επιπλέον προσόντα

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

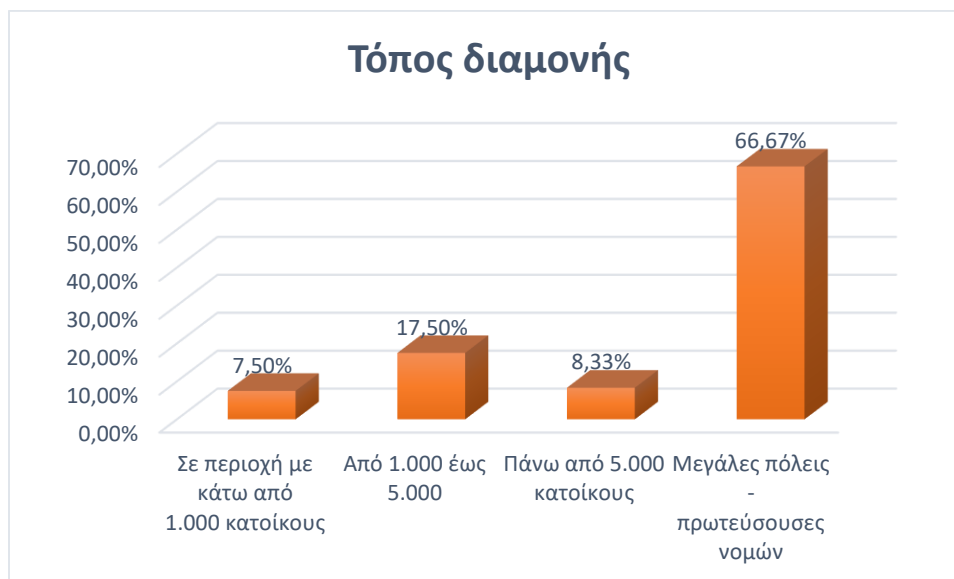
Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 37,5% γνωρίζει μία ξένη γλώσσα και χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή. Επίσης, το 20% γνωρίζει πάνω από δύο ξένες γλώσσες και χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή ενώ το 15,83% γνωρίζει μόνο να χειρίζεται ηλεκτρονικό υπολογιστή. Μικρότερο ποσοστό 14,17% γνωρίζει μόνο μία ξένη γλώσσα ενώ ακόμα μικρότερο ποσοστό 12,5% δεν γνωρίζει ούτε χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή ούτε ξένη γλώσσα.

Πίνακας 4.2.8: Τόπος διαμονής

ΤΟΠΟΣ ΔΙΑΜΟΝΗΣ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Σε περιοχή με κάτω από 1.000 κατοίκους	9	7,50%
Από 1.000 έως 5.000	21	17,50%
Πάνω από 5.000 κατοίκους	10	8,33%
Μεγάλες πόλεις - πρωτεύουσες νομών	80	66,67%
ΣΥΝΟΛΟ	120	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.8: Τόπος διαμονής

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 66,67% ζούνε σε μεγάλες πόλεις ή σε πρωτεύουσες νομών ενώ μόλις το 8,33% ζει σε πόλεις πάνω από 5.000 κατοίκους. Επίσης υπάρχει και ένα ποσοστό 7,50% που ζει σε περιοχή με κάτω από 1.000 κατοίκους, και το 17,50% σε περιοχή που ο αριθμός των κατοίκων κυμαίνεται πάνω από 1.000 και κάτω από 5.000.

Από τα ευρήματα του πρώτου μέρους φαίνεται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχουσών είναι μεταξύ 29 και 49 ετών, ηλικίες οι οποίες είναι οι πιο παραγωγικές. Ωστόσο, αρκετά σημαντικό θεωρείτε το ποσοστό των συμμετεχουσών που βρίσκεται πάνω από 50 ετών. Συνεπώς οι γυναίκες απασχολούμενες δεν βρίσκονται κοντά στη σύνταξη. Μεγάλο θεωρείται το ποσοστό των συμμετεχουσών στην έρευνα, που βρίσκεται σε διάσταση (διαζευγμένες). Επίσης οι μισές από αυτές είναι έγγαμες και επίσης σχετικά σημαντικό κρίνεται το ποσοστό των άγαμων. Έτσι, το ποσοστό των γυναικών που δεν έχει παιδιά συμβαδίζει με το ποσοστό των αγάμων. Παρατηρήθηκε επίσης ότι οι μισές εξ αυτών έχουν έως 2 παιδιά ενώ μόλις 28 εξ αυτών έχουν 3 παιδιά και παραπάνω. Από όσες έχουν παιδιά το μεγαλύτερο ποσοστό της ηλικίας τους είναι άνω των 25 ετών ενώ το μικρότερο ποσοστό έχουν παιδιά που είναι κάτω του ενός έτους.

Όσον αφορά την εκπαίδευσή τους παρατηρήθηκε ότι καμία από τις συμμετέχουσες στην έρευνα δεν έχει τελειώσει μόνο το Δημοτικό ενώ όλες έχουν κάποια εκπαίδευση. Σε σχέση και με τις επιπλέον σπουδές διαπιστώνεται ότι πλέον οι γυναίκες έχουν μόρφωση και παρατηρήθηκε ότι οι κάτοχοι μεταπτυχιακού έχουν υψηλό ποσοστό, πράγμα που δείχνει την καλυτέρευση της εκπαίδευσής τους σε σχέση με τα χρόνια πριν το 1980. Τέλος, ο τύπος διαμονής του μεγαλύτερου ποσοστού των συμμετεχουσών φαίνεται ότι είναι οι μεγάλες πόλεις, καθώς εκεί υπάρχουν οι περισσότερες ευκαιρίες για εργασία σε σχέση με μικρότερες πόλεις που έχουν λιγότερους κατοίκους.

4.2.2 2^ο μέρος: Εργασίας

Στο δεύτερο μέρος εξετάζεται εάν έχουν απασχόληση και συγκεκριμένα πόσο καιρό απασχολούνται, σε ποιόν τομέα, τη σχέση και τη θέση εργασίας που έχουν, εάν κάποια επαγγέλματα είναι αποκλειστικά για άνδρες, και εάν απασχολούνται πάνω στο αντικείμενο σπουδών τους.

Πίνακας 4.2.9: Εργάζεστε αυτήν την περίοδο;

ΕΡΓΑΖΕΣΤΕ;	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Ναι	100	83,33%
Όχι	20	16,67%
ΣΥΝΟΛΟ	120	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.9: Εργάζεστε αυτήν την περίοδο;

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 83,33% την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας εργάζονταν ενώ το 16,67% όχι.

Πίνακας 4.2.10: Πόσο καιρό εργάζεστε;

ΠΟΣΟ ΚΑΙΡΟ ΕΡΓΑΖΕΣΤΕ;	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Εποχιακή 4-8 μήνες	15	12,50%
12 μήνες	8	6,67%
18 μήνες	13	10,83%
36 μήνες	15	12,50%
Πάνω των 5 ετών	49	40,83%
Δεν εργάζομαι	20	16,67%
ΣΥΝΟΛΟ	120	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.10: Πόσο καιρό εργάζεστε;

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 40,83% εργάζεται περισσότερο από 5 χρόνια ενώ το 16,67% τη στιγμή της διεξαγωγής της έρευνας δεν εργάζονταν. Επίσης το 12,50% εργάζεται από 4 -8 μήνες και ίδιο ποσοστό 36 μήνες ενώ το 10,83% 18 μήνες. Τέλος, μικρό ποσοστό 6,67% εργάζεται δώδεκα μήνες.

Πίνακας 4.2.11: Σε ποιόν κλάδο εργάζεστε;

ΣΕ ΠΟΙΟΝ ΤΟΜΕΑ-ΚΛΑΔΟ ΕΡΓΑΖΕΣΤΕ;	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Γεωργία - Κτηνοτροφία	8	8,00%
Βιομηχανία	0	0,00%
Ιδιωτικό τομέα	38	38,00%
Δημόσιο τομέα	33	33,00%
Άλλο	21	21,00%
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.11: Σε ποιόν κλάδο εργάζεστε;

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 38% εργάζεται στον ιδιωτικό τομέα και το 33% στο δημόσιο τομέα. Επίσης το 21% δήλωσε άλλο ενώ το 8,00% εργάζεται στη γεωργία-κτηνοτροφία. Καμία από τους συμμετέχουσες δεν δουλεύει στον βιομηχανικό τομέα.

Πίνακας 4.2.12: Σχέση εργασίας

ΣΧΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΠΟΥ ΕΧΕΤΕ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Πλήρης απασχόληση	66	55,00%
Μερική απασχόληση	34	28,33%
Ορισμένου χρόνου	0	0,00%
Απασχόληση έργου	0	0,00%
Άλλο	20	16,67%
ΣΥΝΟΛΟ	120	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.12: Σχέση εργασίας

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 55% δουλεύει με πλήρη απασχόληση ενώ το 28,33% με μερική απασχόληση. Επίσης, το 16,67% δήλωσε άλλο, γιατί δεν εργάζεται τη στιγμή διεξαγωγής της έρευνας.

Πίνακας 4.2.13: Θέση εργασίας

ΣΕ ΠΟΙΑ ΘΕΣΗ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΑΠΑΣΧΟΛΕΙΣΤΕ;	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Ιδιοκτήτρια ατομικής επιχείρησης	21	17,50%
Υπάλληλος ιδιωτικού τομέα	38	31,67%
Υπάλληλος δημόσιου τομέα	33	27,50%
Εργάτρια	8	6,67%
Προϊσταμένη τμήματος	0	0,00%
Διευθυντικές θέσεις	0	0,00%
Δεν εργάζομαι	20	16,67%
ΣΥΝΟΛΟ	120	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.13: Θέση εργασίας

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 31,67% είναι υπάλληλος ιδιωτικού τομέα και το 27,5% υπάλληλος δημοσίου τομέα. Επίσης το 17,5% έχει δική της επιχείρηση ενώ το 6,67% είναι εργάτρια. Καμία από τις συμμετέχουσες στην έρευνα δεν είναι προϊσταμένη σε τμήματα ή διευθύντρια. Επίσης, το 16,67% έχει δηλώσει και στις προηγούμενες ερωτήσεις ότι δεν εργάζεται κατά την περίοδο διεξαγωγής της έρευνας.

Πίνακας 4.2.14: Κάποια επαγγέλματα είναι αποκλειστικά για άντρες;

ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ ΚΑΠΟΙΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΕΙΝΑΙ ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΑ ΓΙΑ ΑΝΤΡΕΣ;	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Ναι	26	21,67%
Όχι	35	29,17%
Με την πάροδο του χρόνου έχει μειωθεί η διάκριση των επαγγελμάτων ανάλογα το φύλο	59	49,17%
ΣΥΝΟΛΟ	120	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.14: Κάποια επαγγέλματα είναι αποκλειστικά για άντρες;

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 49,17% θεωρούν ότι με την πάροδο του χρόνου έχει μειωθεί η διάκριση των επαγγελμάτων ανάλογα με το φύλο. Ωστόσο το 21,67% έχει αντίθετη άποψη και θεωρεί ότι κάποια επαγγέλματα είναι αποκλειστικά για άντρες, αλλά το 29,17% θεωρεί ότι δεν είναι.

Πίνακας 4.2.15: Το επάγγελμά σας είναι πάνω στο αντικείμενο σπουδών σας;

ΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΣΑΣ ΕΙΝΑΙ ΠΑΝΩ ΣΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΑΣ;	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Καθόλου	34	34,00%
Ελάχιστα	8	8,00%
Αρκετά	9	9,00%
Πολύ	11	11,00%
Πάρα πολύ	38	38,00%
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.15: Το επάγγελμά σας είναι πάνω στο αντικείμενο σπουδών σας;

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 38% κάνει πάρα πολύ το επάγγελμα που έχει σπουδάσει ενώ το 34% όχι. Επίσης το 11,00% κάνει πολύ το επάγγελμα που έχει σπουδάσει σε αντίθεση με το 9% που κάνει αρκετά και με το 8% που κάνει ελάχιστα το επάγγελμα που έχει σπουδάσει.

Από τα ευρήματα του δεύτερου μέρους φαίνεται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχουσών στην έρευνα εργάζεται κυρίως πάνω από πέντε χρόνια με τις περισσότερες να απασχολούνται στον ιδιωτικό τομέα ενώ πιο λίγες στο δημόσιο τομέα. Έτσι ο τομέας ο οποίος απασχολεί τις περισσότερες εργαζόμενες είναι ο ιδιωτικός, όπου οι επιχειρήσεις αποτελούν το στυλοβάτη της ελληνικής οικονομίας. Όσον αφορά τη σχέση εργασίας οι περισσότερες απασχολούνται σε πλήρες ωράριο και με μικρότερο ποσοστό με μερική απασχόληση, παρά το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια οι άλλες μορφές απασχόλησης αποτελούν χαρακτηριστικό της εποχής. Πολύ μεγάλο ποσοστό θεωρεί ότι πλέον τα επαγγέλματα δεν διακρίνονται ανάλογα με το φύλο του απασχολούμενου. Σε σχέση με την συσχέτιση των σπουδών με το επάγγελμα οι περισσότερες δήλωσαν ότι απασχολούνται στο αντικείμενο σπουδών τους.

4.2.3 3^ο μέρος: Ικανοποίηση από την εργασία

Στο τρίτο μέρος εξετάζεται η ικανοποίηση που έχουν οι συμμετέχουσες από την εργασία τους και το πόσες ώρες εργάζονται.

Πίνακας 4.2.16: Είστε ικανοποιημένος από την εργασία σας;

ΕΙΣΤΕ ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΜΕΝΟΣ/Η ΜΕ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΑΣ;	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Καθόλου	9	9,00%
Ελάχιστα	16	16,00%
Αρκετά	24	24,00%
Πολύ	25	25,00%
Πάρα πολύ	26	26,00%
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.16: Είστε ικανοποιημένος από την εργασία σας;

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 26% είναι πάρα πολύ ικανοποιημένο από την εργασία που κάνει, το 25% πολύ ικανοποιημένο, το 24% αρκετά ικανοποιημένο, σε αντίθεση με το 16% που είναι ελάχιστα ικανοποιημένο και με το 9% που δεν είναι καθόλου.

Πίνακας 4.2.17: Ώρες εργασίας

ΩΡΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Καθόλου	0	0,00%
Ελάχιστα	11	11,00%
Αρκετά	48	48,00%
Πολύ	24	24,00%
Πάρα πολύ	17	17,00%
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.17: Ώρες εργασίας

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 48% θεωρεί ότι εργάζεται αρκετά, το 24% πολύ και το 17% πάρα πολύ. Μόνο το 11% θεωρεί ότι εργάζεται ελάχιστα.

Από τα ευρήματα του τρίτου μέρους φαίνεται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχουσών στην έρευνα είναι πολύ ικανοποιημένες από την απασχόλησή τους και κατά συνέπεια θεωρούν ότι εργάζονται αρκετά, σε αντίθεση με ένα ικανοποιητικό ποσοστό που θεωρεί ότι εργάζεται πολύ και πάρα πολύ. Επίσης μικρό ποσοστό θεωρεί ότι εργάζεται ελάχιστα καθώς αυτές θα δουλεύουν σε μερική απασχόληση.

4.2.4 4^ο μέρος: Επιπτώσεις στην απασχόληση από την οικονομική κρίση

Στο τέταρτο μέρος εξετάζονται οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην απασχόληση.

Πίνακας 4.2.18: Επηρέαστηκε το επάγγελμά σας από την οικονομική κρίση;

ΕΠΗΡΕΑΣΤΗΚΕ ΤΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ ΣΑΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ;	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Καθόλου	24	24,00%
Ελάχιστα	22	22,00%
Αρκετά	20	20,00%
Πολύ	23	23,00%
Πάρα πολύ	11	11,00%
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.18: Επηρέαστηκε το επάγγελμά σας από την οικονομική κρίση;

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 24% δεν επηρεάστηκε καθόλου του επάγγελμά τους από την οικονομική κρίση ενώ το 23% επηρεάστηκε πολύ. Το 22% δήλωσε ότι επηρεάστηκε ελάχιστα όπως και το 20% ότι επηρεάστηκε αρκετά. Επίσης το 11% δήλωσε ότι επηρεάστηκε πάρα πολύ.

Πίνακας 4.2.19: Το ωράριό σας έγινε πιο απαιτητικό από την κρίση και μετά;

ΤΟ ΩΡΑΡΙΟ ΕΓΙΝΕ ΠΙΟ ΑΠΑΙΤΗΤΙΚΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑ;	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Καθόλου	42	42,00%
Ελάχιστα	17	17,00%
Αρκετά	12	12,00%
Πολύ	14	14,00%
Πάρα πολύ	15	15,00%
ΣΥΝΟΛΟ	100	100%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.19: Το ωράριό σας έγινε πιο απαιτητικό από την κρίση και μετά;

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

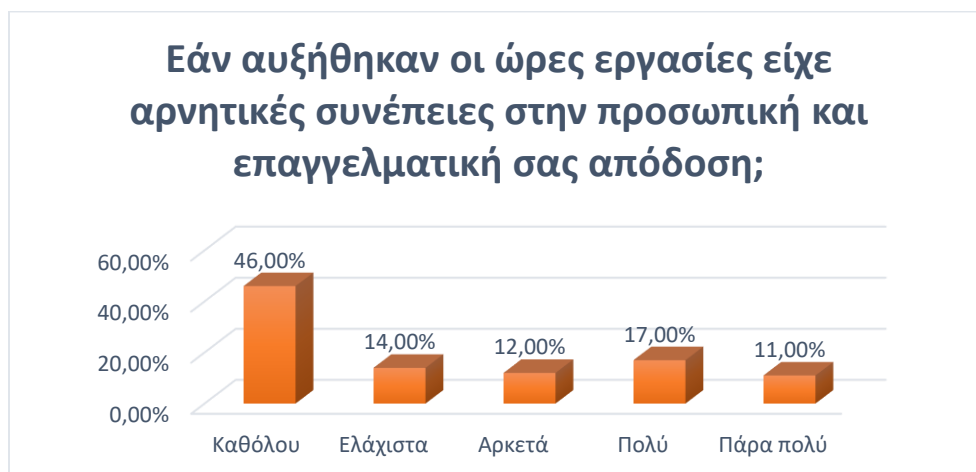
Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 42% δήλωσε ότι το ωράριό τους δεν έγινε πιο απαιτητικό από την οικονομική κρίση και μετά. Αντίθετα, το 17% δήλωσε ότι έγινε ελάχιστα σε αντίθεση με το 15% που έγινε πάρα πολύ, με το 14% που έγινε πολύ και με το 12% που έγινε αρκετά απαιτητικό.

Πίνακας 4.2.20: Εάν αυξήθηκαν οι ώρες εργασίας είχε αρνητικές συνέπειες στην προσωπική και επαγγελματική σας απόδοση;

ΕΑΝ ΑΥΞΗΘΗΚΑΝ ΟΙ ΩΡΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΕΙΧΕ ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΣΤΗΝ ΠΡΑΣΩΠΙΚΗ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΣΑΣ ΑΠΟΔΟΣΗ;	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Καθόλου	46	46,00%
Ελάχιστα	14	14,00%
Αρκετά	12	12,00%
Πολύ	17	17,00%
Πάρα πολύ	11	11,00%
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.20: Εάν αυξήθηκαν οι ώρες εργασίας είχε αρνητικές συνέπειες στην προσωπική και επαγγελματική σας απόδοση;

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 46% δεν θεωρεί ότι η αύξηση στις ώρες εργασίας είχε αρνητικές συνέπειες σε αντίθεση με το 17,00% που θεωρεί ότι είχε πολύ συνέπειες και με το 11,00% που θεωρεί ότι είχε πάρα πολύ. Επίσης, το 14,00% θεωρεί ότι οι συνέπειες είναι ελάχιστες και το 12,00% είναι αρκετές.

Πίνακας 4.2.21: Σε περίπτωση μείωσης ωρών εργασίας φοβηθήκατε για μείωση προσωπικού ή απόλυσής σας;

ΣΕ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΜΕΙΩΣΗΣ ΩΡΩΝ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΦΟΒΗΘΗΚΑΤΕ ΓΙΑ ΜΕΙΩΣΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΥ Ή ΑΠΟΛΥΣΗΣ ΣΑΣ;	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Καθόλου	52	52,00%
Ελάχιστα	18	18,00%
Αρκετά	16	16,00%
Πολύ	14	14,00%
Πάρα πολύ	0	0,00%
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.21: Σε περίπτωση μείωσης ωρών εργασίας φοβηθήκατε για μείωση προσωπικού ή απόλυσής σας;

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

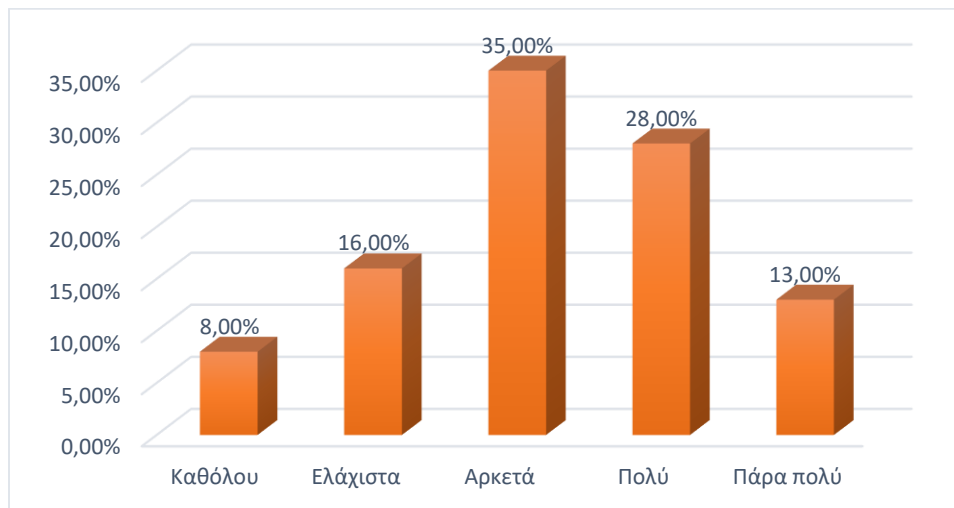
Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 52% δεν φοβήθηκε καθόλου για μείωση προσωπικού ή απόλυσής του όπως και το 18% φοβήθηκε ελάχιστα. Αντίθετα, το 16% φοβήθηκε αρκετά και το 14% πολύ.

Πίνακας 4.2.22: Οι πολλές ώρες εργασίας επηρεάζουν την οικογενειακή ζωή δημιουργώντας προβλήματα;

ΟΙ ΠΟΛΛΕΣ ΩΡΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΣΑΣ ΖΩΗ ΔΗΜΙΟΥΡΓΩΝΤΑΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ;	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Καθόλου	8	8,00%
Ελάχιστα	16	16,00%
Αρκετά	35	35,00%
Πολύ	28	28,00%
Πάρα πολύ	13	13,00%
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.22: Οι πολλές ώρες εργασίας επηρεάζουν την οικογενειακή ζωή δημιουργώντας προβλήματα;

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

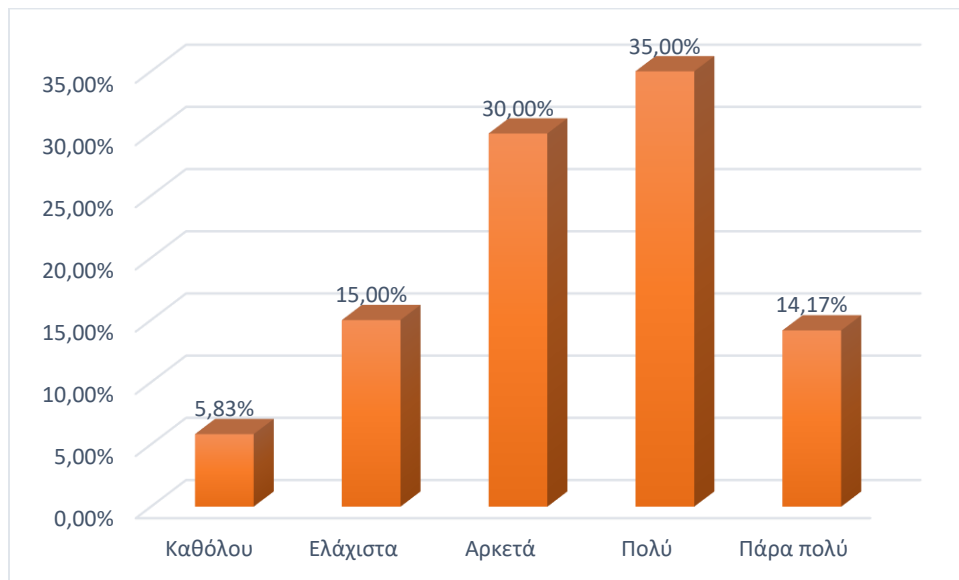
Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 35% θεωρεί ότι οι πολλές ώρες εργασίας επηρεάζουν αρκετά την οικογενειακή ζωή. Αντίθετα το 28% θεωρεί ότι την επηρεάζουν πολύ σε αντίθεση με το 16% που θεωρεί ότι την επηρεάζουν ελάχιστα. Επίσης το 13% θεωρεί ότι την επηρεάζουν πάρα πολύ σε αντίθεση με το 8% που θεωρεί ότι δεν την επηρεάζουν καθόλου.

Πίνακας 4.2.23: Πιστεύετε ότι μπορεί να συνδυαστεί οικογένεια και καριέρα;

ΠΙΣΤΕΥΕΤΕ ΟΤΙ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΣΥΝΔΥΑΣΤΕΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΚΑΡΙΕΡΑ;	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Καθόλου	7	5,83%
Ελάχιστα	18	15,00%
Αρκετά	36	30,00%
Πολύ	42	35,00%
Πάρα πολύ	17	14,17%
ΣΥΝΟΛΟ	120	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.23: Πιστεύετε ότι μπορεί να συνδυαστεί οικογένεια και καριέρα;

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

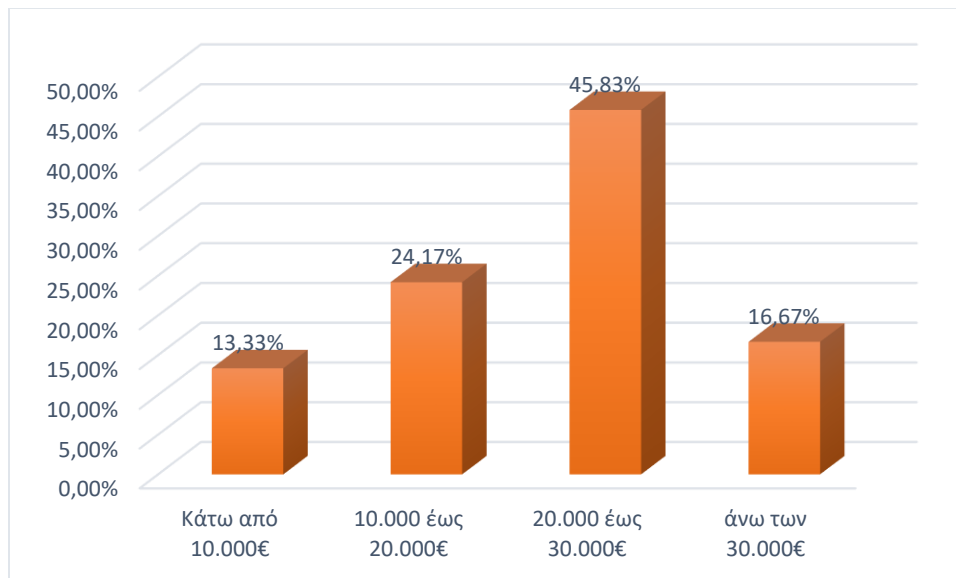
Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 35% θεωρεί ότι μπορεί πολύ να συνδυαστεί οικογένεια και καριέρα ενώ το 30% θεωρεί ότι μπορεί αρκετά. Επίσης το 15% θεωρεί ότι μπορεί να συνδυαστεί ελάχιστα σε αντίθεση με το 14,17% που θεωρεί ότι μπορεί να συνδυαστεί πάρα πολύ και σε αντίθεση με το 5,83% που δεν θεωρούν ότι μπορεί να συνδυαστεί καθόλου.

Πίνακας 4.2.24: Οικογενειακό εισόδημα

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Κάτω από 10.000€	16	13,33%
10.000 έως 20.000€	29	24,17%
20.000 έως 30.000€	55	45,83%
άνω των 30.000€	20	16,67%
ΣΥΝΟΛΟ	120	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.24: Οικογενειακό εισόδημα

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

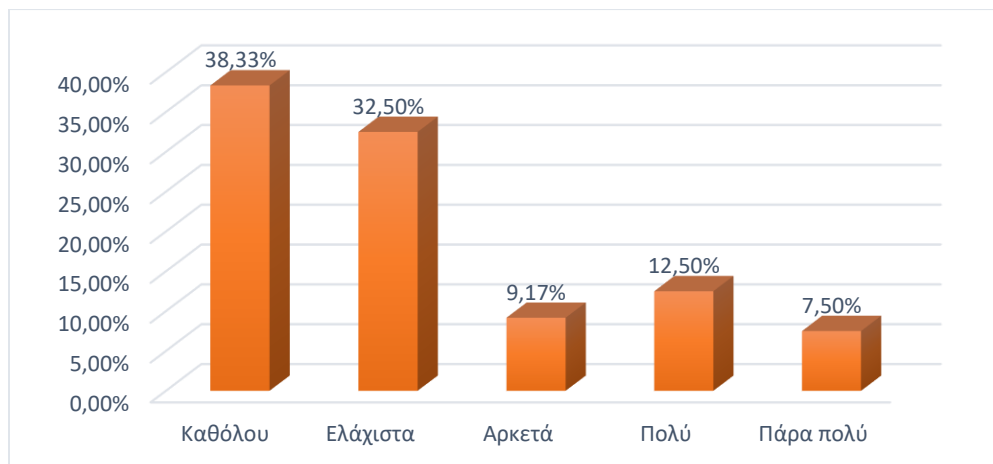
Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 45,83% έχει οικογενειακό εισόδημα από 20.000 – 30.000€ ενώ το 24,17% από 10.000-20.000€. Επίσης το 16,67% έχει οικογενειακό εισόδημα πάνω από 30.000€ σε αντίθεση με το 13,33% που έχει οικογενειακό εισόδημα κάτω από 10.000€.

Πίνακας 4.2.25: Ο σύζυγος ανήκει σε κάποια από τα επαγγέλματα που επλήγησαν από την οικονομική κρίση;

Ο ΣΥΖΥΓΟΣ ΑΝΗΚΕΙ ΣΕ ΚΑΠΟΙΑ ΑΠΟ ΤΑ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΑ ΠΟΥ ΠΛΗΓΗΣΑΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΡΙΣΗ;	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Καθόλου	46	38,33%
Ελάχιστα	39	32,50%
Αρκετά	11	9,17%
Πολύ	15	12,50%
Πάρα πολύ	9	7,50%
ΣΥΝΟΛΟ	120	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.25: Ο σύζυγος ανήκει σε κάποια από τα επαγγέλματα που επλήγησαν από την οικονομική κρίση;

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

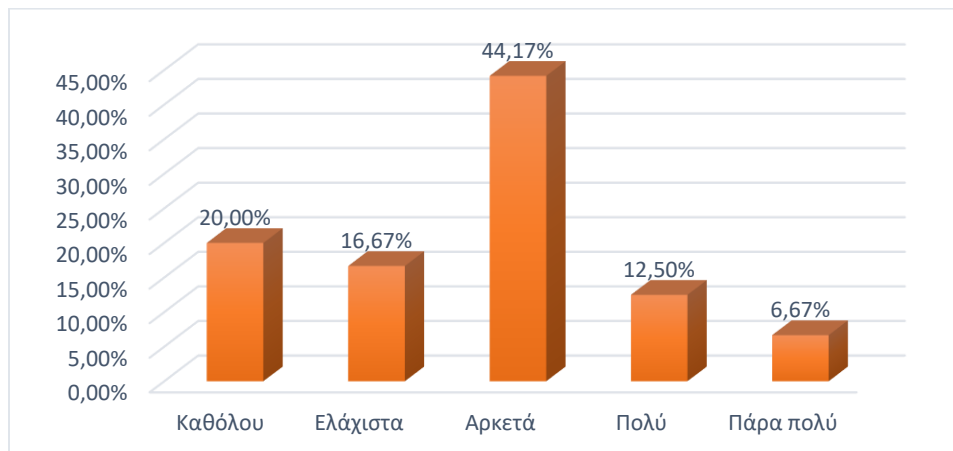
Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 38,33% δεν πλήγηκε καθόλου το επάγγελμα του συζύγου από την οικονομική κρίση όπως και το 32,5% που δήλωσε ότι πλήγηκε ελάχιστα. Αντίθετα το 12,5% δήλωσε ότι πλήγηκε πολύ όπως και το 9,17% που πλήγηκε αρκετά και το 7,50% που πλήγηκε πάρα πολύ.

Πίνακας 4.2.26: Εάν ο σύζυγος είχε υψηλό μισθό θα ήταν το ίδιο η ανάγκη για απασχόληση;

ΑΝ Ο ΣΥΖΥΓΟΣ ΕΙΧΕ ΥΨΗΛΟ ΜΙΣΘΟ ΘΑ ΗΤΑΝ ΤΟ ΙΔΙΟ Η ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ;	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Καθόλου	24	20,00%
Ελάχιστα	20	16,67%
Αρκετά	53	44,17%
Πολύ	15	12,50%
Πάρα πολύ	8	6,67%
ΣΥΝΟΛΟ	120	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.26: Εάν ο σύζυγος είχε υψηλό μισθό θα ήταν το ίδιο η ανάγκη για απασχόληση;

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

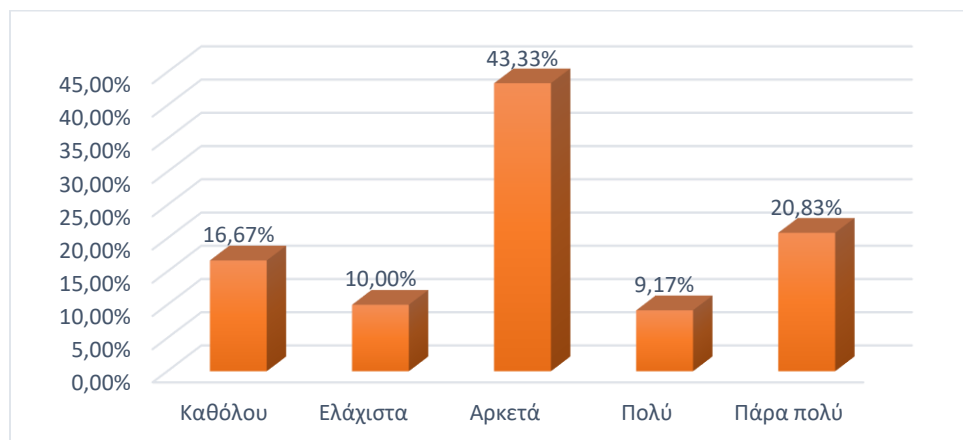
Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 44,17% θεωρεί ότι εάν ο σύζυγος είχε υψηλό μισθό η ανάγκη για απασχόληση θα ήταν αρκετή, σε αντίθεση με το 20% που δεν θα είχε καθόλου ανάγκη όπως και με το 16,67% που θα είχε ελάχιστη ανάγκη. Ωστόσο το 12,50% δήλωσε ότι η ανάγκη θα ήταν εξίσου πολύ μεγάλη όπως και το 6,67% που δήλωσε ότι η ανάγκη θα ήταν πάρα πολύ μεγάλη.

Πίνακας 4.2.27: Στη διάρκεια και μετά την κρίση η ανάγκη για εργασία ήταν μεγαλύτερη από πριν;

ΣΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ Η ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑ ΗΤΑΝ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΑΠΟ ΠΡΙΝ;	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Καθόλου	20	16,67%
Ελάχιστα	12	10,00%
Αρκετά	52	43,33%
Πολύ	11	9,17%
Πάρα πολύ	25	20,83%
ΣΥΝΟΛΟ	120	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.27: Στη διάρκεια και μετά την κρίση η ανάγκη για εργασία ήταν μεγαλύτερη από πριν;

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

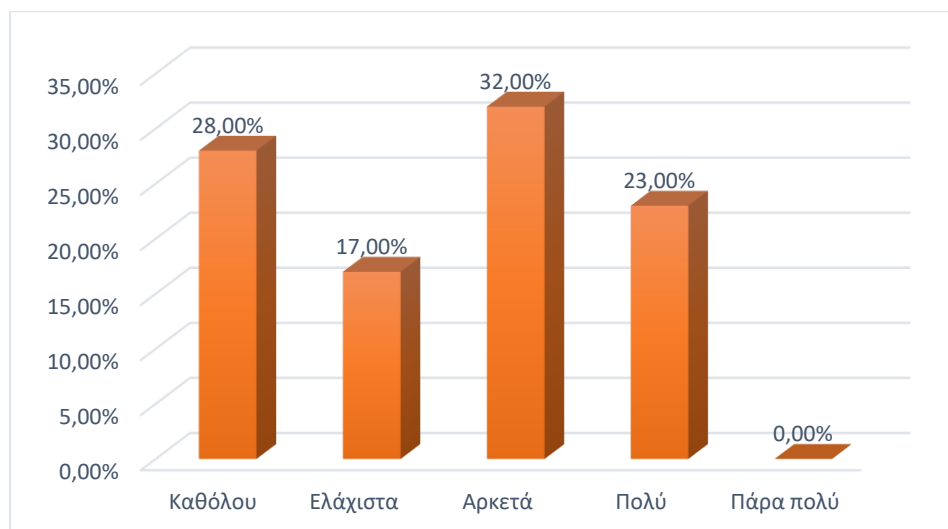
Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 43,33% δήλωσε ότι η ανάγκη για εργασία ήταν αρκετή σε αντίθεση με το 20,83% που δήλωσε ότι υπήρξε πάρα πολύ ανάγκη. Ωστόσο το 16,67% δήλωσε ότι δεν υπήρξε καθόλου ανάγκη όπως και το 10% που δήλωσε ότι υπήρξε μέτρια ανάγκη. Επίσης, το 9,17% δήλωσε ότι υπήρξε πολύ ανάγκη.

Πίνακας 4.2.28: Αντιμετώπισατε περικοπές στον μισθό σας;

ΑΝΤΙΠΕΤΩΠΙΣΑΤΕ ΠΕΡΙΚΟΠΕΣ ΣΤΟΝ ΜΙΣΘΟ ΣΑΣ;	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Καθόλου	28	28,00%
Ελάχιστα	17	17,00%
Αρκετά	32	32,00%
Πολύ	23	23,00%
Πάρα πολύ	0	0,00%
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.28: Αντιμετώπισατε περικοπές στον μισθό σας;

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

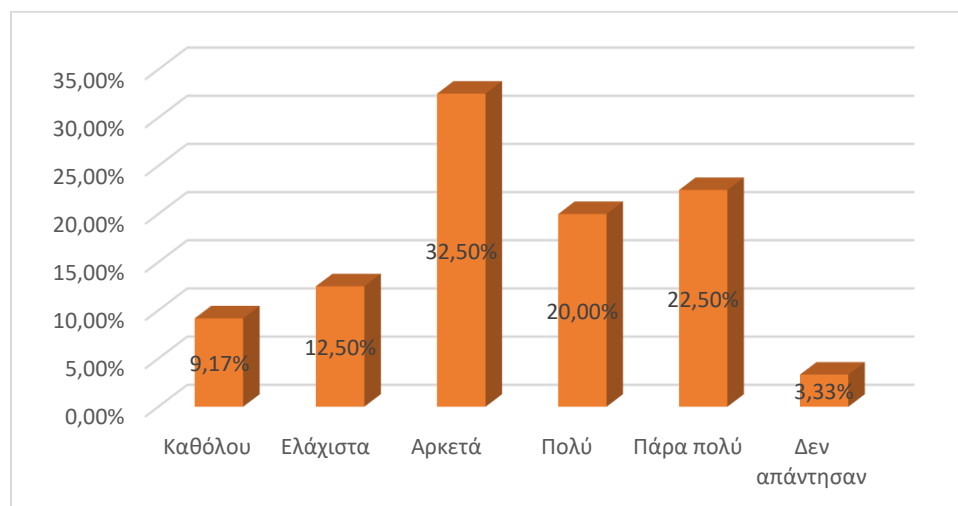
Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το 32% αντιμετώπισε αρκετές περικοπές σε αντίθεση με το 28% που δεν αντιμετώπισε καμία περικοπή και με το 23% που αντιμετώπισε πολλές περικοπές. Επίσης υπάρχει και ένα ποσοστό 17% που αντιμετώπισε ελάχιστες περικοπές.

Πίνακας 4.2.29: Σε ποιο βαθμό η μείωση του μισθού επηρέασε τη ζωή του νοικοκυριού;

ΣΕ ΠΟΙΟ ΒΑΘΜΟ Η ΜΕΙΩΣΗ ΤΟΥ ΜΙΣΘΟΥ ΕΠΗΡΕΑΣΕ ΤΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟΥ;	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Καθόλου	11	9,17%
Ελάχιστα	15	12,50%
Αρκετά	39	32,50%
Πολύ	24	20,00%
Πάρα πολύ	27	22,50%
Δεν απάντησαν	4	3,33%
ΣΥΝΟΛΟ	120	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.29: Σε ποιο βαθμό η μείωση του μισθού επηρέασε τη ζωή του νοικοκυριού;

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

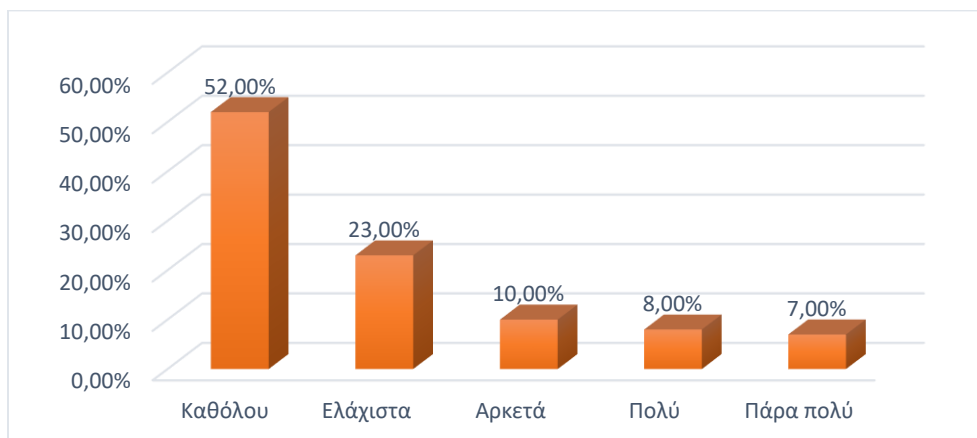
Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 32,50% δήλωσε ότι η μείωση του μισθού τους επηρέασε αρκετά όπως επίσης και το 22,50% ότι τους επηρέασε πάρα πολύ. Όμως το 9,17% δήλωσε ότι δεν τους επηρέασε καθόλου ενώ αντίθετα, το 20,00% τους επηρέασε πολύ ενώ το 12,50% επηρεάστηκε ελάχιστα. Ωστόσο υπάρχει ένα μικρό ποσοστό 3,33% που δεν απάντησε σε αυτή την ερώτηση.

Πίνακας 4.2.30: Οι ευκαιρίες για ανάδειξη μέσα στον εργασιακό σας χώρο μετά την κρίση μειώθηκαν;

ΟΙ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΝΑΔΕΙΞΗ ΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΕΡΓΑΣΙΑΚΟ ΣΑΣ ΧΩΡΟ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΡΙΣΗ ΜΕΙΩΘΗΚΑΝ;	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Καθόλου	52	52,00%
Ελάχιστα	23	23,00%
Αρκετά	10	10,00%
Πολύ	8	8,00%
Πάρα πολύ	7	7,00%
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.30: Οι ευκαιρίες για ανάδειξη μέσα στον εργασιακό σας χώρο μετά την κρίση μειώθηκαν;

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

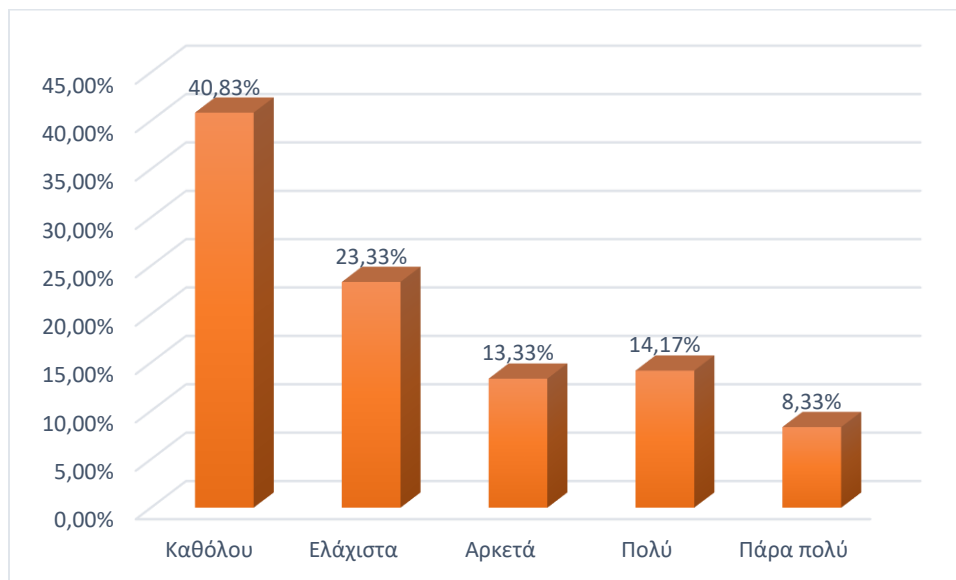
Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 52% δήλωσε ότι μετά την κρίση δεν μειώθηκαν καθόλου οι ευκαιρίες για ανάδειξη, όπως και το 23% ότι μειώθηκαν ελάχιστα. Επίσης το 10% δήλωσε ότι μειώθηκαν αρκετά, το 8% πολύ και το 7% πάρα πολύ.

Πίνακας 4.2.31: Οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης είναι υπέρ των γυναικών;

ΟΙ ΕΥΕΛΙΚΤΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΕΙΝΑΙ ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ;	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Καθόλου	49	40,83%
Ελάχιστα	28	23,33%
Αρκετά	16	13,33%
Πολύ	17	14,17%
Πάρα πολύ	10	8,33%
ΣΥΝΟΛΟ	120	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.31: Οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης είναι υπέρ των γυναικών;

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 40,83% δήλωσε ότι οι εύλικτες μορφές απασχόλησης δεν είναι καθόλου υπέρ των γυναικών, όπως και το 23,33% ότι είναι ελάχιστα υπέρ των γυναικών. Επίσης το 13,33% δήλωσε ότι είναι αρκετά υπέρ ενώ το 14,17% ότι είναι πολύ υπέρ και το 8,33% ότι είναι πάρα πολύ υπέρ των γυναικών.

Από τα ευρήματα του τέταρτου μέρους φαίνεται ότι ένα σημαντικό ποσοστό δήλωσε ότι το επάγγελμά τους δεν επηρεάστηκε από την οικονομική κρίση. Επιπλέον το ωράριό τους δεν έχει επηρεαστεί. Ως επακόλουθο αυτού και οι ώρες εργασίες δεν είχαν αρνητικές συνέπειες στην προσωπική και επαγγελματική τους απόδοση, καθώς στο μεγαλύτερο ποσοστό αυτές δεν αυξήθηκαν. Επίσης απόρροια είναι και ότι δεν φοβήθηκαν για μείωση του προσωπικού ή απόλυσή τους. Όμως, το μεγαλύτερο ποσοστό δήλωσε ότι οι πολλές ώρες εργασίας έχουν αρκετή έως πάρα πολύ μεγάλη επίπτωση και επηρεάζουν την οικογενειακή ζωή. Αλλά θεωρούν σε μεγάλο βαθμό ότι μπορεί να συνδυαστεί οικογένεια και καριέρα.

Το οικογενειακό τους εισόδημα στο μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχουσών κρίνεται ικανοποιητικό καθώς είναι από 20.000 € και άνω. Η οικονομική κρίση επηρέασε το επάγγελμα του συζύγου των συμμετέχων γυναικών είτε καθόλου είτε ελάχιστα. Ωστόσο, εάν ο σύζυγος είχε υψηλό μισθό, όπως δήλωσε το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχουσών, η ανάγκη για απασχόληση είναι από αρκετά έως πάρα πολύ μεγάλη. Αυτό σημαίνει ότι οι γυναίκες δεν εργάζονται μόνο για να προσφέρουν στο οικογενειακό εισόδημα αλλά για να ικανοποιήσουν μια ανάγκη τους, αυτή το να δουλεύουν και να είναι δημιουργικές και ανεξάρτητες.

Μετά την οικονομική κρίση η ανάγκη για εργασία είναι αρκετά έως πάρα πολύ μεγαλύτερη από ότι πριν την οικονομική κρίση. Η απάντηση αυτή των συμμετεχουσών δηλώνει την αβεβαιότητα που δημιούργησε η οικονομική κρίση όσον αφορά την απασχόληση. Στην ερώτηση εάν αντιμετώπισαν περικοπές στο μισθό τους λόγω της οικονομικής κρίσης, το μεγαλύτερο ποσοστό απάντησε ότι επηρεάστηκε από αρκετά έως πολύ. Όμως, αυτή η περικοπή επηρέασε αρκετά έως και πάρα πολύ τη ζωή του νοικοκυριού τους. Επίσης η οικονομική κρίση δεν επηρέασε καθόλου τις ευκαιρίες για ανάδειξη μέσα στον εργασιακό τους χώρο προφανώς γιατί οι περισσότεροι που δουλεύουν

στον δημόσιο τομέα έχουν σταθερή θέση εργασίας και όσοι δουλεύουν στον ιδιωτικό τομέα ίσως απασχολούνται σε θέσεις που δεν προσφέρονται για ανάδειξη στην εργασία τους. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχουσών απάντησε ότι οι ευέλικτες μορφές εργασίας δεν είναι καθόλου υπέρ των γυναικών.

4.2.5 5^ο μέρος: Διάκριση ανάμεσα στα δύο φύλα στην απασχόληση

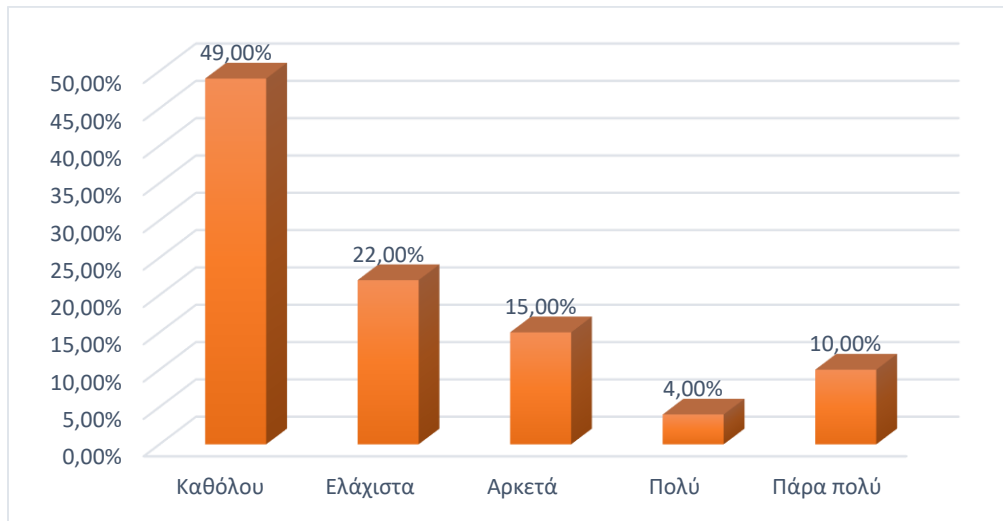
Στο πέμπτο μέρος εξετάζεται εάν υπάρχει στην απασχόληση διάκριση ανάμεσα στα δύο φύλα.

Πίνακας 4.2.32: Η αμοιβή σας σε σχέση με τους άντρες είναι ίση;

Η ΑΜΟΙΒΗ ΣΑΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΝΤΡΕΣ ΕΙΝΑΙ ΙΣΗ;	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Καθόλου	49	49,00%
Ελάχιστα	22	22,00%
Αρκετά	15	15,00%
Πολύ	4	4,00%
Πάρα πολύ	10	10,00%
ΣΥΝΟΛΟ	100	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.32: Η αμοιβή σας σε σχέση με τους άντρες είναι ίση:

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

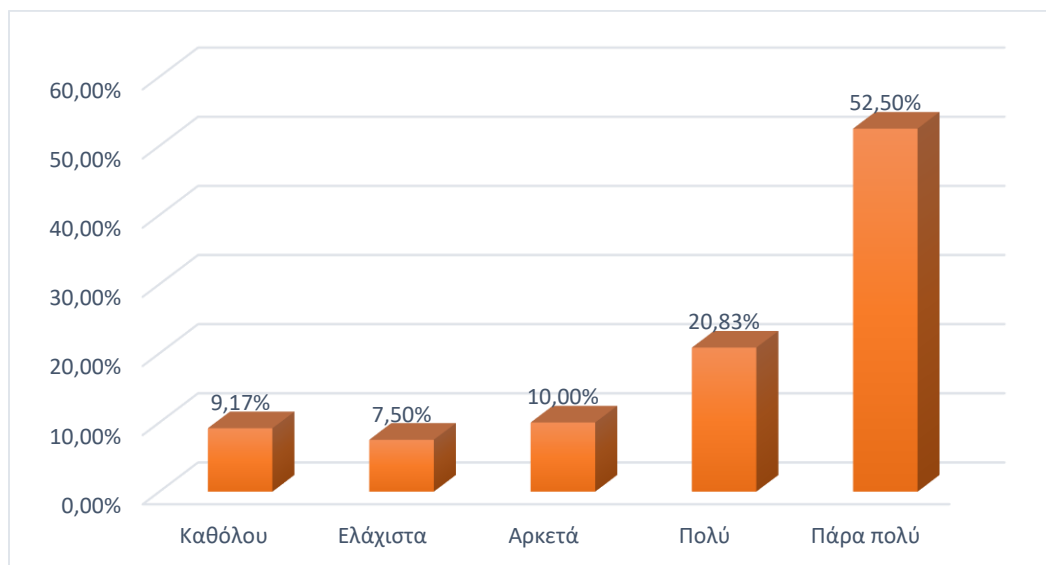
Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 49% θεωρούν ότι η αμοιβή τους δεν είναι καθόλου ίση σε σχέση με τους άντρες, όπως επίσης και το 22% θεωρεί ότι είναι ελάχιστα ίση. Το 15,00% θεωρεί ότι είναι αρκετά ίση ενώ το 10% θεωρεί ότι είναι πάρα πολύ ίση όπως επίσης και το 4% ότι είναι πολύ ίση.

Πίνακας 4.2.33: Υπάρχει διάκριση ανάμεσα στα δύο φύλα στην εργασία:

ΥΠΑΡΧΕΙ ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΣΗΜΕΡΑ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΑ ΔΥΟ ΦΥΛΑ ΣΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ;	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ
Καθόλου	11	9,17%
Ελάχιστα	9	7,50%
Αρκετά	12	10,00%
Πολύ	25	20,83%
Πάρα πολύ	63	52,50%
ΣΥΝΟΛΟ	120	100,00%

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Διάγραμμα 4.2.33: Υπάρχει διάκριση ανάμεσα στα δύο φύλα στην εργασία;

ΠΗΓΗ: Επεξεργασία δεδομένων έρευνας

Από τις απαντήσεις φάνηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 52,5% θεωρεί ότι υπάρχει πάρα πολύ μεγάλη διάκριση ανάμεσα στα δύο φύλα στην εργασία όπως επίσης και το 20,83% ότι υπάρχει πολύ διάκριση. Το 10% δήλωσε ότι υπάρχει αρκετή διάκριση σε αντίθεση με το 9,17% που δήλωσε ότι δεν υπάρχει καθόλου διάκριση και με το 7,5% που δήλωσε ότι υπάρχει ελάχιστη διάκριση.

Από τα ευρήματα του πέμπτου μέρους φαίνεται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό δήλωσε ότι η αμοιβή τους σε σχέση με τους άντρες δεν είναι καθόλου ίση ή ελάχιστα ίση. Ίσως αυτό το ποσοστό προέκυψε από τις γυναίκες οι οποίες δεν γνωρίζουν την αμοιβή των αντρών σε αντίστοιχη με τη δική τους θέση. Όσον αφορά τις διακρίσεις ανάμεσα στα δύο φύλα στην εργασία δήλωσαν ότι αυτές είναι πάρα πολλές. Συνεπώς δεν αναφέρονται στην αμοιβή μόνο αλλά και στα στερεότυπα και αντιλήψεις που κυριαρχούν στους χώρους εργασίας .

5 Συμπέρασμα – Προτάσεις

Αν και τα τελευταία χρόνια παρατηρείται αύξηση του ποσοστού των απασχολούμενων γυναικών, ωστόσο υπάρχουν ακόμα ανισότητες ανάμεσα στα δύο φύλα, καθώς οι γυναίκες αμείβονται λιγότερο από τους άντρες και έχουν μη ευνοϊκούς όρους απασχόλησης από αυτούς. Και παρά το γεγονός που ένα ποσοστό των γυναικών καταλαμβάνουν υψηλότερες και καλύτερα αμειβόμενες θέσεις εργασίας, η ανισότητα μεταξύ των φύλων πάλι υφίσταται. Ως αποτέλεσμα αυτού είναι να επηρεάζεται η θέση των γυναικών στην αγορά εργασίας.

Η οικονομική κρίση που έπληξε το 2007 τις ΗΠΑ εξαπλώθηκε γρήγορα σε όλο τον κόσμο με επιπτώσεις οδυνηρές για ορισμένες χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας. Πριν την οικονομική κρίση η Ελλάδα είχε να αντιμετωπίσει τη μείωση των φορολογικών της εσόδων εξαιτίας της υψηλής φοροδιαφυγής, συνέπεια των μη αποτρεπτικών μέτρων που λάμβανε το κράτος (Ozturk, and Sozdemir 2015). Κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης τα οικονομικά της προβλήματα οξύνθηκαν. Συνέπεια αυτού ήταν να υπογραφούν δανειακές συμβάσεις με το ΔΝΤ και την ΕΚΤ και να ληφθούν μια σειρά δημοσιονομικών μέτρων λιτότητας για να μην πτωχεύσει (Meghir et al., 2017; Kygiropoulos et al., 2017). Όπως, παρά τα μέτρα αυτά μετά το 2010 το ύψος του δημόσιου χρέους αυξάνεται συνεχώς (Cerisier , 2017).

Μια άλλη επίπτωση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα ήταν το κλίμα αβεβαιότητας που προκλήθηκε στο διεθνές επιχειρηματικό περιβάλλον, με συνέπεια τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα της χώρας να σταματήσουν τη χορήγηση δανείων για επενδύσεις, καθώς και τα ίδια αντιμετώπιζαν προβλήματα ρευστότητας (Mavridis, 2018). Έτσι, αυτή η αβεβαιότητα επέδρασε αρνητικά στο οικονομικό κλίμα τη χώρας με επιδείνωση των μακροοικονομικών μεγεθών της ελληνικής οικονομίας, μείωση του ΑΕΠ έως και το 2019 και μείωση επενδύσεων (IOBE , 2019).

Επίσης η απασχόληση επηρεάστηκε από την οικονομική κρίση και από τα παραπάνω οικονομικά μεγέθη με την ανεργία να αυξάνεται συνεχώς με συνέπεια την υποβάθμιση των συνθηκών διαβίωσης μεγάλου τμήματος του πληθυσμού και σε αρκετές περιπτώσεις τη φτωχοποίηση του. Έτσι, η αύξηση της ανεργίας σε συνδυασμό με την

κατάργηση και τη μείωση πολλών κοινωνικών επιδομάτων και τη μείωση των μισθών και των συντάξεων, σηματοδότησε τη μείωση της αγοραστικής δύναμης των Ελλήνων πολιτών (Mijatovic, 2018) και συνετέλεσε στη μεγάλη αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, τα λεγόμενα «κόκκινα» δάνεια (Mavridis ,2018).

Όσον αφορά την αγορά εργασίας και τις ανισότητες μεταξύ των δύο φύλων μέσα σε αυτή, πολλές μελέτες και έρευνες έχουν πραγματοποιηθεί τις τελευταίες δεκαετίες, επειδή οι ανισότητες αυτές δημιουργούν σοβαρό αντίκτυπο στην κοινωνία, και επηρεάζουν σημαντικά τις εργασιακές, τις κοινωνικές, τις διοικητικές και οργανωτικές σχέσεις μίας χώρας (Galvez Munoz and Rodriguez – Modrono 2017, Rubery and Hebson 2018). Έτσι η Ευρωπαϊκή Ένωση έχει προβεί σε μεταρρυθμίσεις οι οποίες όμως, λόγω των μνημονίων δεν εφαρμόστηκαν στη χώρα μας. Όμως, παρά το γεγονός ότι στην Ευρώπη εμφανίζεται μείωση των ανισοτήτων ανάμεσα στα δύο φύλα όσον αφορά την απασχόληση, το γυναικείο φύλο συνεχίζει να υποεκπροσωπείται σε κάποιες επαγγελματικές κατηγορίες και στις θέσεις εργασίας που ανήκουν στα ανώτερα κλιμάκια της ιεραρχίας (Blau and Kahn 2017, Borrowman and Klasen 2020, Tonoyan et al., 2020). Επίσης πολλές φορές υφίσταται μισθολογικό χάσμα ανάμεσα στα δύο φύλα (Hegewisch and Liepmann 2014 , Blau and Kahn 2017, Alonso –Villar and del Rio 2017a, Blau and Winkler 2018, Sin et. Al. 2017).

Αν και πολλές μελέτες υποστηρίζουν ότι έχει επέλθει σημαντική μείωση στο μισθολογικό χάσμα ανάμεσα στα δύο φύλα, η πρόσφατη οικονομική κρίση ανάδειξε εκ νέου τις μεγάλες ανισότητες στον χώρο εργασίας που υπάρχουν ανάμεσα στα δύο φύλα (Barba, and Iraizoz, 2020). Πολλές είναι οι γυναίκες που αναγκάζονται να απασχοληθούν με ευέλικτες μορφές εργασίας, για να μπορέσουν να ανταποκριθούν και στις οικογενειακές τους υποχρεώσεις (Alon et al. ,2020) Ως συνέπεια αυτού δεν υπάρχει δυνατότητα να απασχοληθούν με πλήρη ωράριο, πράγμα που καθιστά τη γυναίκα πιο ευάλωτη σε περίοδο οικονομικής κρίσης, ιδιαίτερα εάν έχουν συγκεκριμένες θέσεις εργασίας (Bettio και συν 2013, Karamessini και Rubery 2014a). Πολλές μελέτες έχουν διαπιστώσει ότι σε περιόδους οικονομικών κρίσεων εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την ανάπτυξη της οικονομίας κάθε χώρας (Lechman and Kaur 2015, Choudhry and Elhorst 2018) . Συνακόλουθα δεν μπορεί να εξασφαλίσει υψηλό μισθό και να ανέλθει σε υψηλά αξιώματα.

Από την έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε 120 γυναίκες της Περιφέρειας Ηπείρου διαπιστώθηκε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχουσών είναι μεταξύ 29 και 49 ετών, ηλικίες οι οποίες είναι οι πιο παραγωγικές. Ωστόσο, αρκετά ικανοποιητικό θεωρείται το ποσοστό των συμμετεχουσών που βρίσκεται πάνω από 50 ετών. Συνεπώς οι γυναίκες απασχολούμενες είναι ενεργές και δεν βρίσκονται κοντά στη σύνταξη.

Μεγάλο θεωρείται το ποσοστό των συμμετεχουσών στην έρευνα, που βρίσκεται σε διάσταση (διαζευγμένες). Επίσης οι μισές από αυτές είναι έγγαμες και επίσης μεγάλο κρίνεται το ποσοστό των άγαμων. Έτσι, το ποσοστό των γυναικών που δεν έχει παιδιά συμβαδίζει με το ποσοστό των αγάμων. Παρατηρήθηκε επίσης ότι οι μισές εξ αυτών έχουν έως 2 παιδιά ενώ μόλις 28 εξ αυτών έχουν 3 παιδιά και παραπάνω. Από όσες έχουν παιδιά το μεγαλύτερο ποσοστό της ηλικίας τους είναι άνω των 25 ετών ενώ το μικρότερο ποσοστό έχουν παιδί που είναι κάτω του ενός έτους.

Όσον αφορά την εκπαίδευσή τους παρατηρήθηκε ότι καμία από τους συμμετέχουσες στην έρευνα δεν είναι μόνο απόφοιτη της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ενώ όλες κατέχουν κάποια εκπαίδευση. Σε σχέση και με τις επιπλέον σπουδές διαπιστώνεται ότι πλέον οι γυναίκες έχουν μόρφωση και παρατηρήθηκε ότι οι κάτοχοι μεταπτυχιακού έχουν υψηλό ποσοστό, πράγμα που δείχνει την καλύτερευση της εκπαίδευσής τους σε σχέση με τα χρόνια πριν το 1980. Αυτό δείχνει επίσης και τα επιπλέον προσόντα που διαθέτουν, όπως γνώσεις Η/Υ και ξένης γλώσσας. Ο IOBE (2018) αναφέρει στην ετήσια έκθεσή με βάση το φύλο οι γυναίκες με ανώτατη εκπαίδευση ξεπερνούν τους άνδρες από το 2012 και έπειτα αναστρέφοντας την τάση των προηγούμενων δεκαετιών. Το 2017 ο γυναικείος πληθυσμός με ανώτατη εκπαίδευση ανήλθε στα 1,1 εκατ. άτομα (992,6 χιλ. άτομα με πτυχίο και 112,1 χιλ. με μεταπτυχιακό ή διδακτορικό) σημειώνοντας άνοδο κατά 40% σε σχέση με το 2009 , ενώ είναι υπερδιπλάσιος συγκριτικά με τις αρχές τις προηγούμενης δεκαετίας.

Ο τόπος διαμονής του μεγαλύτερου ποσοστού των συμμετεχουσών φαίνεται ότι είναι οι μεγάλες πόλεις, καθώς εκεί υπάρχουν οι περισσότερες ευκαιρίες για εργασία σε σχέση με μικρότερες πόλεις που έχουν λιγότερους κατοίκους. Η Λαλιώτη (2020) αναφέρει ότι τα αστικά περιβάλλοντα θεωρούνται πως ευνοούν τη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας, δηλαδή το επίπεδο «αστικοποίησης» μιας γεωγραφικής μονάδας καθώς

και τα χαρακτηριστικά της τοπικής οικονομίας/κοινωνίας, καθώς και τα γεωγραφικά τμήματα όπου η παροχή υπηρεσιών αποτελεί τομέα αιχμής της οικονομίας. Επιπλέον τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά ,όπως η υιοθέτηση συγκεκριμένων αξιών και αρχών, με τις γυναίκες που προέρχονται από διαφορετικές τάξεις να διακρίνονται από διαφορετικές στάσεις απέναντι στην αγορά εργασίας.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχουσών εργάζονται πάνω από πέντε χρόνια. Επίσης, το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων γυναικών εργάζεται στον ιδιωτικό τομέα, ο οποίος αποτελεί βασικό πυλώνα της ελληνικής οικονομίας και ακολουθεί σε μικρότερο ποσοστό οι γυναίκες στο δημόσιο τομέα, το ποσοστό αυτό οφείλεται και στο πάγωμα των προσλήψεων στο ευρύτερο δημόσιο και δημόσιο τομέα. Το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθεισών η εργασία τους συνάδει με το αντικείμενο των σπουδών τους. Το ωράριό τους είναι πλήρες και πιο λίγες με μερική απασχόληση, παρά το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια οι άλλες μορφές απασχόλησης είναι πιο επιθυμητές. Πολύ μεγάλο ποσοστό θεωρεί ότι πλέον τα επαγγέλματα δεν διακρίνονται ανάλογα με το φύλο του απασχολούμενου. Σε σχέση με την συσχέτιση των σπουδών με το επάγγελμα οι περισσότερες δήλωσαν ότι απασχολούνται στο αντικείμενο σπουδών τους. Επίσης, δήλωσαν ότι είναι πολύ ικανοποιημένες από την εργασία τους και θεωρούν ότι εργάζονται αρκετά, αν και υπήρχε ένα μικρότερο ποσοστό που δήλωσε ότι εργάζεται πάρα πολύ..

Σε σχέση με την οικονομική κρίση το μεγαλύτερο ποσοστό δήλωσαν ότι το επάγγελμά τους δεν επηρεάστηκε από αυτή ούτε και το ωράριό τους. Επίσης, οι ώρες εργασίας δεν έχουν αρνητικές συνέπειες στην προσωπική και επαγγελματική τους απόδοση, καθώς στο μεγαλύτερο ποσοστό αυτές δεν αυξήθηκαν και μπορούν να συνδυάσουν οικογένεια και καριέρα. Αν και η οικονομική κρίση έφερε υψηλή ανεργία, οι συμμετέχουσες δεν φοβήθηκαν ότι θα απολυθούν. Επίσης δήλωσαν ότι η οικονομική κρίση δεν επηρέασε το επάγγελμα του συζύγου τους. Όμως, εάν αυτός ήταν υψηλόμισθος αυτές θα ήθελαν πάλι να εργαστούν και διαπιστώνεται ότι δεν εργάζονται για να προσφέρουν μόνο στο οικογενειακό εισόδημα αλλά για να ικανοποιήσουν μια ανάγκη τους, αυτή το να δουλεύουν και να είναι δημιουργικές και ανεξάρτητες. Σύμφωνα με την βιβλιογραφία μια από τις μεταβλητές που επηρεάζει την γυναικεία απασχολησιμότητα είναι τα χαρακτηριστικά και η σύνθεση του νοικοκυριού ,με γυναίκες των οποίων ο σύζυγος να έχει χαμηλό εισόδημα να διατηρούν περισσότερο την σύνδεση τους με την

αγορά εργασίας σε σχέση με τις γυναίκες που ο σύζυγος έχει υψηλό εισόδημα (Λαλιώτη 2020), αυτό έρχεται σε αντίθεση με την απάντηση των συμμετεχουσών στην έρευνα που επιθυμεί την σύνδεση τους με την αγορά εργασίας ανεξαρτήτου του εισοδήματος του συζύγου.

Ωστόσο, μετά την οικονομική κρίση η ανάγκη για εργασία είναι πολύ μεγαλύτερη από ότι πριν την οικονομική κρίση. Η απάντηση αυτή των συμμετεχουσών δηλώνει την αβεβαιότητα που δημιούργησε η οικονομική κρίση όσον αφορά την απασχόληση. Ωστόσο, στην ερώτηση εάν αντιμετώπισαν περικοπές στο μισθό τους λόγω της οικονομικής κρίσης, το μεγαλύτερο ποσοστό δήλωσε ότι έχουν επέλθει περικοπές πολύ έως πάρα πολύ. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό από τις ερωτώμενες να απάντα ότι οι περικοπές αυτές είχαν αρκετή επίδραση στο νοικοκυριό.

Επιπρόσθετα, η οικονομική κρίση δεν επηρέασε καθόλου τις ευκαιρίες για ανάδειξη μέσα στον εργασιακό χώρο των συμμετεχουσών στην έρευνα, προφανώς γιατί οι περισσότερες που δουλεύουν στον δημόσιο τομέα έχουν σταθερή θέση εργασίας και όσες δουλεύουν στον ιδιωτικό τομέα ίσως απασχολούνται σε θέσεις που δεν προσφέρονται για ανάδειξη στην εργασία τους. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των συμμετεχουσών απάντησε ότι οι ευέλικτες μορφές εργασίας δεν είναι καθόλου υπέρ των γυναικών.

Τέλος, το μεγαλύτερο ποσοστό δήλωσε ότι η αμοιβή τους σε σχέση με τους άντρες δεν είναι καθόλου ίση ή ελάχιστα ίση. Όσον αφορά τις διακρίσεις ανάμεσα στα δύο φύλα στην εργασία δήλωσαν ότι αυτές είναι πάρα πολλές. Συνεπώς δεν αναφέρονται στην αμοιβή μόνο αλλά και στα στερεότυπα και τις αντιλήψεις που επικρατούν στους χώρους εργασίας .

Για την αύξηση της γυναικείας απασχόλησης ένα μέτρο το οποίο υιοθετεί και η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι η παροχή άδειας με αποδοχές για οικογενειακούς λόγους, που ενισχύει την γυναικεία συμμετοχή στην αγορά εργασίας καθώς τους δίνει βοήθεια να εξισορροπούν την οικογενειακή και προσωπική τους ζωή με την εργασία τους. Μία άλλη πρόταση είναι η διάθεση των ευέλικτων μορφών εργασίας στις γυναίκες όπως είναι η τηλεργασία και ένα ευέλικτο ωράριο ή μειωμένο ωράριο μέσω μερικής απασχόλησης, η έλλειψη των οποίων μπορεί να οδηγήσει τις γυναίκες είτε να μην ψάχνουν για εργασία είτε

να την εγκαταλείψουν επειδή δεν μπορούν να συνδυάσουν τη μέριμνα των οικογενειακών τους υποχρεώσεων με την απασχόλησή τους. Ένα επιπρόσθετο μέτρο είναι η εξάλειψη του μισθολογικού χάσματος μεταξύ ανδρών και γυναικών. Σε αυτό μπορούν να συμβάλουν η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης όσον αφορά τις διακρίσεις στην αγορά εργασίας, η ενημέρωση της νομοθεσίας γύρω από το θέμα αυτό και η επιβολή της διάταξης για την ίση αμοιβή των εργαζομένων.

6 Βιβλιογραφικές αναφορές

Ελληνόγλωσσες

Αναστασίου, Σ., Σιασιάκος, Κ., Toudas, K. & Φιλλιπίδης, Κ. (2017). Αγορά εργασίας και απασχόληση κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. *Εκπαίδευση δια βίου μάθηση. Έρευνα και τεχνολογική ανάπτυξη. Καινοτομία και οικονομία*. 1:398. doi10.12681/elrie.804

Εθνικό Ινστιτούτο εργασίας και ανθρωπίνου δυναμικού (2014). *Εργασία και απασχόληση στην Ελλάδα. Ετήσια έκθεση 2013*. Αθήνα: ΕΙΕΑΔ.

Εθνικό Ινστιτούτο εργασίας και ανθρωπίνου δυναμικού (2013). *Εργασία και απασχόληση στην Ελλάδα. Ετήσια έκθεση 2012*. Αθήνα: ΕΙΕΑΔ.

ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2018). *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση. Ετήσια έκθεση 2017*. Αθήνα: ΙΝΕ ΓΣΕΕ.

ΙΟΒΕ (2018). *Εκπαίδευση και αγορά εργασίας στην Ελλάδα: Επιπτώσεις της κρίσης και προκλήσεις*. Αθήνα: ΙΟΒΕ.

Καραμεσίνη, Μ. (2020). *Οικονομική κρίση και αριστερή διακυβέρνηση: αποτίμηση από τη σκοπιά της ισότητας των φύλων*. Αθήνα: Ινστιτούτο Νίκος Πουλάντζας.

Μαραγκάκη, Α., Κωνσταντινίδης, Θ. και Σαράφης, Π., (2019). Οι συνέπειες των πολιτικών λιτότητας στην υγεία των Ελλήνων στα χρόνια της οικονομικής κρίσης. *Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής*, 36(5):1-8.

Μπελετσιώτη, Χ., Παπαδόπουλος, Α., και Νιάκας, Δ. (2018). Η επίδραση της κρίσης στην υγεία και στη φροντίδα υγείας των κατοίκων της Ελλάδας, *Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής*, 35(5): 686-697.

Λαλιώτη, Β. (2020). Όψεις της γυναικείας απασχόλησης και των διακρίσεων βάσει φύλου στην εγχώρια αγορά εργασίας. Αθήνα: ΕΙΕΑΔ.

Ξενόγλωσσες

Aldaz Odriozola, Leire, and Begoña Eguía Peña. (2016). Segregación ocupacional por género y nacionalidad en el mercado laboral español/Gender and Nationality Based Occupational Segregation in the Spanish Labor Market. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas* 156: 3–20.

Aliber R.Z .and Zoega G. 2019. A Retrospective on the 2008 Global Financial Crisis. In: Aliber R., Zoega G. (eds). The 2008 Global Financial Crisis in Retrospect. Palgrave Macmillan, *Cham*: 1-15.

Alon, Titan, Matthias Doepke, Jane Olmstead-Rumsey, and Michèle Tertilt. (2020). *The Impact of COVID-19 on Gender Equality*. NBER Working Paper Series 26947. Cambridge: National Bureau of Economic Research.

Alonso-Villar, Olga, and Coral del Río. (2017a). Segregación ocupacional por razón de género y estatus migratorio en España y sus consecuencias en términos de bienestar. *Ekonomiaz* 91:124–63.

Anastasiou, S., Filippidis, K. and Stergiou, K., (2015). Economic recession, austerity and gender inequality at work. Evidence from Greece and other Balkan countries. *Procedia Economics and Finance*, 24:41-49.

Andriopoulou, E., Karakitsios, A. and Tsakloglou, P., 2018. Inequality and poverty in Greece: Changes in times of crisis. In *Socioeconomic fragmentation and exclusion in Greece under the crisis*, pp. 23-54.

Ardagna, S. and Caselli, F., 2014. The political economy of the Greek debt crisis: A tale of two bailouts. *American Economic Journal: Macroeconomics*, 6(4), pp.291-323.

Attanasio, O., Low, H. and Sánchez-Marcos, V. (2008) Explaining changes in female labor supply in a life-cycle model, *American Economic Review*, 98(4):98:1517–1552.

Bacigalupe, A., Shahidi, F.V., Muntaner, C., Martin, U. and Borrell, C., 2015. Why is there so much controversy regarding the population health impact of the great recession? Reflections on three case studies. *International Journal of Health Services*, 46(1), pp. 1.31.

- Baldwin, R. E., and Giavazzi, F. (Eds.). 2015. *The Eurozone crisis: A consensus view of the causes and a few possible remedies*. London: CEPR Press.
- Ball, L. 2014. Long-term damage from the Great Recession in OECD countries. *European Journal of Economics and Economic Policies: Intervention*, 11(2), pp. 149-160.
- Barba, I. and Iraizoz, B., 2020. Effect of the great crisis on sectoral female employment in Europe: a structural decomposition analysis. *Economies*, 8(3), pp.1-24.
- Bargawi, Hannah, Giovanni Cozzi, and Susan Himmelweit. 2017. *Economics and Austerity in Europe. Gendered Impacts and Sustainable Alternatives*. London: Routledge.
- Blau, F. D. and Kahn, L. M. (2007) Changes in the labour supply behavior of married women: 1980–2000. *Journal of Labor Economics*, 25(3):393–438.
- Beletsioti, C., and Niakas, D. 2019. Health-related quality of life in adult population before and after the onset of financial crisis: the case of Athens, Greece. *Quality of Life Research*, 28(12), pp.3237-3247.
- Bell, D. and Blanchflower, D., 2015. Youth unemployment in Greece: measuring the challenge, *IZA Journal of European Labour Studies*, 4, pp.1.
- Berend, I. 2017. *The Contemporary Crisis of the European Union, Prospects for the Future*. New York: Routledge.
- Bettio, Francesca, and Alina Verashchagina. 2014. Women and men in the “Great European recession”. In *Women and Austerity. The Economic Crisis and the Future for Gender Equality*. Edited by Maria Karamessini and Jill Rubery. London: Routledge, pp. 57–81.
- Bettio, Francesca, Marcella Corsi, Carlo D’Ippoliti, Antigone Lyberaki, Manuela Samek, and Alina Verashchagina Lodovici. 2013. *The Impact of the Economic Crisis on the Situation of Women and Men and on Gender Equality Policies*. Luxemburg: European Commission.
- Blau, Francine D., and Lawrence M. Kahn. 2017. The gender wage gap: Extent, Trends, and Explanations. *Journal of Economic Literature* 55pp. 789–865

- Blau, Francine D., and Anne E. Winkler. 2018. *The Economics of Women, Men, and Work*. New York: Oxford University Press.
- Boll, Christina, Anja Rossen, and André Wolf. 2017. The EU Gender Earnings Gap: Job Segregation and Working Time as Driving Factors. *Jahrbucher Fur Nationalokonomie Und Statistik* 237, pp. 407–52.
- Boll, Christina, Julian Leppin, Anja Rossen, and André Wolf. 2016. *Magnitude and Impact Factors of the Gender Pay Gap in EU Countries*. Luxemburg: European Commission.
- Borrowman, Mary, and Stephan Klasen. 2020. Drivers of Gendered Sectoral and Occupational Segregation in Developing Countries. *Feminist Economics* 26, pp. 62–94.
- Carlson, D. S., Grzywacz, J. G. and Zivnuska, S. (2009). Is Work-Family balance More than Conflict and Enrichment? *Human Relations*, 62 (10):1459-1486.
- Caruana, K. (2006) Female labour market participation in Malta: A Lisbon Agenda perspective. *Bank of Valletta Review*, 33:16–32.
- Cascio, W. (2014). ‘Investing in HR in Uncertain Times Now and in the Future’, *Advances in Developing Human Resources*, 16(1), pp. 108-122.
- Chan, C and He, Y 2018. The transformation of ER in China in In A. Wilkinson, T. Dundon, J. Donaghey, & A. Colvin (Eds.), *The Routledge companion of employment relations*. London: *Routledge*, pp. 402-417.
- Chantzaras, A. E., and Yfantopoulos, J. N. 2018. Income-related health inequalities among the migrant and native-born populations in Greece during the economic crisis: a decomposition analysis. *European journal of public health*, 28(suppl_5), pp. 24-31.
- Chen, M. W., Mrkaic, M. M., and Nabar, M. M. S. 2019. *The global economic recovery 10 years after the 2008 financial crisis*. International Monetary Fund.
- Choudhry, Misbah T., and Paul Elhorst. 2018. Female labour force participation and economic development Article information. *International Journal of Manpower* 39, pp 896–912.
- Clark, S. . (2001). Work Cultures and Work/Family Balance. *Journal of Vocational behavior*, 58(3):348-365.

- Cloin, M., Keuzenkamp, S. and Plantenga, J. (2011) A matter of culture and cost? A comparison of the employment decisions made by mothers with a lower, intermediate and higher level of education in the Netherlands, *Work, Employment & Society*, 25(3):468–486.
- Connelly, Rachel, and Ebru Kongar. 2017. Feminist Approaches to Time Use. In *Gender and Time Use in a Global Context. The Economics of Employment and Unpaid Labor*. Edited by Rachel Connelly and Ebru Kongar. New York: Palgrave Macmillan.
- Darcy, C., McCarthy, A., Hill, J. and Grady, G. (2012) Work-Life balance: One Size Fits All? An Exploratory Analysis of the Differential Effects of career Stage. *European Management Journal*, 30(2):111-120.
- De Haan, A. 2010. A defining moment? China's social policy response to the financial crisis. *Journal of International Development*, 22(6), pp. 758-771.
- Dencker, J.C. 2012. ‘Why Do Firms Lay Off and Why?’, *Industrial Relations*, 51(1), pp.152-169.
- Diacon, P.E.; Donici, G.A; Maha L.G. 2013. From the Global Crisis to the National Crises: the Case of the European Union Countries. *Procedia Economics and Finance*, 6, pp. 41-47.
- Eurofound, (2012a) Working time and work–life balance in a life course perspective: A report based on the fifth European Working Conditions Survey. Retrieved from <https://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2013/working-conditions/working-time-and-work-life-balance-in-a-life-course-perspective>
- Eurofound (2012b) Fifth European Working Conditions Survey, Publications Office of the European Union. <http://eurofound.europa.eu/publications/report/2013/other/working-time-and-worklife-balance-in-a-life-course-perspective>. Retrieved from <https://www.eurofound.europa.eu/el/publications/report/2012/working-conditions/fifth-european-working-conditions-survey-overview-report>.
- European Commission. 2019. *Report on Equality between Women and Men in the European Union*. Luxemburg: European Commission.

European Commission. 2017. *EU Action Plan 2017–2019 Tackling the Gender Pay Gap*. COM(2017) 678 Final. Luxembourg: European Commission.

Eurostat, (2019) Στατιστικές απασχόλησης, Retrieved from https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Employment_statistics/el&oldid=455240#CE.91.CF.8D.CE.BE.CE.B7.CF.83.CE.B7_.CF.84.CE.B7.CF.82_.CE.BC.CE.B5.CF.81.CE.B9.CE.BA.CE.AE.CF.82_.CE.BA.CE.B1.CE.B9_.CF.80.CF.81.CE.BF.CF.83.CF.89.CF.81.CE.B9.CE.BD.CE.AE.CF.82_.CE.B5.CF.81.CE.B3.CE.B1.CF.83.CE.AF.CE.B1.CF.82.

Fasianos, Ap. and Karakitsios, Al. 2020. *Female Force Participation in Greece*, Presentation at the Council of Economic Advisors.

Ferreira, P., and Saridakis, G. 2017. Firm shutdown during the financial and the sovereign debt crises: Empirical evidence from Portugal. *International Journal of the Economics of Business*, 24(2), pp. 153-179.

Filippidis, K., Anastasiou, S., Mavridis, S., Siassiakos, K., 2014. Economic growth and Gender Equality (or inequality ?) at Work in Greece and neighbouring Balkan Countries. *Proceedings of the 24th IBIMA Conference – Crafting Global Competitive Economies: 2020 Vision Strategic Planning & Smart Implementation, 13-14 May, Valencia, Spain*, pp.1048-1057.

Gálvez Muñoz, Lina, and Paula Rodríguez-Modroño. 2017. Crisis, austeridad y transformaciones en las desigualdades de género. *Ekonomiaz* 9, (1) pp.330–59.

Gornick, J. C. and Meyers, M. K. (2008) Creating gender egalitarian societies: An agenda for reform. *Politics and Society*, 36(3):313–349. doi.org/10.1177/0032329208320562.

Grybaite, V. (2006) analysis of theoretical approaches to gender pay gap. *Journal of Business Economics and Management*, 7(2):85-91.

Gunnigle, P. Lavelle, J. and Monaghan, S. 2013. ‘Weathering the storm? Multinational companies and human resource management through the global financial crisis’, *International Journal of Manpower*, 34(3), pp.214-231.

- Hakim, C. (2002) Lifestyle preferences and determinants of women's differentiated labour market careers, *Work and Occupations*, 29(4):428–59. Doi:10.1177/0730888402029004003
- Halkitis, P. N., Valera, P., and Kantzanou, M. 2018. Deterioration in social and economic conditions in Greece impact the health of LGBT populations: A call to action in the era of Troika. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 5(4), pp. 1-6.
- Hardouvelis, G., and Gkionis, I. 2016. A decade long economic crisis: Cyprus versus Greece. *Cyprus Economic Policy Review*, 10(2), pp. 3-40.
- Hegewisch, Ariane, and Heidi Liepmann. 2014. *Occupational Segregation and the Gender Wage Gap: A Job Half Done*. Washington, DC: Institute for Women's Policy Research
- ILO, (2020). Understanding the gender pay gap. Retrieved from [wcms_735949.pdf](#) (ilo.org), accessed in 28/12/2020
- IMF. 2011. *Global Recovery Advances but Remains Uneven. World Economic Outlook Update*. Washington: Washington D.C.
- Jaumotte, F. (2003) Female labour force participation: Past trends and main determinants in OECD countries. *OECD: Economic Department Working Papers No. 376*.
- Jensen, P.H. (2017) Cause and effects of female labour force participation in local welfare systems. *European Societies*, 19(2):121-137.
- Johnstone, S., Saridakis, G. and Wilkinson, A., 2019. The Global Financial Crisis, Work and Employment: Ten Years On. *Economic and Industrial Democracy*, 40 (3), pp. 455-468.
- Karamessini, Maria, and Jill Rubery. 2014a. Economic crisis and austerity. Challenges to gender equality. In *Women and Austerity. The Economic Crisis and the Future for Gender Equality*. Edited by Maria Karamessini and Jill Rubery. London: Routledge.
- Kawai, M., and Takagi, S. 2011. Why was Japan hit so hard by the global financial crisis?. In *The Impact of the Economic Crisis on East Asia*. Edward Elgar Publishing.
- Kentikelenis, A. 2017. Structural adjustment and health: A conceptual framework and evidence on pathways. *Social Science & Medicine*, 187, pp. 296–305.

- Kondonassis, A.J. 2013. Recessions, Budget Deficits And Austerity: A Comment On The U.S. And European Economies, *The Journal of Applied Business Research*, 29(1), pp. 1-6.
- Koutsogeorgopoulou, V., Matsaganis, M., Leventi, C., Schneide J.D., 2014. *Fairly Sharing the Social Impact of the Crisis in Greece*. OECD Economics Department Working Papers.
- Krugman, P. 2012. *Oprii aceast depresiune – Acum!*, Bucureti: Publica.
- Kushi, Sidita, and Ian P. McManus. 2018. Gendered Costs of Austerity: The Effects of the Great Recession and Government Policies on Employment across the OECD. *International Labour Review* 157, pp. 557–87.
- Kyriopoulos, I., Nikoloski, Z. and Mossialos, E., (2019). The impact of the Greek economic adjustment programme on household health expenditure. *Social Science & Medicine*, 222, pp.274-284.
- Lechman, Ewa, and Harleen Kaur. 2015. Economic growth and female labor force participation –verifying the U-feminization hypothesis. New evidence for 162 countries over the period 1990–2012. *Economics and Sociology* 8, 246–57.
- Lewis, J., & Campbell, M. (2008). What’s in a name? ‘Work and Family’ or ‘Work and life’ Balance Policies in the UK since 1997 and the Implications for the Pursuit of Gender Equality. *Social Policy & Administration*, 42:524-541.
- Liechty, J. M. and Anderson, E.A. (2007). Flexible workplace policies: lessons from the Federal Alternative Work Schedules act. *Family Relations. An Interdisciplinary Journal of Applied Family Studies*, 56(3): 304-317.
- Lyberaki, A., C.Meghir and D.Nicolitsas, 2017. Labour Market Regulation and Reform in Greece, in C.Meghir, C.A. Pissarides, D.Vayanos, and N. Vettas (eds) *Beyond Austerity: Reforming the Greek Economy*, pp.211-250.
- McKee, M., and Stuckler, D. 2016. Health effects of the financial crisis: lessons from Greece. *The lancet Public health*, 1(2), pp. 40-41.
- Matysiak, A. and Steinmetz, S. (2008) Finding their way? Female employment patterns in West Germany, East Germany, and Poland. *European Sociological Review*, 24(3):331–345.

- Mavridis, S. 2018. Greece's Economic and Social Transformation 2008–2017. *Social Sciences*, 7(1), pp. 1-9.
- Meghir, C., Pissarides, C.A., Vayanos, D. and Vettas, N. eds., 2017. *Beyond austerity: reforming the greek economy*. Mit Press.
- Mishkin, F. S. 2011. Over the cliff: From the subprime to the global financial crisis. *Journal of Economic Perspectives*, 25(1), pp. 49-70.
- Mitsakis, F.V., 2014. The impact of economic crisis in Greece: key facts and an overview of the banking sector. *Business and Economic Research*, 4(1), pp.250-267.
- Lai, Y., Saridakis, G., Blackburn, R., and Johnstone, S. 2016. Are the HR responses of small firms different from large firms in times of recession?. *Journal of Business Venturing*, 31(1), pp.113-131.
- La Torre, D. and Marsiglio, S., 2019. A note on optimal debt reduction policies. *Macroeconomic Dynamics*, forthcoming.
- Livanos, I., Yalkin, Ç. and Nuñez, I. (2009), 'Gender Employment Discrimination: Greece and the United Kingdom', *International Journal of Manpower*, 30, pp. 815-834.
- Lyberaki, A. and Tinios, P. (2017). *Gender and Crisis in Greece*. Prepared for the Project *Dynamics of Gender Inequality in the Middle East, North Africa and South Asia* London Conference: ESRC Global Challenges Research Fund
- Meghir, C., Pissarides, C.A., Vayanos, D. and Vettas, N. eds., 2017. *Beyond austerity: reforming the greek economy*. Mit Press.
- Nätti, J. (1993) Temporary employment in the Nordic countries: A “Trap” or a “Bridge”. *Work, Employment & Society*, 7(3):451–464.
- Nelson, R., Belkin, P. and Jackson, J., 2017. *The Greek Debt Crisis: Uasinghton: Overview and Implications for the United States*.
- OECD (2020) Gender wage gap, retrieved from <https://data.oecd.org/searchresults/?hf=20&b=0&r=%2Bf%2Ftype%2Findicators&q=gender+pay+gap&l=en&s=score> accessed in 17/10/2020
- OECD. 2017. *The Pursuit of Gender Equality: An Uphill Battle*. Paris: OECD Publishing.

- OECD. 2012. *Closing the Gender Gap. Act Now*. Paris: OECD Publishing.
- Orloff, A. S. (1993) Gender and the social rights of citizenship: The comparative analysis of gender relations and welfare states, *American Sociological Review*, 58(3):303–328. <https://doi.org/10.2307/2095903>.
- Ozturk, S., and Sozdemir, A. 2015. Effects of global financial crisis on Greece economy. *Procedia Economics and Finance*, 23, pp.568-575.
- Paleologou, S. M. 2013. A dynamic panel data model for analyzing the relationship between Military expenditure and government debt in the EU. *Defence and Peace Economics*, 24(5), pp. 419-428.
- Pérvier, Hélène. 2018. Recession, austerity and gender: A comparison of eight European labour markets. *International Labour Review* 157, pp. 1–37.
- Pérvier, Hélène. 2014. Men and Women during the Economic Crisis. Employment Trends in Eight European Countries. *Revue de l'OECD* 133, pp. 41–84.
- Perugini, Cristiano, Jelena Žarković Rakić, and Marko Vladisljević. 2019. Austerity and gender inequalities in Europe in times of crisis. *Cambridge Journal of Economics* 43, pp. 733–67.
- Petroglou. 2020 *Country Report. Gender Equality. How Are EU Rules Transposed Into National Law? Greece 2019*, European Network of Legal Experts in Gender Equality and Non-Discrimination, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Phillips, J., Bernard, M. and Chittenden, M. (2002). *Juggling Work and Care: The Experiences of Working Carers of Older Adults*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/242221048_Juggling_Work_and_Care_The_Experiences_of_Working_Carers_of_Older_Adults
- Radošević, D. 2012. Fiscal Policy in Crisis: *Rethinking Austerity*, *Zagreb International Review of Economics & Business*, 15(2), pp.45-60.
- Rotarou, E. S. and Sakellariou, D. 2017. Inequalities in access to health care for people with disabilities in Chile: The limits of universal health coverage. *Critical Public Health*, 27(5), pp. 604–616.

- Rotarou, E. S., and Sakellariou, D. 2019. Access to health care in an age of austerity: disabled people's unmet needs in Greece. *Critical Public Health*, 29(1), pp.48-60.
- Rubery, Jill, and Gail Hebson. 2018. Applying a gender lens to employment relations: Revitalisation, resistance and risks. *Journal of Industrial Relations* 60, pp.414–36.
- Rubin A. (2012). *e-Study Guide for: Research Methods for Social Work* (7th Edition). Cram101 Textbook Reviews.
- Silim, A. and Stirling, A. (2014) Women and Flexible working. Improving female employment outcomes in Europe. Retrieved from https://www.ippr.org/files/publications/pdf/women-and-flexible-working_Dec2014.pdf
- Sin, Isabelle, Steven Stillman, and Richard Fabling. 2017. What Drives the Gender Wage Gap? Examining the Roles of Sorting, Productivity Differences, and Discrimination. Motu Working Paper 17-15. *Motu Economic and Public Policy Research*.
- Sklias, P. and Galatsidas, G. 2010. The Political Economy of the Greek Crisis: Roots, Causes and Perspectives for sustainable Development, *Middle Eastern Finance and Economics*, Issue 7, pp. 167-177.
- Solt, E. 2018. Managing international financial crises: responses, lessons and prevention. *Crisis Management: Theory and Practice*, 135, pp. 1-22.
- Steinmetz, Stephanie. 2012. *The Contextual Challenges of Occupational Sex Segregation: Deciphering Cross-National Differences in Europe*. Berlin: VS Verlag.
- Strandholm, K. Schatzel, and Callaghan, T. (2013). 'Inducing employees to leave: a comparison of four severance options'. *Human Resource Management*, 52(2), pp. 243-262.
- Subramaniam, G., Tan, P.L., Baah, R. and Atory, N.A.A. (2010) Do flexible working arrangements impact women's participation in the labour market? A multiple regression analysis. *Malaysian Journal Of Consumer And Family Economics*, chapter 9:130-140.
- Teague, P., and Roche, W. K. 2014. Recessionary bundles: HR practices in the Irish economic crisis. *Human Resource Management Journal*, 24(2), pp. 176-192.
- Tonoyan, Vartuhi, Robert Strohmeier, and Jennifer E. Jennings. 2020. Gender Gaps in Perceived Start-up Ease: Implications of Sex-based Labor Market Segregation for

Entrepreneurship across 22 European Countries. *Administrative Science Quarterly* 65, pp. 181–225.

Thomadakis, S. B. 2015. *Growth, debt and sovereignty prolegomena to the Greek crisis*. London: European Institute London School of Economics and Political Science.

Tsiganou, J., 2014. *The Impact of Crisis on Gender Inequality: The Greek Case, Social Inequalities in Europe*, Athens: Greece.

Tuca, S. 2014. The Stage of the European Union's Economic Recovery. *Procedia Economics and Finance*, 16, pp. 374-380.

Tziouvas, D. 2017. *Greece in Crisis: The Cultural Politics of Austerity*. London: Bloomsbury Publishing.

UNCTAD. 2011. *Global Investment Trends Monitor*. Geneva: UNCTAD.

UNCTAD. 2010. *Global Investment Trends Monitor*. Geneva: UNCTAD.

Van Dierendonck, D., and Jacobs, G. 2012. Survivors and victims, a meta-analytical review of fairness and organizational commitment after downsizing. *British Journal of Management*, 23(1), pp. 96-109.

Vaiou, D. 2016. 'Tracing Aspects of the Greek Crisis in Athens: Putting Women in the Picture', *European Urban and Regional Studies*, 23(3), pp. 220-230.

Vere, J. P. (2007) "Having it all" no longer: fertility, female labor supply, and the new life choices of Generation X, *Demography*, 44(4):821-828.

Welch, J. 2011. The Financial Crisis in the European Union: An Impact Assessment and Response Critique. *European Journal of Risk Regulation*, 2(4), pp. 481-490.

Wilkinson A, Redman T and T.Dobbins, 2013. *Downsizing in Wilkinson et al (eds) Contemporary Human Resource Management*. Harlow Pearson.

Yurtsever, S. 2011. Investigating the Recovery Strategies of European Union from the Global Financial Crisis. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 24, pp. 687-695.

Cerisier, F. 2017. *Agreement on Greece: Key Points*. BNP Paribas, Economic Research Department. Available at: <https://economic-research.bnpparibas.com/Views/DisplayPublication.aspx?type=document&IdPdf=29964>. [Accessed 28 October 2021].

Clarke, S. and Claire D. 2010. *The Eurozone Crisis*, CIVITAS Institute for Study of Civil Society. Available at: <https://www.civitas.org.uk/content/files/TheEurozoneCrisisOct2010.pdf>. [Accessed 20 October 2021].

Chrysopoulos, P. 2016. *State Debts to Private Sector in Greece Delay up to 4 years*. Available at: <https://greece.greekreporter.com/2016/07/11/state-debts-to-private-sector-in-greece-delay-up-to-4-years/>. [Accessed 30 October 2021].

European Commission, 2020. *Employment*. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Glossary:Employment>. [Accessed 30 October 2021].

European Commission. 2020a. *Equal Pay. Time to Close the Gap!* Available at: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/aid_development_cooperation_fundamental_rights/2020_factsheet_on_the_gender_pay_gap.pdf. [Accessed 30 October 2021].

European Commission, 2017. *Statistics of employment*. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:Employment_statistics/el&oldid=359278#.CE.A0.CE.BF.CF.83.CE.BF.CF.83.CF.84.CE.AC.CE.B1.CF.80.CE.B1.CF.83.CF.87.CF.8C.CE.B.B.CE.B7.CF.83.CE.B7.CF.82.CE.BA.CE.B1.CF.84.CE.AC.CF.86.CF.8D.CE.BB.CE.BF.2C.CE.B7.CE.BB.CE.B9.CE.BA.CE.AF.CE.B1.CE.BA.CE.B1.CE.B9.CE.BC.CE.E.BF.CF.81.CF.86.CF.89.CF.84.CE.B9.CE.BA.CF.8C.CE.B5.CF.80.CE.AF.CF.80.CE.B5.CE.B4.CE.BF. [Accessed 20 October 2021].

European Commission, 2010. *Unemployment*. Available at: <https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Glossary:Unemployment>. [Accessed 30 October 2021].

Eurostat. 2013. *The Statistical Office of The European Union*. Available at: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>. [Accessed 20 October 2021].

Hartmann, H. S. 2017. *The 'troika' policies to Greece in the Eurozone crisis-a qualitative study of hegemony*. Available at: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/54197971/The_troika_policies_to_Greece_Hartmann-with-cover-page-v2.pdf?Expires=1634736031&Signature=chfMTA0ewNPULvuRCD~uvUDQWWaNCY~BKqbjdv8Cvk3Ojuki9K0jJT4grJmHiex64wNHuLkfquTHiHXTleAXxuTvqWQfFDjJePd8kfrLNSIm-WyJpilfKeEHiqPLAQYn4hRQiahmcMw6c2Znla7HqPwjUY5FzifeyfveFr6CcR~BfXP0ZbiNznRxtr7yF0PPvo-OdLJy34S8MoWlYbGNs0X8MDUx5LCw1Rhh~yM3M0KoP25f~CqD4Cg3mVL-Uj4L7xmw3-4Fi6~PjH5gMiQrDj3QcM05Tp22DNd7hrXj950NErsrJggZU33nD2F7-QZXVf2GzS2pRIMyRRH1mz4XQ_&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA. [Accessed 20 October 2021].

IMF. 2019. *The IMF and the Greek Crisis: Myths and Realities*. Available at: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2019/10/01/sp093019-The-IMF-and-the-Greek-Crisis-Myths-and-Realities>. [Accessed 25 October 2021].

Kouretas, G. P. 2012. *The Greek Debt Crisis: Origins and Implications*. Available at: http://www.frbatlanta.org/documents/cenfis/eventscf/11sov_debt_Kouretas.pdf. [Accessed 20 October 2021].

Lyberaki, A. and Tinios, P. 2017. *Gender and crisis in Greece*. Available at: <https://www.soas.ac.uk/fedi/research-output/file137460.pdf>. [Accessed 20 October 2021].

PIIE. 2020. *The Greek Debt Crisis, No easy way out*. Available at: <https://www.piie.com/microsites/greek-debt-crisis-no-easy-way-out>. [Accessed 28 October 2021].

UNIDO. 2011. *The Global Financial Crisis and the Developing World: Impact on and Implications for the Manufacturing Sector*. Available at:

<https://www.unido.org/api/opentext/documents/download/9928084/unido-file-9928084>.
[Accessed 20 October 2021].

Tzogopoulos, N. 2019. *Greece economy briefing: Greece's economy in 2019*. Available at: <https://china-cee.eu/wp-content/uploads/2020/01/2019e1294%EF%BC%888-Greece.pdf>. [Accessed 28 October 2021].

USAID, 2021. *The Economic Crisis: The Impact on Women*. Available at: <https://www.oecd.org/dac/gender-development/46460668.pdf>. [Accessed 28 October 2021].

Zettelmeyer, J., Kreplin, E. & Panizza, U. 2017. *Does Greece Need More Official Debt Relief? If So, How Much? PIE Peterson Institute for International Economics*. Available from: <https://piie.com/system/files/documents/wp17-6.pdf>. [Accessed 28 October 2021].

Ελληνόγλωσσες

Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας & Ανθρώπινου Δυναμικού (ΕΙΕΑΔ). 2015. *Εργασία και Απασχόληση στην Ελλάδα. Ετήσια Έκθεση 2014*. Διαθέσιμο στο: <https://www.eiead.gr/publications/docs/%CE%95%CE%A4%CE%97%CE%A3%CE%99%CE%91%20%CE%95%CE%9A%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97%20%CE%95%CE%99%CE%95%CE%91%CE%94-2014.pdf>. [Ανακτήθηκε 18 Οκτωβρίου 2021].

ΕΛΣΤΑΤ. 2021. *Δελτίο τύπου εργατικού δυναμικού. Αύγουστος 2021*. Διαθέσιμο στο: <https://www.statistics.gr/documents/20181/6676ff4f-1e0a-f342-a1bb-bc4d57aa140d>. [Ανακτήθηκε 18 Οκτωβρίου 2021].

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. 2017. *Θεματικό ενημερωτικό δελτίο ευρωπαϊκού εξαμήνου Οι γυναίκες στην αγορά εργασίας*. Διαθέσιμο στο: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/file_import/european-semester_thematic-factsheet_labour-force-participation-women_el.pdf. [Ανακτήθηκε 18 Οκτωβρίου 2021].

INE. 2018. *Η Απασχόληση των γυναικών. Γυναίκες και συνδικάτα*. Διαθέσιμο στο: <https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2018/07/3.-MAIOS-IOYNIOS.pdf>. [Ανακτήθηκε 18 Οκτωβρίου 2021].

IOBE. 2019. *Η Ελληνική Οικονομία. Τριμηνιαία Έκθεση 3/2019*. Διαθέσιμο στο: http://iobe.gr/docs/economy/ECO_Q3_2019_REP_GR.pdf. [Ανακτήθηκε 28 Οκτωβρίου 2021].

Καραμεσίνη, Μ. 2020. *Οικονομική κρίση και αριστερή διακυβέρνηση: Αποτίμηση από τη σκοπιά της ισότητας των φύλων*. Διαθέσιμο στο: https://poulantzas.gr/wp-content/uploads/2020/03/%CE%9A%CE%B1%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%B5%CF%83%CE%AF%CE%BD%CE%B7_%CE%91%CF%81%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B5%CF%81%CE%AE-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CF%85%CE%B2%CE%AD%CF%81%CE%BD%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CE%99%CF%83%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%A6%CF%8D%CE%BB%CF%89%CE%BD-2.pdf. [Ανακτήθηκε 18 Οκτωβρίου 2021].

Λαλιώτη, Β. 2020. *Όψεις της Γυναικείας Απασχόλησης & των Διακρίσεων Βάσει Φύλου στην Εγχώρια Αγορά Εργασίας*. Διαθέσιμο στο: https://lmd.eiead.gr/wp-content/uploads/2021/03/Lalioti_Seira_8_Eidikes-Meletes.pdf. [Ανακτήθηκε 28 Οκτωβρίου 2021].

Mijatović, D. 2018. *Έκθεση της επιτρόπου για τα δικαιώματα του ανθρώπου του Συμβουλίου της Ευρώπης*. Διαθέσιμο στο: <https://rm.coe.int/-dunja-mijatovic-25-29-2018/16809024f7>. [Ανακτήθηκε 28 Οκτωβρίου 2021].

Panagopoulos, T. 2017. *On March 889.455 people under enforcement measures*. Available at: <http://www.avgi.gr/article/10951/8122242/se-anankastika-metra-eispraxes-889-455-phorologoumenoi-ton-martio>. [Ανακτήθηκε 28 Οκτωβρίου 2021].